קנין הלכה

3

מראי מקומות

מס' 3

חודש תמוז תשפ"ג

יו"ד הלכות רבית

סימן קסא, סעיפים י-יא, סימן קסב וסימן קעה א-ה

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחיזוק ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

סימן קסא

סעיף י

מקור הדין הוא בגמרא דף סה., והנה הגמ' איירי בשכירות קרקע, שתמורת חוב י"ב דינרים של רבית שנתחייב הלוה למלוה נתן לו לגור בקרקע ששכירותה שוה י' דינרים.

ונקטו בגמ' שגדר השכירות הוא שהשכיר לו את החצר הזו בי"ב דינרים,[1] והחידוש הוא שאינו יכול לטעון טענת מקח טעות על השכירות הזו, שלא הסכים לשוכרה ביוקר אלא משום שקיבלה בחנם בתורת רבית על ההלואה, אך עכשיו דמחייבינן ליה לשלם עבורה אינו מסכים לשלם אלא את מחיר השוק, אלא אמרינן ליה סברת וקיבלת.

שכירות מטלטלין

הגמרא איירי בשכירות קרקע וכן הביא הרמב"ם [פ"ח הט"ז], והטור ושו"ע הביאו דין זה גם בשכירות מטלטלין.

המחנה אפרים [סי' יד] האריך לחלוק ולומר דדוקא בקרקע נאמר דין זה, דאין אונאה לקרקעות ואין להן מחיר קצוב, אבל בשכירות מטלטלין שיש בה אונאה ויש לה מחיר קצוב, לא אמרינן שהמלוה הסכים לשכור את החפץ ביותר ממחירו, אלא אמרינן שמחל על יתרת הרבית, וסגי לו בחפץ זה אף שערך השכירות מועט. אמנם שאר הפוסקים לא חילקו בזה ונקטו דבכל גווני נאמר דינא דגמרא, אף במטלטלי.

האם דין זה נאמר גם במכר

א. כתב הפרישה [ס"ק טו] שדינא דגמרא נאמר דוקא בשכירות, דלאחר שכבר דר המלוה בחצר בתורת רבית לא שייך להחזיר את עצם הרבית רק את שוויה, אבל אם הקנה לו חפץ בתורת רבית ביותר מערכו, לא אמרינן דסבר המלוה וקיבלו ביותר מערכו ויכול להחזירו, דלא מסתבר שלפני זמן קצר קיבלו המלוה בתורת רבית ועכשיו מחייבין אותו להחזירו עם תוספת.[2]

ב. הט"ז [ס"ק ו] חלק על הפרישה, דבכל ענין אמרינן דסבר המלוה וקיבל את החפץ בתורת רבית בשווי דינר אף שאינו שוה אלא חצי דינר, ומעתה נתחייב להשיב שוה דינר, ואין די בהחזרת החפץ, וכך הסכים גם החוות דעת.[3]

סעיף יא

גמרא דף עב. תנו רבנן שטר שכתוב בו רבית וכו' עד גזירה שמא יגבה מזמן ראשון.

בגמרא נחלקו ר"מ ורבנן, ר"מ סבר דקנסו היתירא אטו איסורא ואינו גובה אף את הקרן, ורבנן סברי דלא קנסו היתירא אטו איסורא וגובה את הקרן, והיינו דיש לשטר זה דין שטר כשר לענין הקרן, וגובה בו אף אם הלוה כופר בהלואה או טוען פרוע, וכן גובה בו ממשעבדי כשאר שטרות.

ביאורים והערות

1. ולא נקטו שהגדר הוא שהמלוה מחל על שני דינרים ושכר את החצר הזו בעשרה דינרים, אלא כנ"ל ששכרה בי"ב דינרים.

2. ומה שאמרו שמקח שנעשה באיסור חל, כתב הפרישה דהיינו דוקא אם המלוה מעוניין להחזיק במקח, אך אם אינו מעוניין בחפץ יכול להחזירו.

3. וכתב הגידולי תרומה [שער מו סוף ח"ב] שאם החפץ הזה שקיבל המלוה בתורת רבית הוא חפץ מסויים, שמחייבין אותו להשיב את החפץ עצמו כמבואר בגמרא [דף סה.] ובשו"ע [לעיל סעיף ט] דלא לימרו גלימא דמכסי בה דרביתא היא, בזה מסתבר שדי לו להחזיר את החפץ ואינו צריך להוסיף על דמיו עד שווי הרבית, והובאו דבריו בהגהת מקור מים חיים.

ופסקו הפוסקים כרבנן דר"מ דלא קנסו היתירא אטו איסורא.

<u>בקושיית הראשונים למה לא נפסלו העדים</u>

הראשונים הקשו על רבנן איך גובין עם השטר את הקרן, הרי העדים החתומים בו פסולים שעברו על לאו דלא תשימון עליו נשך כמבואר לעיל [סי' קם סעיף א].[4]

ותירצו התוס' [דף עב. ד"ה שטר שיש בו רבית] ב' תירוצים:

א. י"ל דמיירי ברבית דרבנן, וסוברים תוס' שאין אדם נעשה רשע באיסור דרבנן אלא כשיש בו ריוח ממון.

ב. עוד תירצו דלאו דלא תשימון לא משמע לאינשי דקאי על העדים אלא רק על המלוה, ולכן אין עדים נפסלים אף כשחתמו על שטר שיש בו רבית דאורייתא. וכתירוץ זה כתב גם הרא"ש.

הרמב"ן חולק על תוס' וסובר שהעדים נפסלים מחמת לאו דלא תשימון, ולכן הוא מתרץ דמיירי בשטר שאין הרבית ניכרת בו, שהלוה לו מאה במאה ועשרים וכתבו בשטר שחייב לו מאה ועשרים, והעדים לא ידעו שיש כאן רבית.

<u>להלכה</u>: כתבו הפוסקים שגם ברמב"ם משמע שהעדים אינם נפסלים, שכן פסקו הטור והשו"ע בחו"מ [סי' עב ס"א], והש"ך [שם] הביא את דעת הרמב"ן דם"ל שהעדים נפסלים, ואת דברי המ"מ שכתב דכן עיקר, ולכן כתב הש"ך דהוי ספיקא דדינא ואין גובין בשטר הזה, אך אם המלוה תפס אין מוציאין מידו.

בביאור שיטת הט"ז [ס"ק ז] בדין זה של פסול העדים ראה הערה.[5]

ועיין בקצות החושן [סי' נב ס"ק א] שכתב ליישב את קושיית תוס' והראשונים, דנהי שהעדים עוברים בלאו, מ"מ אינם נפסלים אלא מכאן ולהבא, אך חתימתם על השטר הזה אינה פסולה, דבזמן שחתמו עדיין היו כשרים.[6]

עיי"ש שלמד דבריו מדברי התוס' והר"ן והרמב"ם בפירוש המשניות [חולין דף טו.] לגבי השוחט בשבת, שמוכח דאינו נעשה מומר אלא אחר גמר מעשה העבירה ולא בשעת מעשה.

ביאורים והערות

4. עיין מל"מ [פ"ד מלוה ה"ו] שהקשה דהא הרמב"ם [פי"ט סנהדרין] כתב דאין אדם נפסל אלא בלאו שיש בו מלקות [או כשמרויח ממון באיסור דהו"ל רשע דחמס], ואם גם תוס' והראשונים סוברים בזה כהרמב"ם, א"כ צ"ל דס"ל דהעדים שחתמו בשטר לוקין על לאו דלא תשימון, ואמנם כן היא פשטות הגמרא [בדף סב.] וכן כתבו הרשב"א והנ"י שם. [אמנם הרמב"ם עצמו לא הביא לאו דלא תשימון עליו נשך בכלל הלאוין שלוקין עליהם]. גם אפשר שהראשונים חולקין על הרמב"ם וסוברים שגם העובר על לאו שאין בו מלקות נפסל לעדות.

5. עיין ט"ז [ס"ק ז] שמבואר מדבריו דשטר שהרבית מפורשת בו אין העדים החתומים בו נפסלים, אך בשטר שכללו בו את הרבית עם הקרן נפסלים העדים [אם ידעו שהם חותמים על שטר שיש בו רבית, דאם לא ידעו אינם נפסלים כמבואר בט"ז (ס"ק ח)].

והדברים צ"ב, דלפי התוס' והרא"ש בכל גווני אינם נפסלים, ולפי הרמב"ן בכל גווני נפסלים. וכתב בהגהת הט"ז [הובאה גם בחוות דעת בשם "הדף האחרון להט"ז"] שהט"ז סובר כתוס', דמצד לאו דלא תשימון עליו נשך אין העדים נפסלים כיון דלא תשימון משמע לאינשי במלוה ולא בעדים, אך הט"ז חידש דיש סיבה אחרת לפסול את העדים, והוא בציור שכללו את הרבית עם הקרן וכתבו שחייב לו קכ' דינר, ובית דין עלולים לטעות שהכל קרן ולגבות קכ מהלוה, ונמצא שהעדים מעידים שקר, דחייב לו רק ק' וחתמו על קכ, משא"כ אם מפורש בשטר שהקרן היא ק' והרבית היא כ', לא יטעו בי"ד לגבות בשטר זה, ואין חתימתן נחשבת עדות שקר. אמנם הש"ך [חו"מ סי' נב ס"ק ג] נקט שדעת הרמ"א שבכל גווני אין העדים נפסלים, וכ"כ גם בהגהת רע"א.

6. וחילק שם הקצוה"ח בין רשע דחמס, העובר על איסור משום חימוד ממון, דבזה הפסול הוא משום דחשוד הוא לשקר, ולכן עצם הפסול הוא בשעת העבירה עצמה, ובין רשע שאין בו חמס, כגון אוכל נבילות להכעיס, שהוא פסול מגזה"כ, ואינו נפסל אלא משעה שגמר את מעשה העבירה ואילך, אך בשעת מעשה העבירה אכתי כשר הוא לדעת הקצוה"ח.

הנתיבות המשפט [שם ס"ק א] חלק על דבריו ונקט דגם בזמן מעשה העבירה עצמו חשוב רשע ופסול, וכתב שאין להביא ראיה מהראשונים בחולין [דף טו.] דהתם איירי לענין שֵם מומר, ומומר היינו מוחזק בעבירה [ולכן יש דיעה שאינו נעשה מומר אלא בג' פעמים], ולכן רק אחרי שעשה את העבירה נפסל, אך לענין שֵם רשע דפסול לעדות בודאי גם בזמן מעשה העבירה עצמו הו"ל רשע.

ולכאורה מוכח כדברי הנתה"מ מקושיית תוס' והרא"ש והרמב"ן ושאר הראשונים שהעדים יפסלו, ולא תירצו כקצוה"ח.

<u>שטר שיש בו רבית דרבנן</u>

בשטר שיש בו רבית דרבנן יש כמה סיבות שלא לפסול השטר מחמת פסול העדים:

א. לפי תוס' והרא"ש אין העדים נפסלים אפילו בשטר שיש בו רבית דאורייתא וכנ"ל, שסוברים שהלאו נאמר רק על המלוה ולא על העדים.

ב. בתירוץ ראשון כתבו תוס' שאין אדם נפסל לעדות מחמת איסור דרבנן אלא כשיש בו חימוד ממון, אך כשאינו מרויח ממון אינו נפסל, וכך הביא הרמ"א [חו"מ סי' לד ס"ג].

ג. הרמב"ן והרשב"א כתבו דאין אדם נפסל לעדות מחמת איסור דרבנן שעבר אלא לאחר שהכריזו עליו בבי"ד.

<u>שטר שכלל בו את הקרן והרבית יחד</u>

כתב השו"ע שאם כלל את הקרן והרבית יחד בשטר ה"ז פסול אף לפי רבנן דר"מ דס"ל דלא קנסינן היתירא. מקור הדין הוא בתוס' [ב"מ דף עב. ד"ה שטר וב"ק דף ל: ד"ה וחכמים] וברא"ש [פ"ג ב"ק סי' ח], וטעמם משום שמבואר בגמ' [דף עב.] שלגבי שטרי חוב המוקדמין סובר ר' יוחנן דגם לרבנן קונסין אותו ואינו גובה גם מזמן ההלואה, גזירה שמא יגבה מזמן ראשון, וה"נ אם כלל את הקרן והרבית בשטר יש לגזור שמא יגבה את הרבית, ולכן גם לרבנן קנסוהו.

והרמב"ן חלק על תוס' והרא"ש וכתב שאין קונסין אותו על הקרן, דדוקא בשטר חוב מוקדם קנסו כיון שאם יגבה מזמן ראשון תהא כל הגבייה שלו מהלקוחות האלו גבייה בטעות, משא"כ בשטר שיש בו רבית, אף אם יטעו ויגבו בשטר תהא הטעות רק ברבית, אך הקרן נגבתה כדין.

<u>להלכה</u>: הפוסקים נקטו כתוס' והרא"ש דאינו גובה בשטר זה, וכן הוא גם בשו"ע חו"מ [סי' נב ס"א].[7]

ביאורים והערות

7. והנה הט"ז [ס"ק ח] פירש בדברי הרמ"א, דמש"כ הרמ"א או שלא נכתב בשטר רק הקרן וכו', היינו שכלל את הרבית עם הקרן, וס"ל להרמ"א כהרמב"ן שאין השטר נפסל בזה. ועיין בהגהת הט"ז [אשר הובאה בחוות דעת ס"ק יט בשם "הדף האחרון להט"ז"] שכתב דמה שהכריחו לט"ז לבאר כן [ולא כפשוטו שנכתב בשטר רק הקרן, והרבית נקצצה בע"פ בפני עדים], הוא משום שהרמ"א כתב אח"כ שהמוצא את השטר הזה צריך לקורעו, ואם מיירי שבשטר כתוב רק הקרן א"כ למה יקרענו, והרי בשטר עצמו לא כתוב שום איסור, ולכן פי' הט"ז שנכללה הרבית עם הקרן, וסובר כהרמב"ן שהשטר אינו נפסל בזה, ולכן גובין בו את הקרן. ומה שהעדים אינם נפסלים אף שחתמו בשטר שיש בו רבית שאינה ניכרת, ונמצא שחתימתם מעידה שחייב לו ק"כ ולפי האמת אינו חייב לו אלא ק' דהשאר הן רבית, כתב הט"ז דמיירי שהעדים עצמם לא ידעו שכלולה רבית בשטר ולכן אינם נפסלים משום עדות שקר.

אמנם הש"ך [ס"ק יח] כתב שמש"כ הרמ"א שהמוצא את השטר יקרענו קאי רק על חציו הראשון של הרמ"א, שמפורש בשטר הקרן בפ"ע והרבית בפ"ע, ומעתה מתפרש הציור השני של הרמ"א בפשיטות דקאי על שטר שכתבו בו רק את הקרן, והרבית נקצצה בע"פ בפני עדים.

<u>שטר שכלול בו הרבית עם הקרן, והלוה מודה בגוף החוב</u>

הרמ"א [חו"מ סי' נב ס"א] הביא דיש אומרים שבשטר שכללו בו את הרבית עם הקרן קנסו אותו ואין גובה את הקרן כלל, אף אם הלוה מודה בגוף החוב. והש"ך [שם] וכן הט"ז [שם וביו"ד כאן ס"ק י] חלקו על הרמ"א ונקטו שאין דיעה כזו, אלא לכו"ע חייב הלוה לשלם את הקרן אם הוא מודה, ורק השטר פסול, ולכן אם הלוה אינו מודה אין גובין ע"פ השטר וכן אין גובין ממשעבדי. ומה שציין הד"מ לדברי המרדכי, כתבו דאין משם ראיה, דהמרדכי איירי לפי ר"מ דס"ל דקנסינן היתירא משום איסורא, ובזה ס"ל לתום' ולמרדכי שקנסו גם את גוף החוב, אבל אנן קיי"ל כרבנן דלא קנסינן היתירא אטו איסורא, ורק את השטר פסלו, לכן אם הלוה מודה גובין ממנו את הקרן, וכן כתב הגר"א [חו"מ שם].

כתב הש"ך [חו"מ סי' נב ס"ק ב] דקודם שהגיע שטר זה [שנכללה בו הרבית עם הקרן] לידי בי"ד יכול המלוה להכשירו, ע"י שיכתוב על השטר את הפירוט של הקרן ושל הרבית, דמעתה לא יקרעוהו בי"ד ויגבו בו את הקרן.

<u>בדברי הרמ"א שצריך המוצא לקרוע את השטר</u>

בטעם הא דצריך לקרוע את השטר נתבאר בתוספתא [פרק איזהו נשך לפי גרסת הב"ח והט"ז] לפי שהוא עובר בקיומו, והיינו דיש איסור בעצם קיום השטר, דמבטל בזה את שומת הרבית שהשטר פועל. והרמ"א כתב דהטעם שצריך לקרוע את השטר הוא מחשש שמא יטעו ויגבו עם השטר, ונמצא דאף שקריעת השטר עלולה לגרום למלוה הפסד, שהלוה עלול לכפור בקרן, מ"מ חייבוהו חכמים לקרעו.

<u>סימן קסב</u>

<u>סעיף א</u>

משנה דף עה. לא יאמר וכו' עד בגמ' אבל חכמים אומרים לוים סתם ופורעים סתם.

גמרא דף מד: ואף ר' חייא סבר דהבא טבעא עד נעשה כאומר לה הלויני עד שיבא בני. ומדאמר ר' יוחנן אסור ללות דינר בדינר וכו' עד דף מה. לגבי הלואה נמי פירא הוי.

מקור הדין של איסור הלואת סאה בסאה הוא במשנה [דף עה.] לא יאמר אדם לחבירו הלויני כור חטין ואני אתן לך לגורן. טעם האיסור שמא יוקרו חטים ונמצא פורע יותר ממה שלוה.

ומבואר בגמ' [דף סב.] שאין בזה איסור רבית קצוצה, ואינו יוצא בדיינים, ופירש"י דאין כאן אלא אבק רבית.

<u>בטעם הא דאין איסור תורה בהלואת סאה בסאה</u>

א. בשו"ת הרא"ש [כלל קח סי' טו] כתב שהטעם שאין איסור תורה הוא משום דסאה לוה וסאה פרע לו, והיינו שמן הדין אין כאן הוספה כלל. ומבואר לכאורה דסובר דלענין רבית דאורייתא לא אזלינן בתר שווי הפירות אלא בתר עצם מידת הפירות, וכל שלוה סאה ופורע לו סאה אין כאן רבית דאורייתא כלל אפילו אם הוקרו הפירות.[8]

ב. הרמב"ן והר"ן והריטב"א והנ"י [דף ס:] כתבו דהטעם שאין איסור תורה בהלואת סאה בסאה הוא משום דבתר מעיקרא אזלינן, וכיון שבשעת ההלואה לא התנה עמו שיוסיף לו, רק שיפרע לו סאה, והסאה עדיין לא התייקרה,

ביאורים והערות

8. לפי טעם זה אפילו הלוה לו במקום הזול והתנה עמו שיפרע לו במקום היוקר, ג"כ אין כאן רבית ד"ת, דסו"ס סאה לוה וסאה פרע.

לכן אין כאן רבית אף שלבסוף הוקרו הפירות.[9]

ג. הט"ז [ס"ק א] כתב דהלואת סאה בסאה היא רק מדרבנן משום דהו"ל קרוב לשכר ולהפסד, דכשם שעשוי המלוה להרויח אם החיטים יוקרו, כך עשוי הוא גם להפסיד מהקרן, וכל כה"ג אין איסור רבית קצוצה.[10]

<u>לוה סאה בסאה ולבסוף לא הוקרו הפירות</u>

במשנה [דף עה.] איתא לא יאמר אדם לחבירו הלויני כור חטים וכו', ומשמע שהאיסור הוא בעצם מעשה ההלואה, דהוי כאילו קצץ עמו רבית דרבנן, שאם יוקרו הפירות נמצא פורעו יותר ממה שלוה. וכן משמע שם בתום' [ד"ה הלויני] שכתבו דחיישינן שמא יתייקר בזמן הגורן, אף שאין רגילות אז להתייקר, ומשמע שהאיסור הוא מתחילה.

וכן משמע מפשטות לשון הרמב"ם והטוש"ע.

<u>הלוה סאה בסתמא</u>

עיין ט"ז [ס"ק ג] שכתב דמה שנתבאר בגמ' [דף מד:] דרב לוה דינרי זהב מבתו של ר' חייא הוא משום שלוה בסתמא, ולכן אין בזה איסור, שאם יוקרו הדינרים יפרע מעות כשווי הדינרים בזמן ההלואה.[11]

<u>הלוה חטים ועשאן דמים</u>

בגמ' [דף עה.] הובאה ברייתא דת"ר אומר אדם לחבירו הלויני כור חטים וקוצץ לו דמים. ויש לעיין בגדר הדבר, האם הוי הלואה גמורה, אלא שאינו מלוה לו את הסאה אלא את שווי הסאה, או שאין כאן אלא מכר בהקפה. ועיין לשון המאירי [דף עה.] דכתב דשם מכר הוא.

עיין בב"ח [קו"א כאן] שכתב דגבי עשאו דמים יש בזה דיני טרשא [מכירה בהקפה], וכשם שהקלו בטרשא בדבר שאין שומתו ידועה, כן יהא מותר כאן אם אין שומתו של הסאה ידועה. גם החוות דעת [סי' קסא ס"ק א] כתב דכל שהלוה חטים וקצץ דמיהם אין זה הלואה אלא מכר, ואין כאן רבית דאורייתא.[12]

בספר מקור מים חיים חלק על החוות דעת ונקט דכל שאמר לשון הלואה הרי זו הלואה גמורה ויש בזה איסור רבית ד"ת. [גם

ביאורים והערות

9. ועיין לעיל [סי' קס סעיף כא] שביארנו שיטתם של הראשונים האלו, דסוברים שמעיקר הדין אזלינן לענין דיני רבית בתר השווי של הפירות, ולא בתר הפירות עצמם, אלא שמחמת הא דבתר מעיקרא אזלינן אין כאן רבית.

ויש לעיין לפי שיטה זו מה הדין במקרה שהלוה לוה סאה במקום הזול והתנה שיפרע את הסאה במקום היוקר, האם בכה"ג יהא איסור תורה, דאף דאזלינן בתר מעיקרא הכא מעיקרא התנה עמו שיפרענו יותר. ועיין מחנה אפרים [סי' כב].

10. מקור הא דבקרוב לשכר ולהפסד אין איסור רבית הוא בגמ' [דף ע.], ושם איירי במוסר עיסקא, דאם קרוב לשכר ולהפסד ה"ז מותר, אמנם ברמב"ן שם משמע שטעם ההיתר הוא, משום דמתוך שקרוב לשכר ולהפסד הרי זה גילוי שאין זה הלואה אלא המעות פקדון ולא הלואה. ועיי"ש ברמב"ן שהוסיף שגם כשהרויח אינו מקבל אלא רווחים מיניה וביה, אך בהלואה גמורה לא מצינו היתר מצד שיכול גם להפסיד. [ומה דמצינו ברמב"ן (גיטין דף ל.) גבי המלוה מעות לכהן וללוי להיות מפריש עליהן מחלקן, פירוש שהפירעון יהיה בתרומות ומעשרות שהיה צריך ליתן להם והוא מעכבן לעצמו, שכתב הרמב"ן דכיון שאם לא יגדלו פירות בשדה יפסיד מהקרן לכן לא הוי בגדר הלואה, התם נמי יש לראות זאת כעין זביני, שאין זו הלואה רגילה אלא קונה במעותיו את התרומות והמעשרות המסופקים]. ובט"ז נתחדש שגם בהלואת סאה בסאה שהיא הלואה גמורה אין איסור תורה הואיל וקרוב גם להפסד.

11. ולכאורה צ"ע, דאם מדיני הממונות אמרינן דסתם הלואת סאה מחייבת סאה ואינו יכול לפרוע את שווי הסאה בזמן ההלואה, א"כ יש בזה גם איסור רבית, ואם סתם הלואת סאה אינה מחייבת אלא דמים, א"כ פשיטא דשרי.

12. אמנם קצת משמע בחוות דעת דמדרבנן מיהא דיינינן לה כהלואה, ומסתבר לפי"ז שלא יהא בזה היתר של טרשא דאין שומתו ידועה, ודלא כהב"ח הנ"ל.

החוות דעת עצמו (חידושים סי' קסא ס"ק א) כתב שברוב הפוסקים משמע שהדבר תלוי בלשון שאמרו, דאם אמרו לשון הלואה הרי זו הלואה].

<u>בדברי הרמ"א בהלואת דינר זהב בזמן הזה</u>

כתב הרמ"א שדינר זהב בזמן הזה דינו ככסף, ולוין זהוב בזהוב, מקור הדברים בפסקי מהרא"י [סי' כד], ועיי"ש שכתב שני טעמים להיתר זה:

א. לפי תום' [דף עב: ד"ה אין] והג"א מותר ללוות סאה בסאה אף כשאין לו ולא יצא השער, אם יש ביד הלוה מעות שיכול הוא לקנות בהן חטים, דמכח המעות הוי כיש לו. וכתב מהרא"י דהא דבעינן דוקא שיהיו לו מעות ולא סגי בשיהיו לו מטלטלין שיכול למוכרן ולקנות בהן פירות, הוא משום שאין דרך בני אדם למכור מטלטלין ע"מ לקנות פירות, אך לענין זהובים רגילים בני אדם למכור מטלטלין ולקנות זהובים, ולכן כל שיש לו מטלטלין שיכול למוכרן ולקנות בהן זהוב אחד, ה"ז כמו שיש לו ללוה זהוב אחד, ושרי ללוות עליו כמה זהובים.

ב. עוד כתב מהרא"י דהרא"ש [פרק הזהב] כתב דמה שאנו דנים דינר זהב כפירא לגבי כסף אף שהוא חשוב מהכסף, הוא משום שהכסף חריף וגם חשוב קצת, אבל זהב לגבי נחושת לא הוי פירא אף שהנחושת חריפה יותר, דמ"מ הזהב חשוב והנחושת אינה חשובה, וכיון שבזמן הזה מטבעות הכסף מכילות רק מעט כסף והרוב הוא נחושת א"כ אין כאן חשיבות, ולכן דינר הזהב הוי טיבעא.

והנה הט"ז [ס"ק ב] העתיק את הטעם הראשון של מהרא"י, והקשה רע"א דהא לא קיי"ל כתום' [דף עב:] הנ"ל, ואם אין ללוה חיטים לא סגי בזה שיש לו מעות, וא"כ כ"ש שלא סגי בזה שיש לו מטלטלין. והש"ך העתיק את הטעם השני של מהרא"י.

<u>הלואת ככר בככר</u>

מקור הדין הוא במשנה דף עה. וכן היה הלל אומר לא תלוה אשה ככר לחברתה עד שתעשנה דמים, ובגמ' אמרו זו דברי הלל אבל חכמים אומרים לוים סתם ופורעין סתם. ונחלקו הראשונים בביאור דברי חכמים, רש"י מפרש שחכמים חולקין ומתירין הלואת ככר בככר, וגם בתום' [שם ד"ה וכדברי] נקטו שחכמים חולקין ומתירין הלואת ככר בככר.

<u>להלכה</u>: הרי"ף והרמב"ם והשו"ע לא הביאו היתר של ככר בככר, והרמ"א נקט להתיר.[13]

<u>טעם ההיתר להלוות ככר בככר</u>

מצינו בראשונים כמה טעמים להיתר הלואת ככר בככר:

א. רש"י [ד"ה לוין] ותום' [ד"ה וכדברי] כתבו הטעם, משום שלא החמירו חכמים לדקדק כ"כ באיסור סאה בסאה אף בדבר מועט.

ב. תום' [שם] כתבו טעם נוסף דכיון שדבר מועט הוא, מוחל הלוה ונותנו שלא בתורת רבית.

ג. הרמב"ן הביא בשם רב האי גאון דטעם ההיתר הוא משום שהככרות מצויות ביותר, והוי כעין הא דמבואר במשנה [דף עב:] דפוסק על הזבל בכל ימות השנה, דמתוך שהזבל מצוי מאוד הוי כאילו יש לו.

ביאורים והערות

13. אמנם כתב הכנה"ג [הגהת הטור ס"ק לד] שאם נתייקר מחיר הככר והמלוה תובעו לפרוע ככר, יכול הלוה לומר קים לי כהרי"ף והרמב"ם שיש בזה איסור רבית, ואיני חייב לפרוע אלא את שווי הככר בזמן ההלואה.

<u>בדברי הט"ז ס"ק א</u>

כתב הט"ז [ס"ק א] דכל מה שאסרו חכמים סאה בסאה היינו דוקא דרך הלואה, אבל בדרך מקח ה"ז מותר, והיינו שמוכר לו סאה והלה מתחייב לפרוע לו אחר זמן סאה אחרת תחתיה.

בטעם ההיתר כתב הט"ז דהוא משום דבאופן זה שהוא דרך מקח הוי תרי דרבנן, שהרי אף הלואת סאה בסאה היא דרבנן [משום דקרוב לשכר ולהפסד, כך נקט הט"ז] ורבית בדרך מקח הויא נמי דרבנן, וא"כ כשעושה מקח של סאה תמורת סאה הוי תרי דרבנן, ובזה מחדש הט"ז דיש להתיר. [ועי"ש שלמד קולא זאת מדברי הנ"י (דף לד: ד"ה בבא לחוב)].

והאחרונים הקשו על הט"ז כמה קושיות:

א] בספר שער דעה [ס"ק א] הקשה מדברי הרמב"ן והרשב"א [דף סג:] שכתבו להתיר לעשות פסיקה על פירות אף כשאינו נותן לו מעות אלא שוה כסף, כגון שנותן לו חיטים בתורת שוה כסף ופוסק בהם על השעורים, אמנם פשוט בדבריהם שההיתר מתורת פסיקה, ואין להתיר אלא לפי גדרי פסיקה, דהיינו דבעינן שיהיו לו שעורים או שיצא השער של השעורים. ולפי הט"ז יש להתיר בזה בפשיטות משום דהוי תרי דרבנן, כשם שהתיר למכור חיטים תמורת חיטים כן יש להתיר למכור חטים תמורת שעורים.[14]

ב] עוד הקשה בשער דעה דכיון שמוכר חיטים והקונה נתחייב ליתן לו חיטים בתמורה אין זה מקח אלא הלואה, דהלשון שאמרו שעושין מקח אינה משנה את הענין, ולמד כן מהריב"ש [סי' סה] שכתב שמה"ט אסור מהתורה למכור ק' דינר ע"מ שיפרע לו קכ' דינר, דאין זה מקח אלא הלואה ברבית דאורייתא, וכעין זה כתב החוות דעת [סי' קסא ס"ק א].

<u>טעמים אחרים להיתר מכירת סאה תמורת סאה</u>

עיין חוות דעת [ס"ק א] שכתב שני טעמים נוספים להתיר מכירת סאה בסאה [מלבד טעמו של הט"ז הנ"ל]:

א] כאשר מוכר לו סאה נמצא שיש ביד הקונה סאה והוי בכלל היתר דיש לו. והחזו"א [סי' עב ס"ק ה] הקשה ע"ז דא"כ כל הלואת סאה בסאה תהא מותרת, דמיד כשקיבל את הסאה קנאה, דמלוה להוצאה ניתנה, ונמצא דיש לו ללוה סאה, אלא מוכח דבעינן שתהא לו סאה קודם ההלואה, וא"כ ה"נ נימא במוכר סאה תמורת סאה.

ב] עוד כתב החוות דעת דכשם שהתירו [סי' קעג ס"א] למכור בהמתנה ולהעלות במחיר בדבר שאין שומתו ידועה ואינו מעלהו הרבה, ה"נ כשקוצץ שישלם לו סאה תמורת הסאה שקנה אינו מעלהו הרבה. והחזו"א [סי' עב ס"ק ה] תמה גם על היתר זה, דכיון שקצץ עמו לפרוע בחיטים, ואפשר שיוקרו החיטים הרבה, א"כ אם יוקרו הרבה אין היתר של אין שומתו ידועה.

<u>עצה להלואת סאה בסאה</u>

כתב החזו"א [סי' עב ס"ק ה] דיש עצה להתיר סאה בסאה בדרך מכר באופן שיעשה מקח זה בשני שלבים, בתחילה ימכור לו את הסאה תמורת דמים, ואח"כ יפסוק בחוב זה על סאה אחרת, והרי זה כפוסק בחובו על סאה דשרי היכי דיש לו סאה, והכא יש לו, שהרי מכר לו סאה.

ביאורים והערות

14. ולכאורה יש להקשות על הט"ז מעיקר איסור פסיקה כשאין לו ולא יצא השער, שגם בזה הוי קרוב לשכר ולהפסד, וגם הוי דרך מקח, ואפ"ה הצריכו היתר דיש לו או דיצא השער.

<u>המלוה פירות בפירות ועושה תנאי שיפרע לו במעות</u>

כתב הרשב"א בתשובה [הובא בב"י ד"ה אפילו] דמותר ללוות חיטים בחיטים ע"מ לפורעם במעות כפי שישוו חיטים לאחר זמן, ובתנאי שמתקיימים בזה תנאי היתר פסיקה, כגון שיש ללוה חיטים בביתו. ויש בזה חידוש, שהיה מקום לדון דכיון שאינו יכול לפורעו בחיטים א"כ אין זו הלואת סאה בסאה אלא הלואת סאה במעות [או מכירת סאה תמורת מעות], ומצמיד את דמי המעות לשווי החיטים. והרשב"א לא דן זאת כך אלא דן זאת כהלואת סב"ם, אלא שהוסיף תנאי לפורעו במעות.

<u>סעיף ב</u>

מקור הדין שאם יש ללוה פירות בתוך ביתו מותר הוא ללוות פירות, הוא במשנה דף עה. "אבל אומר לו הלויני עד שיבוא בני או עד שאמצא מפתח". בטעם ההיתר כתב רש"י [דף מד:] שהוא משום שהפירות שבידו של הלוה נקנין למלוה וברשותו הוקרו, והוסיף רש"י דרבית סאה בסאה דרבנן ובכה"ג לא גזור.

ומה שהוצרך רש"י להוסיף דרבית סאה בסאה דרבנן, הוא משום שבאמת לא קנה המלוה את הפירות שברשות הלוה, וגם לא נתכוין לקנותם, שהרי לא נתכוין אלא להלואה, אלא שרבנן דנו זאת לענין איסור רבית דרבנן, כאילו נקנו הפירות למלוה וברשותו הוקרו.[15]

<u>בהא דסני ביש לו מעט</u>

מקור הדין הוא בגמ' דף עה., ר' יצחק אומר אפילו יש לו סאה לוה עליה כמה כורין, תני ר' חייא לסיועיה לר' יצחק טיפת יין אין לו טיפת שמן אין לו, הא יש לו לוה עליה כמה טיפין.

ונחלקו הראשונים בטעם ההיתר ביש לו מעט.

א. רש"י [דף עה. ד"ה כמה] כתב דכל סאה וסאה שמלוה לו אמרינן דהסאה שיש לו בביתו תהא תחתיה, והיינו שאם מלוה לו עשר סאים על סמך סאה אחת שיש ללוה בביתו, אנו רואין את אותה הסאה שבביתו כעומדת תחת כל אחת מעשר הסאין שמלוה לו, בעת ובעונה אחת.[16] וכדברי רש"י כתב גם הטור.

ב. הריב"ן [הובא בתוס' דף עה. ד"ה ולית] וכן הריטב"א בשם רבו, כתבו שההיתר ביש לו סאה אחת הוא באומר לו שיקנה את הסאין של ההלואה בזו אחר זו, ונמצא שיש כאן כמה מעשי הלואה חלוקים של הלואת סאה, שבכל אחד מהם יש סאה כנגדו.

ביאורים והערות

15. ועיין תוס' [דף מו. ד"ה נעשה] שכתבו דלענין הלואת סאה בסאתיים לא הקלו גם כשיש ללוה סאתיים, משום שבהלואה זו יש איסור תורה, ובדאורייתא לא התירו לראותו כאילו נקנו לו הפירות. ואף שלענין פסיקה, בנותן מעות עבור פירות התירו כשיש לו פירות בביתו גם פסיקה בהוזלה, כגון שנותן מאה עבור פירות בשווי ק"כ שיתן לו לאחר זמן, התם הוי נמי רבית דרבנן כיון שהוא דרך מקח.

16. והוסיף רש"י לבאר דהא בהיתר דיש לו אין אנו מתנהגים כאילו באמת נקנתה הסאה למלוה, שהרי הלוה רשאי לאוכלה, וא"כ ההיתר הוא רק כאילו נקנתה, ויכולה אותה סאה לעמוד כנגד כמה סאין.

והרשב"א [דף סג.] הביא את שיטת הרמב"ם שכתב שרק בהלואת סאה בסאה התירו על סמך סאה אחת, משא"כ בפסיקה דבעינן שתהא לו כל הכמות של הפירות שפוסק עליהם, וכתב הרשב"א לבאר את שיטתו דס"ל שרק בהלואת סאה בסאה הקלו לראות כאילו יש לו הכל, משום דכאשר מלוה לו סאה אחת כנגד הסאה שיש לו נמצא דמעתה יש לו ב' סאין ויכול להלוות ב' סאין נוספות כנגדן, ומעתה יש בידו ד' סאין ויכול להלוות ד' סאין כנגדן, ובאופן זה מקילין להלוות כמויות גדולות, משא"כ בפסיקה, שנותן מעות ולא פירות, והיינו דכיון שבמספר מועט של פעמים אפשר לראותו כאילו יש לו את כל הכמות, לכן הקילו מתחילה להלוותו בפעם אחת את כל הכמות, משא"כ בפסיקה. [ואין כוונת הרשב"א לומר שההלואה נעשית בכמה שלבים בזאח"ז וכשיטת הריב"ן דלהלן, דברשב"א (בדף עה.) חולק על הריב"ן].

<u>להלכה</u>: הטור והשו"ע ונושאי הכלים לא הביאו כלל את שיטת הריב"ן.

<u>הצורך בידיעה שיש לו סאה בביתו</u>

הפוסקים נחלקו אם בהיתר דיש לו צריכים המלוה והלוה לדעת שיש ללוה סאה בביתו:

א. ברמב"ם [פ"י מלוה ה"א-ה"ב] משמע שבהיתר דיש לו אין צריך שידעו המלוה והלוה שיש ללוה פירות בביתו [ורק לגבי הלואה על סמך יציאת שער הצריך הרמב"ם שידעו המלוה והלוה שיצא השער, עיי"ש]. וכן משמע בתשובת הרא"ש [המובאת ברמ"א סעיף ה].[17]

ב. הנימוקי יוסף ריש פרק הזהב [דף כו מדפי הרי"ף ד"ה דינר] כתב דאין צריך לומר במפורש הלויני עד שיבוא בני, אלא כיון שהפירות ברשותו והוא לוה אדעתא דהכי ה"ז מותר, ומשמע שצריך לדעת שיש לו פירות וללוות על דעת זה.[18]

<u>להלכה</u>: הב"ח פסק כהנ"י שדעתו להחמיר בזה אף בדיעבד, אך הט"ז [ס"ק ג] והש"ך [ס"ק ז] כתבו דאף שלכתחילה יש להחמיר כהנ"י, מ"מ בדיעבד יש להקל אף אם לא ידעו כלל שיש לו פירות.[19]

ונמצא שאף במקרה שאנו יודעים שיש ללוה פירות ברשותו, מ"מ אם המלוה או הלוה אינם יודעים כלל שיש איסור להלוות סאה בסאה, צריך לכתחילה ללמדם שבעלמא יש איסור בהלואת פירות, אלא שהפירות שיש ללוה ברשותו גורמים את ההיתר.

<u>להלוות ללוה פירות</u>

א] כתב השו"ע שאם אין ללוה פירות ברשותו יכול המלוה להלוות לו מעט פירות, ואחרי כן ילוה לו על סמך היתר דיש לו, וכפי שהסיק בב"י דלא כתלמידי הרשב"א.

ב] והב"ח והט"ז והש"ך והחכמת אדם אסרו בזה, וטעמם דכיון ששורש ההיתר דיש לו הוא דהוי כאילו הלוה מקנה את הפירות שברשותו למלוה, א"כ לא סגי בזה שילוה לו סאה, דסתם מלוה להוציאה ניתנה, ואיך ייחשב מיד כמקנה את הסאה הזו בחזרה למלוה.

<u>לוה שאחרים חייבים לו פירות</u>

כתב הרמ"א שאם אחרים חייבים ללוה פירות לא מיקרי יש לו. מקור הדברים הוא בגמ' [דף סג:] לענין דין פסיקה בהוזלה דשרינן

ביאורים והערות

17. עיי"ש שכתב שאין המלוה יכול לומר שזיכה ללוה סאה אחת, שאין מקנין לאדם בעל כרחו, ומשמע דאי לאו האי טעמא היה נחשב כיש לו אף שהלוה לא ידע שזיכה לו סאה.

18. עיין ב"י שהניח בצ"ע את דברי הנ"י, דאין לומר שכונתו שלוה על דעת לפרוע מאותן דינרים שיש לו, דהא כשיש לו טיפה לוה עליה כמה טיפין, וגם אין לפרש שכונתו להקנות את הפירות שבביתו למלוה, דא"כ בעם הארץ שלא ידע שצריך להקנות יאסר ללות על סמך היתר דיש לו, אלא ודאי בכל גוונא שרי, כיון דמדרבנן הוא אקילו ביה בטעמא כל דהו. והב"ח ביאר את דברי הנ"י דכשם שכתב הרמב"ם בהיתר דיצא השער דבעינן שיהא השער ידוע לשניהם, וכתב הב"י דכשיודעים שיש שער אין כוונתם להלוות וללות על דעת רבית, ה"נ סובר הנ"י דגם בהיתר דיש לו בעינן שיהא ידוע לשניהם וילוו על דעת זה.

19. לכאורה סגי לפי הנ"י שידעו המלוה והלוה שיש ללוה פירות ושההיתר נסמך על פירות אלו, אך א"צ לידע שההיתר בזה הוא משום דהוי כאילו הפירות נקנו למלוה, דאם כן בעם הארץ ניתסר, אמנם החכמת אדם [כלל קלד ס"ב] כתב שלכתחילה יכוין להקנות לו את הסאה, וצ"ע דהא אין מתכוונים לקנין כלל, ומותר הלוה לאכול את הפירות שברשותו.

ביש לו, ואמרו בגמ' דאם יש ללוה אשראי במתא אין זה נחשב יש לו, ולא הוי כהלויני עד שיבוא בני. וכיון שהמשנה דהלויני עד שיבוא בני איירי לענין הלואת סאה בסאה, שמעינן ממילא שגם בהלואת סאה בסאה לא מהני אשראי במתא.

ובביאור אשראי במתא כתב רש"י דהיינו שהלוה עשה פסיקה עם אחרים, והיינו שהקדים להם מעות על פירות והם התחייבו לספק לו חטים. והמרדכי כתב דהיינו שהלוה הלוה חטים לאחרים והם מחוייבים לפרוע לו חיטים, ונמצא ששני האופנים האלו לא חשיבי כיש לו, הן לענין הלואת סאה בסאה והן לענין פסיקה בהוזלה.

<u>יש לו פירות במקום אחר</u>

כתב הרמ"א שאם יש ללוה פירות במקום אחר אין זה בגדר יש לו, אלא אם יש למלוה דרך לשם. מקור הדברים הוא בהגהות מרדכי [סי' תלט] שלמד זאת מהגמ' [דף עג:].

ויש לעיין מה הדין אם אין למלוה דרך לשם אך ללוה יש דרך לשם, א"נ ששיירות מצויות ויכולות להביא את הפירות, האם סגי בזה, או דכיון שההיתר מיוסד אהא דהוי כאילו הפירות נקנו למלוה ונתייקרו ברשותו, לכן בעינן דוקא שלמלוה תהא עכשיו שייכות לפירות האלו, ולא סגי באפשרות להביאם לכאן ע"י הלוה או בני אדם אחרים.[20]

<u>בדברי הרמ"א בהתנה שאם יתייקרו חיטים ישלם חיטים וכו'</u>

כתב הרמ"א דאסור להלות סאה בתנאי שאם יוזלו החיטים ישלם דמיהם בשעת ההלואה, ואם יתייקרו חיטים יתן לו חיטים, דזה הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד.

מקור הדברים הוא בריב"ש [סי' יט], עיי"ש שכתב שלא הותרה הלואת סאה בסאה בהיתר דיש לו או יצא השער, אלא כאשר המלוה קרוב גם להפסד, שאם יוזלו חיטים יפסיד, אך אם מתנה באופן שאינו יכול להפסיד ה"ז אסור.

ומתבאר בשו"ת הריב"ש שאפשר לעשות הסכם כזה בשני אופנים ושניהם אסורים:

א] אין כאן הלואה אלא מוכר לו את הפירות בשווי שהם שוים עתה בשוק וממתין על המעות, ומתנה עמו שאם יתייקרו הפירות יפרע לו בפירות. באופן זה הוי מכירה בהמתנת מעות, והתנאי הוא שאם יתייקרו הפירות ישלם לו את הפירות אף שיש כאן תוספת על הדמים שחייב לו, וכתב הריב"ש שיש בזה איסור, דתוספת זו הויא רבית.

ב] האופן השני הוא שעושה עמו הסכם מסופק, אם בזמן הפרעון יוקרו הפירות, יתברר שהפירות ניתנו לו מתחילה בהלואה, ופורע לו בפירות [כיון שהיתה זו הלואה בהיתר דיש לו או יצא השער], ואם יוזלו הפירות בשעת הפירעון יתברר למפרע שלא היה זו הלואה אלא מכירה של הפירות בשוויים, ומשלם לו את שווי הפירות של שעת המכירה. וכתב הריב"ש שגם באופן זה

ביאורים והערות

20. עוד יל"ע אם יש למלוה דרך לשם אחרי זמן מרובה, עד אימת מהני להיחשב כיש לו.

<u>תוספת עיון</u>

<u>יש לו פירות והם מחוסרי מלאכה</u>

במשנה [דף עב:] מבואר דלענין פסיקה, דהיינו שמקדים מעות עבור פירות שיספק לו אחר זמן, והמוכר שומר לו על המחיר של היום אפילו אם יתייקרו הפירות בינתיים, שהתירו ביש לו למוכר פירות, זה אף אם הפירות האלו מחוסרים מלאכה אחת או שתים. ובתוס' [דף סג: ד"ה מהו] כתבו שקולא זו דמחוסר מלאכה נאמרה רק לגבי פסיקה בשוויו, אבל לגבי פסיקה בהוזלה אין להתיר אלא בפירות גמורים, וכתבו תוס' דמה"ט הביאו בגמ' שם את המשנה דהלויני עד שיבוא בני העוסקת בהלואת סאה בסאה ולא את המשנה דפסיקה, והיינו דגם בהלואת סאה בסאה לא הקלו אלא בפירות גמורים, וכן דייק השער דעה מדברי תוס'. אמנם לענין הלכה יתבארו בע"ה להלן [סי קעג ס"ז] שגם לענין פסיקה בהוזלה אין דברי תוס' מוסכמים, דאמנם הש"ך נקט כתוס' אך הטור והגר"א הקילו, וכן היקל החכמת אדם [כלל קמא ס"ג], ולדעת המקילים גם בהלואת סאה בסאה יש להקל.

לא התירו חכמים משום דקרוב לשכר ורחוק להפסד.

ועיין ביאור הגר"א [ס"ק יב] שציין לדברי תום' [דף סד. ד"ה האי] שמבואר בדבריהם שחכמים אסרו לעשות הסכמים מסופקים כעין הנ"ל, אם נמצא למעשה שהמלוה קרוב לשכר ורחוק להפסד.

<u>בדברי הרמ"א שהלוה נאמן לומר שיש לו מעט פירות</u>

כתב הרמ"א שאם הלוה אומר שיש לו מעט פירות ברשותו הרי הוא נאמן, ורשאי המלוה להלות לו פירות על סמך הפירות האלו. מקור הדין הוא בהגהות מרדכי [סי' תלב] בשם רבינו חננאל, ולא נתן ר"ח טעם לדבריו, ומצינו בפוסקים שני טעמים בזה:

א] הלבוש כתב שהלוה נאמן משום דמוקמינן ליה אחזקת כשרות.[21]

ב] הגר"א [ס"ק יא] כתב שהטעם הוא משום דאמרינן דהלוה לא שביק היתירא ואכיל איסורא, וכיון שבקל יכול הוא להשיג מעט פירות, לכן יש אומדנא שאכן דבריו נכונים שיש לו כבר מעט פירות ברשותו.[22]

וכתב הגר"א דהנפק"מ בטעם זה הוא לענין פסיקה, אם הלוה נאמן שיש לו פירות ברשותו, דכיון שהשו"ע פסק שבפסיקה לא סגי ביש לו מעט פירות אלא בעינן שיהיו לו פירות כנגד כל המעות, וזה דבר שאינו ניתן להיעשות בנקל, לכן לא אמרינן ע"ז הך אומדנא דלא שביק היתירא וכו', ואינו נאמן לומר שיש לו פירות כנגד כל המעות.[23]

<u>סעיף ג</u>

גמרא דף עב: אמר רב ששת אמר רב הונא אין לוין וכו' עד אמר איהו נמי לוין.

מקור הדין דשרי להלוות סאה בסאה כשיצא השער הוא בגמ' [דף עב:] דמסקינן דלוין על שער שבשוק, ופירשו הבה"ג ושאר הראשונים דאיירי בהלואת סאה בסאה. ואמרו בגמ' [שם] דטעם ההיתר משום דהא חיטי בהיני ובשילי ואי בעי זבן ופרע, וכתב הט"ז [ס"ק ה] דהביאור הוא דכיון שהחיטים מצויות בהיני ושילי, וגם השער שלהן קבוע ובידו לקנותן, ה"ז כאילו כבר יש לו חיטים, ודמי לאומר הלויני עד שיבוא בני.[24]

וכתבו הרמב"ן והריטב"א, וכן כתב הרא"ש [ריש סי' סא] דהיתר הלואת סאה בסאה על סמך יציאת השער הוא אף כשאין ללוה מעות בידו, וכן סתימת הרי"ף והרמב"ם והטור והשו"ע.

<u>ההגדרה של יציאת שער</u>

כתב הב"י בשם תשובת הרשב"א דאין היתר להלוות דינר זהב בדינר זהב אלא אם יש שער קבוע וארוך, ונמצאים הדינרים

ביאורים והערות

21. ולכאורה עיקר נאמנותו היא מדין ע"א נאמן באיסורין, אלא שהיה מקום לפקפק שמא הכא לא יהא נאמן כיון שיש לו נגיעת ממון, שרוצה הוא שהמלוה ילוה לו פירות, ולזה הוסיף הלבוש את הטעם דמוקמינן ליה אחזקת כשרות.

22. וציין הגר"א לגמרא [גיטין דף לז:] דנאמן המלוה לומר פרוזבול היה לי ואבד, דלא שביק היתירא ואכיל איסורא.

23. ואף שהר"ח עצמו כתב שגם בפסיקה נאמן המוכר לומר שיש לו פירות, כתב הגר"א שהר"ח סובר שגם בפסיקה די בזה שיהיו למוכר מעט פירות, וא"צ שיהיו לו פירות כנגד כל המעות.

24. ואף שבגמ' [דף סג:] מבואר דגבי דין פסיקה רק אם נותן לו מעות מהניא יציאת השער, שיש בידו מעות לקנות את הפירות, משא"כ בפוסק בחובו שאין לו מעות, לא מהניא יציאת שער ואין היתר אלא ביש לו, וא"כ ה"נ נימא שבהלואת סאה ג"כ אין בידו מעות לקנות פירות ומאי מהני יציאת שער. [ואמנם מה"ט הצריך הראב"ד שיהיו בידו מעות שיכול לקנות בהן פירות, וכתב הרא"ש (סי' סא) דסגי ביש בידו מעט מעות]. וכתב הרא"ש שטעם ההיתר הוא משום דכיון שיצא השער, בידו ליקח פירות בהקפה או ללוות פירות.

לקנותם בעין, ומשמע דלא סגי בזה שהדינרים מצויים אלא בעינן שיהא להם שער ארוך.

פרטים נוספים בדין יציאת שער יבוארו בע"ה בסי' קעה.[25]

<u>בדברי השו"ע שצריך שיהיה השער ידוע לשניהם</u>

מקור הדין הוא ברמב"ם פ"י ה"א, וכתב הב"י דאין צריך לדעת כמה הוא השער, אלא די בזה שיודע שיצא שער. וכתב הב"י דנראה שהטעם הוא דכאשר ידוע למלוה וללוה שיצא השער, אין הם מתכוונים בשעת ההלואה לקבל או לפרוע חיטים בזמן היוקר, כיון שהשער יציב וארוך, משא"כ כשאין יודעים שיצא השער. ולפי טעם זה נראה שאין המלוה והלוה צריכים לדעת שההיתר להלואה זו נובע מיציאת השער, וסגי בזה שיודעים שיש שער.

ומדברי הנ"י [ריש פרק הזהב] שהובאו בסעיף הקודם, מתבאר שאפילו בהיתר דיש לו בעינן שידע המלוה שיש לו ושיהא מלוה אדעתא דהכי, והיינו שידע בזמן ההלואה שההיתר נובע מזה שיש לו פירות. ומסתבר דכ"ש שבהיתר דיציאת שער מצריך הנ"י שידע שיש שער, ושההיתר להלוות נובע מהשער הזה.[26]

<u>להלכה</u>: דעת הט"ז [ס"ק ג] שידיעת השער מעכבת.[27] והש"ך [ס"ק ט] נקט דרק לכתחילה בעינן ידיעה ואין זה מעכב בדיעבד, והחכמת אדם [כלל קלד ס"ג] הביא את שתי הדיעות.

<u>בדברי הרמ"א במלוה שהתנה שלא יקבל פירעון עד שעת היוקר</u>

הפוסקים נחלקו בביאור דברי הרמ"א:

א] הש"ך [ס"ק יא] והגר"ז כתבו דמה שכתב הרמ"א "עד שעת היוקר" אינו בדוקא, אלא דבכל גווני שהמלוה קבע זמן לפירעון, באופן שאין הלוה רשאי לפורעו בתוך הזמן הרי זה אסור, וכן מפורש בשו"ת הרא"ש [כלל קח סי' טו], שהוא מקור דברי הרמ"א.

ב] הלבוש והגר"א [ס"ק יב] כתבו שהרמ"א אסר רק באופן שאכן התנה שלא יקבל פירעון עד שעת היוקר, וכתב הלבוש בטעם האיסור משום דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד.

ביאורים והערות

25. <u>תוספת עיון</u>

בגמ' [דף סג:] מבואר שטעם ההיתר לפסוק על שער שבשוק [פירוש ליתן מעות עבור פירות שיספק לו בעתיד על סמך יציאת השער], הוא שהקונה אומר למוכר מאי אהנית לי, הא חיטי בהיני ובשילי וכו', וכתב הרא"ש דמה"ט צריך שלא ירויח הקונה בדבר יותר מאילו היה קונה באותה שעה פירות. ולכן אם יש פירות שטבעם להתחסר עם הזמן, צריך המוכר לנכות את שיעור החסרון הזה מהפירות שהוא מספק לו. וכתב היד אברהם [סעיף זה] דה"נ לענין הלואת סאה בסאה על סמך יציאת השער שצריך לנכות חסרונות. ולפי"ז לא יהא היתר להלוות סאה בסאה בפירות שטבעם להתקלקל עד שעת הפירעון. אמנם הפוסקים לא כתבו דין זה, ומשמע שסוברים דכשם שלענין היתר דיש לו לא אמרינן שמנכה לו חסרונות, כן לענין הלואת סאה בסאה.

26. ואם המלוה או הלוה אינם יודעים כלל שיש איסור בהלואת סאה בסאה אם אין לו ולא יצא השער, צריך ללמדם שיש בזה איסור, וכן ללמדם שאם יצא השער ה"ז מותר.

27. עיי"ש שלענין היתר דיש לו נקט שאין הידיעה מעכבת, דמ"מ הקנו חכמים למלוה את הסאה שברשות הלוה, אך בהיתר דיצא השער לא שייך לומר שהקנו לו סאה מן השוק. אמנם לא נתפרש בט"ז אם בעינן לעיכובא שידעו שההיתר נובע מיציאת השער, או דסגי בעצם יציאת השער.

ובעיקר דין הלואת סאה בסאה בקובע זמן לפירעון נחלקו הראשונים:

א] הרמב"ם [פ"י ה"א-ה"ב] אסר בכל גוונא של קביעת זמן, ולמד כן מהגמ' [דף עה.] דחכמים אומרים לוין סתם. ופירש הרמב"ם דלוין בלי קביעת זמן לפירעון, ומיירי שלוה סאה בסאה בהיתר דיש לו או יצא השער, ואפ"ה הצריכו חכמים שילוה סתם בלי קביעת זמן לפירעון.[28]

ב] הרא"ש [כלל קח סי' טו] והרשב"א [חידושים] חלקו על הרמב"ם ונקטו, דסתם קביעת זמן בהלואה אשר הלוה רשאי לפרוע תוך הזמן אם ירצה אין בה איסור, ורק אם קביעת הזמן היתה לטובת המלוה שלא יוכל הלוה לפורעו תוך הזמן, בזה הסכימו הרא"ש והרשב"א לאסור, וזהו מקור דברי הרמ"א שלא פסק כהרמב"ם אלא כהרא"ש והרשב"א.

סעיף ד

מקור הדין הוא במשנה ובגמרא דף עד:, והביאור הוא דכל זמן שהסכם האריסות עדיין לא חל, הקלו חכמים שלא לדון את הסאה של הזרעים שנותן לו בעל הבית כהלואה, ואת הסאה שמחזיר לו האריס כפירעון, אלא דנים את הסאה שנותן לו בעל הבית כחלק מהסכם האריסות, שמעמיד לו שדה וזרעים ותמורת זאת הסכימו שחלקו של האריס יקטן בשיעור סאה זרעים, שאם כל אריס מקבל מחצה מהתבואה יקבל האריס הזה מחצה פחות סאה זרעים, דמתוך שבעל הבית נתן לו סאה בנוסף לשדה מוותר הוא על סאה מחלקו.[29]

ומבואר במשנה דבשני אופנים אמרינן שהסכם האריסות עדיין לא חל:

א] לפני שירד האריס לשדה.[30]

ב] במקום שהאריס מחוייב ליתן את הזרע אף אחר שירד לשדה, עדיין לא חל הקנין כל זמן שלא הביא זרעים, שאם לא יעלה בידו להשיג זרעים יתבטל קנינו.

במקום שהמנהג הוא שבעה"ב נותן את הזרע, אך האריס התרצה ליתן את הזרע וירד לשדה על דעת זה, כתבו רש"י והראב"ד שדינו כמקום שהאריס מחוייב ליתן את הזרע, דמתוך שירד לשדה על דעת זו יכול בעה"ב לסלקו מהאריסות אם לא יביא זרע, ולכן עדיין לא נחלט קניינו והקלו בזה חכמים.[31]

כתב החוות דעת [ס"ק ז] דההיתר להלוות סאה לאריס הוא גם כשהאריס מתחייב להביא סאה מביתו אם השדה תשתדף, דאף

ביאורים והערות

28. וכתב המ"מ טעמו של הרמב"ם, משום דכאשר קובע זמן לפירעון ה"ז נראה כמתכוין להרויח מהתייקרות הפירות, דמסתמא לא יפרע לו הלוה עד הזמן שקבע.

29. ולא התפרש אם אפשר להתנות באופן זה שיתן לו סאה בסאתיים, פירוש שבעה"ב יתן לו סאה והוא יקבל לחלקו מחצה פחות סאתיים, דאפשר שלא הקלו אלא בהלואת סאה בסאה דרבנן ולא בדאורייתא.

30. באופן זה שהאריס עדיין לא ירד לשדה ה"ז מותר אף במקום שבדרך כלל נותן בעה"ב את הזרעים, דמ"מ כיון שהאריס הזה התרצה שהזרעים יהיו על חשבונו לכן התירו. בטעם ההיתר במקרה זה כתב רש"י שהביאור כמש"כ למעלה, שרואים את הסאה שהאריס מתחייב כחלק מהסכם האריסות. והרשב"א [שו"ת סי' תתקפט] כתב שבאופן זה דיינינן להתחייבותו של האריס כהתחייבות מתנה, ואדם שמתחייב מתנה רשאי גם להתחייב תוספת על החוב הזה, כגון שאומר לו הריני מתחייב לך מאה זוז לתאריך פלוני, ואם לא אפרע בתאריך הנ"ל אפרע לך מאה ועשרים, וכמו שהתיר הרשב"א [הובא להלן סי' קעו סעיף ו] לענין התחייבות נדוניא.

31. דלא כתלמידי הרשב"א המובאים בב"י שכתבו דכיון שהמנהג הוא שבעה"ב נותן את הזרע והם שינו מהמנהג והאריס נתחייב, לכן אין בעה"ב יכול לסלקו, ואין להקל להלוות לו סאה.

שבהסכם אריסות אין הבעה"ב מקבל פירות אלא מהשדה הזו, ואם נשתדפה אין לו פירות, מ"מ אפשר לדון הסכם זה כחכירה, ובחכירה מתחייב החוכר להביא גם תבואה מביתו אם השדה לא תתן יבול. וכן הביא בהגהת מקור מים חיים מחידושים המיוחסים לריטב"א בשם הראב"ד.

סעיף ה

בסעיף זה ישנם ארבעה דינים:

א] אם היתה הלואת סאה בסאה ובשעת הפירעון הפירות יקרים יותר מבשעת ההלואה, והמלוה טוען שההלואה היתה בהיתר [יש לו או יצא השער], והלוה טוען שההלואה לא נעשתה בהיתר, על המלוה להביא ראיה, ואם אינו מביא ראיה נשבע הלוה היסת, ופוטר את עצמו בתשלום דמי החיטים כפי שהיו בזמן ההלואה.

ועיין ט"ז [ס"ק ז] וש"ך [סי' קסח ס"ק פ] שהקשו מהשו"ע [סי' קסט סכ"ה] שהמלוה נאמן לומר שהשטר נעשה בהיתר עיסקא או בהיתר אחר ונשבע ונוטל, ואין הלוה נאמן להכחישו, דיש למלוה אומדנא דלא שביק היתירא ואכיל איסורא.

א. ותירץ הט"ז דהך סברא דלא שביק היתירא ואכיל איסורא נאמרת רק כאשר ההיתר מצוי וקל לעשותו, אך לגבי הלואת סאה בסאה דבעינן יש לו או שיצא השער, ומצוי ששני ההיתרים אינם, לכן אין כאן סברא דלא שביק היתירא וכו'. והש"ך [שם] תמה דהא בהלואת סאה בסאה די ביש לו מעט, וזה דבר שקל להשיגו.

ב. הש"ך כתב שבתשובת הרא"ש [כלל קח סי' טו] שהיא מקור הדין של השו"ע נתפרש הטעם, עיי"ש שכתב דמצוי שאין המלוה משתדל שתהא הלואה זו בהיתר, כיון שסבור שאין בזה איסור ודאי, דמי יימר שיתייקרו הפירות, וגם אם יתייקרו לא יפסיד את כל ההלואה אלא רק את שיעור היוקר, ולכן אין חזקה גמורה שעשה בהיתר.[32]

עיין בהגהת רע"א שתמה על עיקר הדין של השו"ע, דאיך נאמן הלוה לטעון על שטר שהוא שטר של רבית, [ולכאורה כוונתו לשאול איך מהני לטעון לאורועי שטרא]. ותירץ רע"א דנאמן לטעון כך במיגו דפרעתי, ואף דבעלמא אין אדם נאמן לטעון פרעתי כנגד שטר, השטר הזה שכתוב בו חוב של פירות גרוע טפי, דשטר זה אינו גובה ממשעבדי כיון שאין סך החיוב קצוב בין למעלה ובין למטה והלקוחות אינם יודעים להזהר, ולכן אינו גובה מהלקוחות, ושטר שאינו גובה מלקוחות אין הלוה חושש להשאירו ביד המלוה ולכן נאמן לטעון פרעתי, וכדמצינו בשטר בכתב ידו של הלוה, שמתוך שאינו גובה מלקוחות נאמן לטעון פרעתי.

כתב הש"ך [ס"ק יג] דכל הא דנאמן הלוה הוא כאשר ידוע שהלוה לו בזמן הזול או שידוע זמן ההלואה, דיש כאן ריעותא שמא יש בשטר רבית, ואז מוטל על המלוה לברר את ההיתר, אבל באופן שהמלוה טוען שהלוה עכשיו, או שטוען שלא היתה כאן הלואה רק קנין גמור, או שטוען שהשער לא נשתנה מזמן ההלואה ואין כאן רבית, בכל אלו המלוה נאמן אא"כ יביא הלוה ראיה לטענתו. וכתב החוות דעת דנראה שטעמו של הש"ך משום דאזלינן בתר השתא.

ב] הדין השני שבסעיף זה הוא מש"כ הרמ"א שאין המלוה יכול לומר שהקנה ללוה מעט פירות משלו, דאין זה מועיל בלי דעת הלוה, ומקורו בשו"ת הרא"ש [כלל קח סי' ז]. וכתב הרא"ש הטעם משום שהקנאה זו היא חובה ללוה, דלולי ההקנאה לא יפרע אלא כשווי הפירות בזמן ההלואה, וההקנאה גורמת שיפרע בשווי הפירות בזמן הפירעון.

ביאורים והערות

32. החוות דעת [ס"ק ח] כתב תירוץ אחר, דבסי' קסט [סכ"ה] מיירי שכתוב בשטר סתמא שחייב לו מאה ועשרים, אלא שהמלוה מודה שכלולים בסכום זה עשרים של רבית אלא שנעשה בהיתר, דבכה"ג השטר מסייע, וגם יש לו מיגו דאי בעי אמר שהכל קרן ואין כאן רבית, משא"כ הכא שמפורש שהיתה הלואה סאה בסאה, דבזה אין השטר מסייע לטענת המלוה שההלואה נעשתה בהיתר, ולכן על המלוה לברר זאת.

והט"ז [ס"ק ח] הקשה מהא דמצינו בפרוזבול [גיטין דף לז.] שהמלוה יכול לזכות ללוה קרקע כדי שיוכל לכתוב פרוזבול, וכתב הרא"ש [פ"ה גיטין סי' טו] דזיכוי זה מהני אף שלא בפני הלוה ואף שהוא חוב לו, משום דהקילו בפרוזבול. וכן כתב הר"ן [שם דף יט: מדפי הרי"ף], והרי קולי פרוזבול נובעים מזה ששביעית בזה"ז דרבנן, וה"נ למה לא הקלו בהלואת סאה בסאה דרבנן. ועוד דהכא יש צד ניחותא ללוה בהקנאה זו, שאם לא כן גם הוא יעבור איסור, והניח בצ"ע.[33]

והש"ך [נקוה"כ] כתב די"ל דרק בפרוזבול הקלו משום נעילת דלת, ואין זה שייך בהלואת סאה בסאה שהלוה מבקש הלואה, ויכול המלוה לומר לו שלא ילוה לו אם לא שיהיו לו מעט פירות [משא"כ פרוזבול, שאינו נעשה בזמן ההלואה]. עוד דן הש"ך לומר שרק בפרוזבול הקלו, שבזמן הזיכוי עדיין אין חובה, אלא רק לכשתגיע השמיטה, משא"כ בהלואת סאה בסאה. ועוד טען הש"ך דמאי מהני שיקנה אז קרקע הא בעינן שידעו המלוה והלוה שיש היתר. [וקצ"ע דהש"ך (ס"ק ט) כתב שידיעת ההיתר היא רק לכתחילה ואינה מעכבת בדיעבד].

ג] הדין השלישי בשו"ע הוא אם ההלואה היתה במקום הזול ותובעו לשלם במקום היוקר, אינו משלם לו אלא כשווי הפירות במקום הזול. מקור הדין הוא בשו"ת הרא"ש [כלל קח סום"י טו], ומירי באופן שההלואה לא נעשתה בהיתר [שלא היו ללוה פירות וגם לא יצא השער]. ויסוד הדין דחילוק השער בין המקומות כחילוק השער בין זמן ההלואה לזמן הפירעון, דבשניהם נחשב ההפרש רבית. וכתב הרא"ש הטעם משום שההלואה ניתנת להתבע במקום בו נעשתה.

ד] הדין הרביעי שבסעיף זה, הוא דברי הרמ"א שאין להתיר הלואת סאה חיטים בסאה דוחן אף שמחירם עתה שוה, ומקורו בדברי הראב"ד המובאים בספר התרומות [שער מו ח"ה ס"ז]. הראב"ד למד זאת מהמשנה [דף עה:] לא יאמר לו נכש עמי ואעדור עמך, וכתב הראב"ד דאסרו בזה אף שהרי זה כמו שיש לו,[34] וגם שער הניכוש והעידור שוה היום, מ"מ פעמים שאין מחירם שוה.[35]

<u>חיטים בדוחן בדרך מכר</u>

כתב הט"ז [ס"ק ט] דכל מה שאסר הראב"ד חיטים בדוחן הוא רק כשדיברו בסגנון של הלואה, שהחיטים ניתנים ללוה בתורת הלואה וקבעו ביניהם שיפרענו בדוחן,[36] ובזה אסר הראב"ד אף ביש לו וביצא השער, אבל אם דיברו ביניהם בסגנון של מכר ה"ז

ביאורים והערות

33. משמע בט"ז שבהלואת סאה בסאה גם הלוה עובר באיסור, ולא אמרינן בזה שברבית דרבנן רק המלוה מוזהר ולא הלוה, [עיין רמ"א סי' קס ס"א].

34. דכיון שבידו לנכש ולעדור היום לכן הוי כיש לו.

35. ולכאורה כוונת הראב"ד דכיון שלפעמים אין מחיר החיטים והדוחן שוה, לכן כאשר קוצץ עמו לפרוע בדוחן ה"ז נראה טפי כרוצה להרויח את ההפרש במחיר. [משא"כ כשמלוה חיטים בחיטים לא מיחזי כ"כ כרוצה להרויח אף שאפשר שיתייקרו החיטים, דהא יש בידו כעת חיטים, ולכן הקלו ביש לו וביצא השער], וכעין מש"כ המ"מ [ריש פרק י] שאם אין המלוה יודע שיש לו ללוה, או שיצא השער ה"ז נראה שכונתו להרויח והוי כרבית.

36. וצריך לעשות מעשה קנין כדי שיתחייב לו דוחן, ואפשר לעשותו ע"י חליפין שוה בשוה, דמושך את הפירות הניתנים לו בהלואה ומתחייב לו תמורתם בדוחן, דכשם שאפשר לעשות קנין על פירות מסויימות ע"י חליפין שוה בשוה, כן אפשר להתחייב דוחן. [וכן כתב החזו"א אף לגבי הלואת סאה בסאה].

ודע דלפי החוות דעת [סי קס ס"ק א] גם כאשר דברו בסגנון של הלואה אין זה נחשב הלואה דאורייתא אלא מקח, דכל שמתחייב לפורעו במין אחר אין זו הלואה מן התורה, וכמבואר בתוס' [ב"מ דף מד.]. אמנם מדרבנן חילקו בין אם דברו בסגנון של הלואה לבין אם דברו בסגנון של מקח. ודעת המקור מים חיים שאם דיברו בסגנון של הלואה הרי זו הלואה מן התורה.

מותר, והיינו שנותן לו חיטים ומשלם בהם עבור דוחן שיספק לו אחר זמן, דהוי דומיא דדין פסיקה המבואר להלן [סי' קעה], אלא דשם מקדים מעות עבור פירות, וכאן מקדים שוה כסף עבור פירות, ובשני האופנים אין כאן מקח גמור, דמעות אינן קונות, ומ"מ קאי במי שפרע, וכשם שפסיקה מותרת ביש לו פירות או ביצא השער, ה"נ מותרת הפסיקה הזו. ובזה ביאר הט"ז את הדין המבואר [סי' קסג ס"ב] דמי שפסק על חיטים והגיע זמן תשלום החיטים, יכול לפסוק בדמיהן על יין אם יש לו יין, וכ"ש שיכול לפסוק בחיטים עצמן על היין.

וכתב רע"א שגם בש"ך [סי' קעג ס"ק טז] מבואר כהט"ז, דאם עושין בדרך מקח אפשר לפסוק בחיטים על דוחן ביש לו, ועיי"ש בש"ך שהתיר גם פסיקה בהוזלה בנותן לו חיטים עבור דוחן אם יש לו דוחן, כשם שהתירו פסיקה בהוזלה בנותן לו מעות ויש לו פירות.[37]

סימן קעה

סעיף א

משנה דף עב: אין פוסקין על הפירות וכו' עד מתניתין בחיטי דאכלבי וארבי דמשוך תרעיה טפי. גמרא דף עב: אמר רב ששת אמר רב הונא אין לוין על שער שבשוק, ופירש"י שם עד אמר איהו נמי לוין. גמ' דף סג. אמר רב השתא דאמר ר' ינאי, עד ע"ב זוזי דאינשי אינהו עבדי ליה ספסירותיה. תום' שם ד"ה ופוסקין. תום' דף סב: ד"ה אע"פ. תום' דף סד: ד"ה האי.

דיני פסיקה על הפירות

ענין הפסיקה הוא שאדם נותן מעות לסוחר עבור פירות שיספק לו כל השנה, ומתוך שהוא מקדים לו את המעות, הסוחר מספק לו את הפירות במחיר של שעת מתן המעות, אף אם לבסוף נתייקרו הפירות. ונמצא שיש בזה אגר נטר, שאם לא היה מקדים לו מעות לא היה מוכר לו את הפירות אלא בשער היקר של זמן הספקת הפירות. איסור זה אינו מן התורה, שהרי המעות ניתנות בדרך מקח ואינן ניתנות בתורת הלואה, ומ"מ יש בזה איסור דרבנן.

וכיון שאין בזה אלא איסור דרבנן, התירו חכמים לפסוק על הפירות בשני אופנים:

א] אם יש למוכר פירות בשעת מתן המעות.

טעם ההיתר מובא ברש"י [דף סג. ד"ה יש לו] ובתום' [דף סב: ד"ה אע"פ], דכיון שיש לו פירות הרי אנו דנים אותו כאילו הקונה כבר זכה בפירות, וברשותו נתייקרו.

וכתבו תום' [דף סד: ד"ה האי] דאין הכוונה שהקונה אכן זכה בפירות האלו שיש למוכר, דהא רשאי המוכר לאוכלם או למוכרם לאחרים ולספק לקונה פירות אחרים, אלא דלענין איסור רבית דרבנן, הקלו לראות אותו כאילו כבר זכה בפירות.

דיני פסיקה ביש לו יבוארו בע"ה להלן [בסעיף ד].

ב] עוד התירו חכמים פסיקה אף כשאין למוכר פירות אם יצא השער של הפירות, כמבואר במשנה [דף עב:].

ביאורים והערות

37. **תוספת עיון**

במקרה שנותן לו חיטים תמורת דוחן שלא בדרך הנ"ל של פסיקה [שהחיטים ניתנים בתורת תשלום על הפירות, וקונה את הדוחן רק למי שפרע], אלא בדרך מכירה בהקפה [טרשא], דהיינו שמכר לו חיטים, והקונה התחייב לפורעו אחר זמן בדוחן [ועשה קנין על התחייבות זו, דבעלמא אין משיכת החפץ מחייבת פירות אלא מעות, וסגי בקנין חליפין שוה בשוה], עיין לעיל [ס"א] שהבאנו שהחוות דעת התיר זאת אף בלי היתרים של פסיקה, דהיינו אף באין לו דוחן ולא יצא השער, דס"ל דהוי כטרשא שאין שומתו ידועה דאין הרבית ניכרת. והחזו"א [סי' עב ס"ק ה] כתב דאין להתיר אלא בגדרי פסיקה, דהיינו שיהא לו דוחן או שיצא השער.

<u>טעם היתר הפסיקה ביצא השער</u>

א] במשנה [דף עב:] איתא יצא השער פוסקין, אע"פ שאין לזה יש לזה. ופירש"י [דף סב: ד"ה יש לזה] דיכול המוכר לקנות את הפירות בשוק במעות שקיבל [ולכאורה כונתו דלכן דנים זאת כאילו כבר קנה ויש בזה היתר דיש לו]. וכן כתב גם הרשב"א [דף סג. ד"ה וש"מ].

ב] בגמרא [דף סג:] הובא טעם נוסף, דהלוקח אומר למוכר מאי אהנית לי, אי הוו לי זוזי בידי הוה מזבנינא בהיני ובשילי בזולא, והיינו שאין לראות את שמירת המחיר ע"י המוכר כאגר נטר, כיון שהלוקח היה יכול להשיג בקל את הפירות בכל מקום בזמן מתן המעות, והיו לו הפירות בזול.

ודנו המפרשים למאי בעינן שתי סברות שונות להיתר הפסיקה.
ונאמרו בזה כמה אופנים:
א] בחידושים המיוחסים לריטב"א [עם הגהות כור לזהב] כתב דשני הטעמים נצרכים, הטעם דמאי אהנית לי מבאר רק למה מצד הקונה אין איסור רבית, אך אכתי יש מקום לאסור מצד המוכר אשר ממנו נחסר, שמספק חיטים יקרות בשער הזול, ולכן הוצרכו גם לטעם דהוי כאילו כבר קנה המוכר את הפירות בשוק, וממילא הוי כאילו נקנו הפירות ללוקח וקאי המוכר במי שפרע. והובאו הדברים בשו"ת פרי יצחק [ח"ב סי' מו].

ב] הב"י [כאן] הרכיב את שני הטעמים יחד, וכתב דמתוך שהלוקח יכול לומר מאי אהנית לי, דאילו היה הכסף בידי הייתי קונה את התבואה בזול, לכן רואים את המוכר כאילו קנה את הפירות מיד בשעה שקיבל את המעות, וזכה בהם הלוקח וברשותו נתייקרו, וכיון שאינו דרך הלואה אלא דרך מקח הקלו בזה חכמים.
ועיין ש"ך [ס"ק א] שהעתיק את דברי הב"י בקצרה.

ג] החוות דעת [סי' קסג ס"ק ב] כתב דבאמת שני הטעמים חלוקים הם, דמה שכתבו רש"י ותוס' דההיתר משום דהוי כאילו המוכר כבר קנה פירות, וקנה הלוקח למי שפרע, שייך בשער יציב מאוד הנקרא בגמ' [דף עב:] "דורמום", אך שער שבשוק אינו יציב כ"כ ואין החיטים מצויות כ"כ ואין בזה קנין למי שפרע,[38] ולזה אמרו רבה ורב יוסף את הסברא דמאי אהנית לי, וזוהי

ביאורים והערות

38. מה דפשיטא להחוו"ד דבשער שבשוק אין קנין למי שפרע, בשו"ע [חו"מ סי' רט ס"ו] משמע דסגי בשער שבשוק, וכתב הגר"א שם שהמקור לזה הוא בדיני רבית.
והנה לפי החוו"ד שטעמא דמאי אהנית לי הוא טעם העומד בפני עצמו ואינו נצרך לטעם נוסף, יקשה דהא אין זה טעם אלא מצד הקונה, שהוא אינו כגוזל את המוכר הואיל והוא יכול להשיג את הפירות עתה בזול, אך מצד המוכר יש כאן אגר נטר, דאי לאו שהוצרך עתה למעות לא היה מספק אותן אחר זמן בשער הזול רק במחיר היקר, וכעין שאסרו בגמ' [דף סה.] בטרשא דר"פ.
וכתב השער דעה דצ"ל שרק בטרשא החמירו מחמת הטעם הנ"ל, משום שהאגר נטר ברור מתחילה, דמתחילה קוצץ עמו מחיר יקר יותר מהמחיר של היום בגלל המתנת המעות, אבל בפסיקה אין אגר נטר ברור, שמא לא יתייקרו החיטים, ולכן הקלו לסמוך על סברא דמאי אהנית לי לחודא.
עיין להלן [סעיף ה] דהפוסק על השער צריך לנכות חסרונות ושכר הסרסור, דכיון שטעם ההיתר הוא משום סברא דמאי אהנית לי, לכן צריך שהקונה לא ירויח מכח הקדמת המעות. ולפי החוות דעת הנ"ל דין זה הוא רק לגבי שער שבשוק, שלגביו בעינן לטעמא דמאי אהנית

סברא העומדת בפני עצמה. ולפי סברא זו א"צ לסברא הנ"ל דהלוקח קנה את הפירות למי שפרע אלא לענין פסיקה בחוב, שאין ביד המוכר מעות שיוכל לקנות בהם את הפירות, ובזה מהני רק כאשר "יש לו", ומשום דקנה הלוקח לענין מי שפרע, אך בסתם פסיקה שנותן לו מעות, סגי בסברא דמאי אהנית לי לחוד, ומהני אף בשער שבשוק, וכ"ש בשער חשוב יותר כדורמום.
גם בשער דעה [ס"ק א] נקט דשני הטעמים חלוקים הם, וכל טעם עומד בפני עצמו.

<u>דבר שאין לו שער אך מצוי לקנותו בשוק</u>

א] ברמב"ן וברשב"א [דף סג.] מבואר דבעינן שער ארוך הנמשך כמה ימים, [ועיי"ש שביארו דהטעם שאין פוסקין על שער השוק שבעיירות הוא משום שאין זה שער ארוך, ועד שילך המוכר לקנות פירות במעות שקיבל מתחלף השער], וכן הביא הב"י מתשובת הרשב"א, דבעינן שער קבוע וארוך.
וכן הביא הב"י [סי' קסד ד"ה אבל] בשם הרי"ף והרא"ש דאסור להלוות מעות נחושת במעות נחושת משום דהנחושת הוי פירא לגבי הכסף, ומבואר דלא אמרינן דמתוך שמעות נחושת מצויות מאוד בשוק לכן יהא בזה היתר דוגמת יציאת השער, אלא דכיון שאין למעות אלו שער ארוך לכן אין היתר להלוותן.
וכן כתב החכמת אדם [כלל קמא דין א] דבעינן שיהא שער הנמשך כמה ימים לכל הפחות.
וע"ע בגר"ז [סעיף כה-כו] שכתב דביציאת שער יש שני עניינים: א. מכח השער, הסחורה מצויה בשוק וקל להשיגה. ב. בעינן שער הנמשך זמן ארוך.[39]

ב] בספר שער דעה [סי' קעג ס"ק ח] כתב דלא בעינן בדוקא יציאת שער, אלא העיקר שיהיו הפירות מצויים בשוק, ומה שהצריכו בגמרא יציאת שער היינו בסוג פירות שיש בהם שני זמנים, האחד קודם שיצא השער, ואז אין הסוחרים מוציאים את הפירות לשוק ואינם מצויים בו, והשני אחר שיצא השער, שאז מוציאים הסוחרים את הפירות לשוק והיא מצוייה בו, אבל בסוג סחורה שלעולם אין בה שער ארוך והיא מצוייה תמיד בשוק באופן שווה, מותר לפסוק אף שאין שער, דאין העיקר יציאת השער אלא העיקר שיהיו הפירות מצויים להשיגם.
וזה לשון רש"י [דף סג. ד"ה יש לו] היכא דיהיב ליה זוזי פוסק ואע"ג שאין לו, דיכול זה לקנות במעות שקיבל, דחיטים מצויים לו הואיל ויצא השער עכ"ל. ונקט רש"י לעיקר את הענין שהחיטים מצויים.[40]

<u>פסיקה על שער שוק של עיירות</u>

הראשנים נחלקו אם שער שוק של עיירות נחשב שער להתיר פסיקה:
א] הרי"ף והרמב"ם [פ"ט מלוה ה"ד] אוסרים כדעת ר' אסי בשם ר' יוחנן [בגמ' דף עב:], וכן פסק השו"ע.

ביאורים והערות

לי, אך בשער חשוב יותר כגון דורמוס סגי בטעם דהוי כאילו קנה [וגם קנה למי שפרע], וא"צ לנכות שכר הסרסור וחסרונות, משא"כ לפי הב"י והש"ך דבכל גווני בעינן את שני הטעמים, ה"נ בכל גווני בעינן שלא ירויח, ומנכה לו שכר הסרסור וחסרונות.
39. ומה שכתב הגר"ז דיש מקילים בשער של עיירות המשתנה תדיר לזמן מועט, מסתבר שכונתו כהחכמ"א שאין זה שער הנמשך חדשים רבים, אך בעינן שער הנמשך כמה ימים.
40. אמנם אפשר שגם לשיטת רש"י יש מעליותא בזה שהשער הראשון נמשך איזה זמן, וכמו שכתבנו לעיל מהגר"ז דשני ענינים איתנהו ביציאת שער. ועיין עוד בשו"ע [חו"מ סי' רט סעי' ו] שכתב דהפוסק על השער יש בו קנין למי שפרע, וכתב הסמ"ע [ס"ק כג] דהא דאין בזה חסרון של מוכר דבר שלא בא לעולם שהרי אין הפירות ברשותו, הוא משום שהפירות מצויים בשוק. ונמצא שלענין הקנין למי שפרע, יציאת השער היא רק אמצעי שמכחו הפירות מצויים בשוק, ולכן אין בזה חסרון של דבר שלא בא לעולם.

ב] תוס' [דף סג: ד"ה ופוסקין] והרא"ש [סי' ז] מקילים, ונקטו שרבא חלק על ר' יוחנן בסוגיא [דף סג:], דאמר מה לי דמיהן מה לי הן, וכן פסק הרמ"א.

<u>פסק על סמך יציאת שער ונתן רק מקצת המעות</u>

לשון השו"ע בסעיף זה הוא דכאשר יצא השער יכול לפסוק עמו כשיעור מעותיו. ודייק מזה השער דעה שהשו"ע סובר שאין היתר לפסוק על כמות מרובה של פירות אם אין מקדים ונותן את כל המעות. וכן כתב בשו"ת פנים מאירות [ח"ב סי' ח], וביאר הטעם דכיון ששורש ההיתר של פסיקה על סמך יציאת השער, הוא בזה שהמוכר יכול לקנות את הפירות בשוק במעות שקיבל, א"כ אין להתיר אלא כנגד המעות שקיבל, ואם קיבל רק חלק מהסכום ושומר לו על המחיר של כל הפירות יש כאן אגר נטר באותם פירות שלא קיבל מעות כנגדם, שהרי אינו יכול לקנותם בשוק.

ובספר שער דעה [ס"ק א] כתב שנידון זה תלוי בטעם ההיתר של פסיקה ביצא השער, דלפי הטעם שהיות והמוכר יכול לקנות את הפירות במעות שבידו לכן הוי כאילו כבר קנאם, א"כ גם בנתן מקצת המעות יש להתיר, דהפירות שכנגד המעות האלו כאילו כבר נקנו למוכר וממנו קנאן הלוקח, וא"כ אין המעות נחשבים כהלואה כלל, דמדרבנן רואין אותן כאילו כבר קנו את התמורה ואין כאן הקדמת מעות, ולכן נהי שנותן לו טובת הנאה בזה שהוא שומר לו על המחיר של הפירות שעדיין לא נקנו, מ"מ אין זה אגר נטר כיון שאין כאן הקדמת מעות כלל.[41]

אמנם לפי הטעם השני של היתר פסיקה ביצא השער, המובא בגמ' [דף סג:] דהקונה אומר מאי אהנית לי, אי בעינא מזבנינא בהיני ובשילי בזולא, אין זה שייך אלא כנגד מעותיו ולא כנגד מעות שלא נתן.

ומעתה כתב השער דעה, הב"י והש"ך שביארו דבכל פסיקה ביצא השער בעינן לשני הטעמים יחד, אכן יצריכו ליתן את כל המעות, דבנותן חלק מהמעות לא קיים ההיתר של מאי אהנית לי וכנ"ל, וזה טעמו של השו"ע שלא התיר לפסוק אלא כשיעור מעותיו, אך השער דעה עצמו סובר שכל טעם מטעמי ההיתר הנ"ל עומד בפני עצמו, וממילא סובר דיש להתיר בנתן מקצת המעות מהטעם הנ"ל, דהוי כאילו קנה כנגד מעותיו והוי כאילו לא הקדים מעות כלל.[42]

אמנם פעמים ששמירת המחיר אינה נעשית משום מקצת המעות שהקדים הלוקח, אלא משום עצם הסכם המקח, ודמי הקדימה אינם ניתנים אלא כדי שהלוקח לא יחזור בו, ובזה אין חשש רבית, וכן כתב המהרש"ם בספר משפט שלום.

עוד כתב המהרש"ם שם, דאם מקובל בשוק שתמורת מקדמה כזו אפשר לקנות את כל הפירות בכל מקום, יש להתיר את הפסיקה הזו, שהרי בכה"ג קיימים כל טעמי ההיתר, דבין המוכר ובין הלוקח יכולים להשיג את כל כמות הפירות תמורת מקצת המעות האלו.

<u>סעיף ב</u>

מקור הדין הוא בברייתא דף עב: ונחלקו הראשונים בגירסת הברייתא ובפירושה:

א. רש"י גרס אין פוסקין על החדשות מארבע, וטעם האיסור משום שהפוסק על החדשות לא יקבלם אלא לכשיתייבשו,

ביאורים והערות

41. ומצינו בראשונים שתי לשונות חלוקים בהא דשרינן פסיקה משום דהוי כאילו כבר קנה הלוקח את הפירות, ברש"י [דף סג.] כתוב דטעם ההיתר הוא משום דברשותיה אייקר, ואילו ברמב"ן [מלחמות בסוגיא דפסיקה], ובריב"ש [סי' שו (הובא בבי סי' קעו ס"ז)] כתבו דמתוך שאנו רואים את הלוקח כאילו כבר קנה את הפירות, ממילא אין כאן הקדמת מעות כלל.

42. בשו"ת אבני נזר [יו"ד סי' רידן] כתב לחלוק על ההיתר של השער דעה, וטעמו משום דקיי"ל דעירבון קונה כנגד כולו, פירוש הקונה קרקע או מטלטלין ונתן מקצת המעות ה"ז קונה את כל מקח, [בקרקע קנה קנין גמור ובמטלטלין קנה למי שפרע], ונמצא שהמעות שנתן מתייחסות גם לפירות שאינו יכול להשיג במעות אלו, כיון שנתן רק מקצת המעות, וא"כ יש כאן הקדמת מעות.

ונמצא שפוסק ע"מ לקבל תבואה יבשה. וכתב הריב"ש [סי' שו] דהו"ל פסיקה בהוזלה ואין להתיר אלא ביש לו, וכבסימן קעג [ס"ז], והכא אין לו אלא חדשות, והוא פוסק על ישנות בשער של חדשות.

ונמצא דלפי רש"י השער של חדשות בד' הוא שער מעליא [ואם יפסוק על חדשות ע"מ לקבלן בעודן חדשות ה"ז מותר], וכן השער של הישנות בג' הוא שער מעליא, ורשאי לפסוק על ישנות בג' כיון שיש להן שער.

ב. מהרי"ף והרמב"ם [פ"ט ה"ד] והרא"ש [סי' ס] משמע שאין פוסקין כלל לא על חדשות ולא על ישנות, וכתב המ"מ הטעם משום דכל זמן שהמחירים לא נשתוו עדיין אין השער יציב, ויתכן שיתייקר השער.

וכן העתיק השו"ע בסתמא דאין פוסקין כלל.

אמנם כל זה בפוסק על סמך יציאת השער, אך אם יש לו חיטים בין אם יש לו ישנות או חדשות יכול לפסוק עליהן.

סעיף ג

מקור הדין הוא בברייתא דף עב: דהיו של לקוטות בד' ושל בעה"ב בג' אין פוסקין עד שיצא השער ללוקט ולמוכר. ואמר ר"נ פוסקין ללקוטות כשער הלקוטות, ולפי דבריו מה שאסרה הברייתא הוא שלא לפסוק עם בעה"ב עד שיצא השער ללוקט ולמוכר. [ולשון הרמב"ם והשו"ע עד שיקבע השער לבעל הבית].

והקשו בגמ' דמאי שנא לוקט דפוסקין עמו, משום דמצי יזיף מלקוט חבריה,[43] א"כ יפסקו גם עם בעה"ב משום דנמי יזיף מלקוט. ותירצו שני תירוצים: א] בעה"ב זילא ביה מילתא למיזף מלקוט. ב] מאן דיהיב זוזי לבעה"ב אפירי שפירי יהיב.

ונפק"מ במי שיעשה עם בעה"ב פסיקה מפורשת על תבואה של לקוט, דלפי התירוץ הראשון אין להקל הואיל וזילא ביה מילתא למיזף מלקוט, ולפי התירוץ השני ה"ז מותר, דשער הלקוטות חשיב שער מעלייתא [וכן כתב הרשב"א, וראה להלן שהפרישה והש"ך לא כתבו כן].

העולה לדינא מדברי הפוסקים:

א] הפוסק עם בעה"ב בסתמא לפי שער הלקוטות ה"ז אסור.[44]

ב] פסק עם בעה"ב במפורש על תבואת לקוט, לפי לישנא קמא בגמ' ה"ז אסור, ולפי לישנא בתרא נחלקו הפוסקים: הרשב"א כתב דשרי וכן נראה בט"ז [ס"ק ב], אך בש"ך [ס"ק ו] ובפרישה משמע לאיסור, דמסתמא בעה"ב יתן לו פירי שפירי. ולהלכה גם הט"ז כתב להחמיר דחשש ללישנא קמא.[45]

ג] פסק עם בעה"ב על תבואת בעה"ב בשלש, כתב המ"מ [פ"ט ה"ד] דשרי, והיינו דהשער של בעה"ב בג' הוא שער חשוב ואפשר לפסוק עליו על תבואת בעה"ב.[46]

ביאורים והערות

43. וביארו תוס' דמה שהוצרכו בגמ' לטעמא דמצי יזיף, הוא משום ששער הלקוטות אינו חשוב כ"כ שתועיל בו פסיקה בעלמא, אלא רק בצירוף טעם דמצי יזיף.

44. ללישנא קמא ה"ז אסור משום דזילא ביה מילתא למיזף מלקוט, וללישנא בתרא אמרינן דבסתמא יזיף אפירי שפירי.

45. הרא"ש [סימן ס] הביא רק את הלישנא בתרא.

46. וכתב הט"ז [ס"ק ג] שהטעם דחשוב שער חשוב, ולא אמרינן דכל זמן שלא יצא שער שוה ללקוט ולבעה"ב אין זה שער יציב [כמו שאמר המ"מ לענין חדשות וישנות לעיל ס"ב], הוא משום שתבואת לקוט ותבואת בעה"ב הן כשני מינים ולעולם לא יהיו שוים, ולכל אחד שער בפ"ע. [וקצ"ע דברש"י (ד"ה אין פוסקין) משמע שהמחירים עתידים להשתנות וגם תבואת בעה"ב תהיה בד'].

סעיף ד

מקור הדין של פסיקה ביש לו דשריא אף כשלא יצא השער הוא במשנה דף עב:, ושם מבואר גם דפסיקה דיש לו מותרת אף בדבר המחוסר מלאכה, וכגון הא דפוסקין על הגדיש ועל העביט של ענבים אף שעדיין לא נגמרה מלאכתן של החיטים ושל היין.

וכבר הובא לעיל מתוס' [דף סד:] דבפסיקה אין המוכר מקנה כלל את החיטים שיש לו בביתו, ורשאי הוא לכתחילה לאכלן ולהביא חיטים אחרות מן השוק. והביאו הראשונים מהתוספתא שבפסיקה חייב המוכר באחריותן של החיטים [שאם אבדו חייב ליתן אחרים].

וכתב החזו"א [סי' עו ס"ק ג] דלפי התוספתא הזו מוכח כתוס' שאף לכתחילה רשאי לאכול את החיטים האלו וליתן אחרים תמורתן.[47] ולפי השיטות שיובאו להלן, הסוברות דגם בפסיקה סגי ביש לו מעט, כמו בהלואת סאה בסאה, ואפי' שיהיו בידו כל הפירות, פשוט שגדר הפסיקה הוא כללי, דהא לא שייך לומר שמחייבו לספק פירות אלו שברשותו כנגד כל המעות שנתן.

<u>האם בפסיקה בעינן "יש לו" כנגד כל הכמות</u>

נתבאר לעיל [סי' קסב סעיף ב] שלענין היתר "יש לו" בהלואת סאה בסאה סגי ביש לו מעט, ואפילו אין לו אלא טיפה אחת לווה עליה כמה וכמה טיפין, וכמבואר בגמ' [דף עה.], ולענין היתר דיש לו לענין פסיקה לא התפרש בגמרא אם ג"כ סגי ביש לו מעט או דבעינן שיהא לו כנגד כל מעותיו.

ונחלקו בזה הראשונים:

א. הרמב"ן, הרשב"א והנ"י [דף סג.] כתבו דבפסיקה לא הקלו אלא כשיש לו פירות בשיעור המעות שנותן לו. וכתבו דכן נתבאר גם ברמב"ם.[48]

טעם החילוק מהלואת סאה בסאה יבואר להלן.

ב. רבינו ירוחם, והובא בב"י [סי' קסג] כתב שדעת הרא"ש דסגי ביש לו מעט, [והב"י כתב שלא מצא כן בדברי הרא"ש].

ביאורים והערות

47. בספר גידולי תרומה [שער מו ח"ד סנ"ז] הביא את דברי רש"י [דף עב: ד"ה פוסק עמו] שכתב וז"ל פוסק עמו באיזה שער שירצה ליתן לו מאותו גדיש, ולמד מדבריו דרש"י חולק על תוס' וסובר דהסכם הפסיקה מחייב ליתן בדוקא מאותו גדיש. [אמנם יש לדון שרש"י לא נתכוין לכך אלא נתכוין לבאר את שורש היתר הפסיקה ביש לו, שאנו דנים כאילו פסקו על אותו גדיש, אך מסתבר שגם לרש"י הפסיקה היא כללית].

והנה ברש"י [דף עג: ד"ה ומבחרי] מבואר דאסור למוכר לקבל ע"ע אחריות קלקול דשכיח. וזה א"ש טפי אם רש"י סובר שיסוד הפסיקה ביש לו הוא ליתן מפירות אלו שברשות המוכר, דבזה שייך לומר שקבלת האחריות נחשבת סתירה להיתר הפסיקה, שיסודה בזה דדיינינן ליה כאילו כבר קנה את הפירות.

אך את"ל דהפסיקה היא כללית ואינה מתייחסת כלל לפירות שברשותו, לכאורה צ"ע מה חסרון יש בזה שאם נתקלקלו חיטים נותן לו אחרות מן השוק. [ואינו מוכרח, דסו"ס יסוד ההיתר בנוי על הא דהוי כאילו הלוקח כבר קנה את הפירות שברשותו]. והט"ז [סי' קעג ס"ק יז] והש"ך [שם ס"ק כג] הביאו את דברי רש"י לדינא. והחוו"ד [שם ס"ק יז] כתב דלא קיי"ל כרש"י אלא גם בקלקול דשכיח נאמרו כל דיני פסיקה, והיינו שאם יקרה קלקול זה יספק לו המוכר פירות אחרים.

48. ברמב"ם [פ"י ה"ו] מפורש הדבר לענין הפוסק בחוב על חיטים, שכתב הרמב"ם דשרי אם יש לו חיטים כנגד מעותיו. ולענין פסיקה בפוסק לו מעות כתב הרמב"ם [פ"ט ה"א] וז"ל בד"א [דבעינן יצא השער] כשלא היה למוכר כלום מאותו המין שפסק עליו, אבל אם היה למוכר מאותו המין כלום, אע"פ שלא נגמרה מלאכתו ה"ז מותר לפסוק עליו, עכ"ל. ולכאורה משמע בלשון זה דסגי ביש לו מעט, אך המ"מ כתב דכונת הרמב"ם היא, שאם היה למוכר כלום מותר לפסוק רק על מה שיש לו.

וע"ע ברמ"א [סי' קעג ס"ו] שלמד מדברי תוס' [דף מו. ד"ה נעשה] ומדברי הרא"ש [שם] שאפילו בפסיקה בהוזלה סגי ביש לו מעט. [אך הרבה פוסקים[49] כתבו שאין ללמוד כן מדברי תוס' והרא"ש].

וע"ע בביאור הגר"א [סי' קסג ס"ק ה] שכתב דמה שכתב הרמ"א [סי' קסג ס"א] בשם רבינו חננאל שנאמן המוכר לומר שיש לו פירות הוא משום דלא שביק היתירא ואכיל איסורא, וסברא זו שייכא רק כאשר אפשר בקל לעשות בדרך היתר, וכתב הגר"א שמזה מוכח שהר"ח סובר דאפילו בפסיקה בחוב סגי ביש לו מעט [דאת"ל דבעינן יש לו כנגד כל מעותיו אין זה ניתן להשגה בקל].

<u>להלכה</u>: השו"ע [כאן ס"א לענין פסיקה במעות ובסי' קסג ס"א לענין פסיקה בחוב ובסי' קעג ס"ו לענין פסיקה בהוזלה] פסק דבעינן שיהיו לו פירות כשיעור מעותיו, ולא סגי ביש לו מעט. והרמ"א [סי' קעג ס"ג] היקל ביש לו מעט לענין פסיקה בהוזלה, וכ"ש שמיקל בפסיקה במעות שלא בהוזלה.[50]

והגר"ז [סעיף כה] והחכמת אדם [כלל קמא ס"ג] כתבו להחמיר, דבעינן שיהיו לו פירות בשווי כל המעות שמקדים לו.[51]

<u>לגרום שיהא למוכר פירות</u>

בסי' קסב [ס"ב] נתבאר לענין הלואת סאה בסאה, שאם המלוה נותן ללוה במתנה פירות ה"ז נחשב כיש לו, ויש שכתבו דזה אף בנותן לו מתנה ע"מ להחזיר. ואם נותן לו פירות בהלואה כתבו תלמידי הרשב"א לאסור בזה, והב"י נחלק והתיר, והט"ז נקט לאסור כתלמידי הרשב"א, עיי"ש שביאר הטעם, ומסתבר שכל זה נאמר גם לענין היתר דיש לו בפסיקה.

דין פסיקה בהוזלה מבואר בסי' קעג [סעיפים ו-ז].

ביאורים והערות

49. כן כתבו הלבוש, הדרישה, הב"ח, המהרש"ל, הש"ך והט"ז.

50. ולפי מה שהבאנו לעיל בסמוך מדברי הגר"א [סי' קסג ס"ק ה] גם לענין פסיקה בחוב היקל הרמ"א, שהרי כתב דנאמן המוכר לומר שיש לו פירות.

51. <u>תוספת עיון</u>

<u>טעם החילוק בין הלואת סאה בסאה לבין פסיקה</u>

לדעת הסוברים שבפסיקה בעינן שיהיו לו פירות כנגד כל מעותיו, צריך לבאר את הטעם מאי שנא מהלואת סאה בסאה דסגי ביש לו מעט. ומצינו בזה כמה טעמים:

א] הרשב"א [דף סג.] כתב שבהלואת סאה בסאה כיון שיש לו טיפה אחת שרי להלוות לו טיפה אחת כנגדה, ומעתה יש ללוה ב' טיפין, ואפשר להלוות עליהן ומעתה יש לו ד' טיפין וכו', ונמצא שבמספר פעמים מועט אפשר להגיע למצב שיש לו פירות כנגד כל הפירות שמלוה. וכל זה אינו שייך בפסיקה שנותן לו מעות, ואין נתינה זו מכפילה את סך הפירות שברשותו.

ב] בקונטרס הסמ"ע [בארוכה אות יט] כתב שטעם הא דהקלו טפי בהלואה סאה בסאה, הוא משום ששם אין הרבית ניכרת כ"כ, דלוה ממנו סאה ופורע סאה, משא"כ בפסיקה שנתן לו ק' דינר ומקבל אחר זמן פירות שהתייקרו והם שוים קכ דינר הרבית ניכרת טפי, ולכן לא הקלו אלא כשאפשר לראות כאילו כל המעות קנו פירות כנגדן. וכעין סברא זו כתב גם הגר"א [סי' קעג ס"ק טז].

ג] החוות דעת [סי' קסג ס"ק א] כתב דטעם החילוק הוא משום שבפסיקה נעשה ביניהם מעשה קנין, ולכן כאשר הקלו חכמים על סמך היתר דיש לו, ה"ז משום שאנו דנים את מעשה הקנין שלו כאילו אכן חל, ולכן אין מקום ליתן מעות נוספות על סמך פירות שיש לו, שכבר נקנו לנותן המעות, משא"כ בהלואת סאה בסאה אין המלוה והלוה עוסקים כלל במעשה קנין, ורק חכמים דנו זאת כאילו הפירות נקנו למלוה, בזו הקלו טפי לעשות כמה וכמה הלואות על סמך טיפה אחת.

כתב החוות דעת [שם] דכאשר יש למוכר רק מעט פירות, יכול הקונה לעשות עמו כמה וכמה פסיקות על סמך אותן פירות אם יעשה זאת שלא במעמד אחד, והיינו שיכנס ויצא אצלו כמה פעמים, ובכל פעם יתן לו מעות בשיעור הפירות שיש לו.

דין פסיקה עם פועל או קבלן מבואר לקמן בסי' קעו [סעיף ח].

סעיף ה

מקור הדין הוא בגמ' דף סג: עיי"ש, שרבה ורב יוסף אמרו דטעם היתר הפסיקה ביצא השער הוא משום הסברא דמאי אהנית לי, שהלוקח אומר שהיה יכול בשעת מתן המעות לקנות בעצמו את הפירות האלו באותו שער הזול שיצא אז, ולכן אינו נחשב כנוטל טובת הנאה מהמוכר. וע"ז הקשו בגמ' דאם היה בא לקנות את הפירות בעצמו היה צריך ליתן שכר סרסור, פירוש דמי תיווך לזה שימציא לו את האפשרות לקנות.[52]

וע"פ הגמרא הזו כתב הרא"ש [סי' ט] דה"ה שצריך המוכר לנכות ללוקח מה שרגילים הפירות להתחסר בתקופה זו שבין נתינת המעות עד הספקת הפירות, שאם לא כן בטלה הסברא דמאי אהנית לי, וכן פסק השו"ע.

ולפי דברי הרא"ש נמצא, שאין היתר לעשות פסיקה על פירות המתקלקלים במשך הזמן הזה שבין נתינת המעות להספקת הפירות, רק על פירות המשתמרים.
וכל זה כאשר בא לפסוק על סמך היתר דיצא השער, שלגביו אמרו בגמ' את הטעם דמאי אהנית לי, אבל בפוסק על סמך היתר דיש לו, ה"ז מותר גם בלי ניכוי דמי הסרסור והחסרונות הרגילים להיות בפירות, וממילא גם מותר לפסוק על פירות המתקלקלים עד זמן הספקת הפירות.[53]

עיין לעיל [סעיף א] שהובאה מחלוקת הפוסקים אם בכל פסיקה ביצא השער בעינן לטעם דמאי אהנית לי [כדעת הב"י והש"ך והמיוחס לריטב"א], או דפסיקה בשער חשוב כדורמום א"צ לטעם דמאי אהנית לי, וסגי בזה דאמרינן דהוי כאילו המוכר קנה את הפירות בשוק, וכבר נקנו ללוקח וברשותיה אייקר [חוות דעת, שערי דעה].
ולפי דעת החוו"ד והשער דעה נמצא דאם יצא שער חשוב כדורמום א"צ לנכות דמי סרסור וחסרונות, שהרי ההיתר קיים גם בלי הטעם דמאי אהנית לי.[54] והשו"ע והש"ך סתמו בזה, דאזלי לשיטתם דבכל פסיקה ביצא השער בעינן להאי טעמא, וממילא בכל פסיקה מנכה את דמי הסרסור והחסרונות.

ביאורים והערות

52. ולכאורה מיירי שהסוחרים הקבועים, ובכללם המוכר הזה, היו קונים מבעלי התבואה את הסחורה בלי לשלם דמי סרסור, ולכן השער שנקבע לא כלל דמי תיווך, ורק הלוקח הזה מתוך שאינו מורגל במסחר זה, לא יוכל למצוא בעצמו את בעלי התבואה וצריך הוא לסרסור שימציאם לו.

53. ואף באופן שהלוקח עשה תנאי עם המוכר שלא יספק לו את הפירות האלו עד הזמן שקבעו ביניהם [שהרי פירות אלו מתקלקלים ואינו זקוק להם קודם אותו הזמן], מ"מ בהיתר דיש לו נקטינן דאפילו בהלואת סאה בסאה שרי אף אם קבע זמן להספקת הפירות, כמבואר ברמ"א [סי' קסב ס"ג], וכ"ש בפסיקה שהיא דרך מקח.

54. אם קבעו זמן הספקת הפירות, וקביעה זו היתה גם לטובת הקונה שלא יוכרח לקבל את הפירות קודם הזמן שקבעו, כתב בשו"ת רע"א [סי' נב ד"ה אף וד"ה לכאורה] שלא קיים הטעם הראשון להיתר, משום שאין דרכו של המוכר לקנות בשוק אם אינו יכול לספק כעת את הפירות. וכתב רע"א שבאופן זה קיים רק הטעם דמאי אהנית לי, וא"כ אם יהיו פירות המתקלקלים וקבעו זמן להספקת הפירות ולא יוכל לספקם קודם לזמן זה, אין כאן היתר כלל, דשתי סברות ההיתר של פסיקה ביצא השער אינן קיימות.

שאלות לחזרה

מיוסדות על טור וב״י, שו״ע ט״ז וש״ך, נקוה״כ רעק״א ופתחי תשובה

סימן קסא סעיף י

א. ראובן היה נושה בשמעון דינר של ריבית, ותמורתו לקח המלוה מהלוה חפץ ששוה חצי דינר, כשמוציאין הריבית מהמלוה האם מוציאין ממנו כל הדינר או רק חצי דינר כשוויה האמיתי של החפץ, ומה הטעם;

1) כששכר את החפץ מהלוה?

2) כשקנה את החפץ מהלוה?

ב. אמר הלוה אתן לך שנים עשר דינרים ריבית על מנת שחצרי שאינה נשכרת אלא בעשרה תשכור אותו בשנים עשר. כשמוציאים ממנו, מוציאין שנים עשר או עשרה, ומה הטעם?

סעיף יא

ג. באר פלוגתת הראשונים בביאור הברייתא בב״מ עב. תנו רבנן שטר יש בו ריבית אם גובין בו הקרן או קרן ג״כ לא, האם מיירי בשטר פסול והאם העדים נפסלים עי״כ?

ד. להלכה איך נקטו המחבר והרמ״א, בדין זה של שטר שיש בו ריבית, דאורייתא או דרבנן, האם גובה הקרן בשטר זה והאם העדים נפסלים;

1) כשכלל הריבית עם הקרן וכתב פלוני חייב לפלוני מנה?

2)כשמפורש בשטר הקרן בפני עצמו והריבית בפני עצמו?

3) כשמפורש בשטר רק הקרן והעדים מעידים על פה על הריבית?

ה. 1) בשטר שכלל הקרן עם הריבית, והלוה מודה בקרן או שיש עדים על הקרן, האם גובה הקרן מבני חורין או לא, ומה הטעם?

2) והאם צריך הלוה ליתן שום דבר מהריוח שהרויח במעות של המלוה?

ו. כשהלוה לחבירו ע״י שליח והשליח קצץ עמו וכלל הקרן עם הריבית בשטר, האם באופן זה גובה הקרן, ומה הטעם?

ז. 1) המוצא שטר שיש בו ריבית - דאורייתא או דרבנן - האם צריך לקרעו?

2) באופנים שצריך לקרעו, מה הטעם שיקרענו?

3)הא שכתב המרדכי 'לפי שבעל השטר אובד בקיומו', מיהו בעל השטר הלזה?

4) ומהי הנוסחא האחרת בדבר?

סימן קסב סעיף א

ח. 1) איסור הלואת סאה בסאה הוא מדאורייתא או מדרבנן?

2) מה טעם האיסור להלוות סאה בסאה?

3) הלוואת סאה בסאה דרך מקח האם מותר, ומה הטעם?

ט. 1) הלוה סאה בסאה ולא עשהו דמים, כמה משלם לו אם הוקרו או הוזלו?

2) אם הוזלו, האם יכול ליתן לו דמים שהיה שוה בשעת הלואה, ומה הטעם?

3) האם אפשר להתנות שהברירה ביד המלוה לקחת חטים או מעות, ומה הטעם?

י. 1) האם מותר להלוות מטבע כסף היוצא אז בהוצאה על מטבע כסף, ומה הטעם?

2) ומה הדין במטבע שנפסל, ומה הטעם?

יא. 1) האם מותר ללוות דינר זהב בדינר זהב, ומה הטעם?

2) האם מותר ללוות בזמננו מטבע של זהוב בזהוב?

3)אלו טעמים מצינו בפוסקים להיתר הלוואת זהוב בזהוב?

4) מה הנפק״מ בין הטעמים? ואיזה טעם אינו לדינא?

יב. האם מותר ללוות ככר לחם בככר לחם, ומה הטעם?

<u>סעיף ב</u>

יג. פסק המחבר: אם יש לו מעט מאותו המין, לוה עליו כמה שאין לפרוע סאה בסאה.

1) מה הביאור שכתב הר״ן בהיתר של ׳יש לו׳?

2)האם צריך לכתחילה שידעו הלוה או המלוה שיש לו?

3)ומה הדין אם בשעת ההלוואה לא ידעו לא הלוה ולא המלוה שיש לו?

יד. 1)כשיש לו סאה אחת, האם לוה עליה הרבה סאין כולן ביחד, או אחת אחת בזה אחר זה, ומה הטעם?

2)אם יש לו מעות בכדי שיוכל לקנות כל אותו המין, האם חשיב יש לו?

טו. 1)אם אין לו, האם יכול המלוה לתת ללוהבמתנה מעט מאותו המין ויחשב כיש לו?

2)האם מהני שילוהו המלוה ללוה סאה אחת שיחשב כיש לו, ומה הטעם?

טז. באופנים דלהלן האם חשיב יש לו;

1)יש לו מאותו המין פקדון ביד אחרים?

2)אחרים חייבים לו?

3) יש לו במקום אחר ואין לו דרך להגיע לשם?

4) לוה שאומר שיש לו, האם צריך להביא ראיה?

<u>סעיף ג</u>

יז. 1) מה טעם ההיתר ללוות סאה בסאה אם יצא השער בשוק?

2)האם צריך שידעו שניהם שיצא השער, ומה הטעם?

3) האם צריך לכתחילה שידעו בכמה יצא השער או סגי בידיעה שיצא השער?

4) להסוברים דבעי שידעו שיצא השער, מה הדין בדיעבד כאשר יצא השער ולא ידעו, והטעם?

5) יצא השער במקום אחד, האם כולן סומכין עליו?

יח. 1) ההיתר ללוות סאה בסאה כשיצא השער, הוא אפי׳ כשאין ללווה מעות או דווקא כשיש ללווה מעות?

יט. 1) יצא השער, האם יכול להתנות שלא יקבל פרעון עד שעת היוקר?

2) בהתנה לשלם לו אימת שירצה האם מותר אף בקבע לו זמן?

3) ומה הדין אם אומר לא אקבל הפרעון קודם הזמן?

<u>סעיף ד</u>

כ. 1) במקום שנהגו שהאריס נותן הזרע, האם מותר לבעל הבית להלוות לאריסו זרע סאה בסאה, קודם שירד האריס לשדה או אחר כך, ומה הטעם?

2)במקום שנהגו שבעל הקרקע נותן הזרע, האם מותר לבעל הבית להלוות לאריסו זרע סאה בסאה, קודם שירד האריס לשדה או אחר שירד, ומה הטעם?

3) ובאיזה אופן מותר להלוותו אפי׳ כשדרך בעל הקרקע ליתן הזרע, אחר שירד האריס לשדה?

<u>סעיף ה</u>

כא. 1)הלוה המלוה ללוה סאתים חטים ועשה שטר עליהם, והלוה טוען לא יצא השער ולא היה לו, מה הטעם שעל המלוה לברר שיצא השער או שהיה ללוה מעט מאותו המין?

2)אם לא יברר המלוה, מה נשבע הלוה ומה משלם?

כב. 1)מאי שנא ממה שפסק הרמ״א בסי׳ קסט ס״ה דאם יש שטר ביד המלוה נשבע ונוטל?
2) אמאי נאמן הלוה לטעון על שטר שהוא של ריבית?

כג. 1) מה הדין אם כתוב בשטר שיהיה המלוה נאמן על כל עניני החוב?
2) מה הדין כשלא נזכר בשטר זמן ההלוואה ולא ידוע שהלוה לו בזמן הזול, והמלוה טוען שלא נתייקר מעולם או שקנאם ממנו בקנין גמור ונתן בעדם כפי שהם שווין עכשיו?

כד. 1) אם הלוה טוען לא היה לי והמלוה טוען הקניתי לך ע״י אחר, האם מהני, והטעם?
2) מה הקשה הט״ז על כך מהדין דפרוזבול?

כה. 1) מה הדין אם התחייב לו חיטים וההלואה במקום אחד והתביעה במקום אחר והחיטים יקרים יותר במקום התביעה?
2) האם מותר ללוות סאה חיטים כשיש לו סאה דוחן או שאר מינים שהם בשער אחד, ומה הטעם?

<u>סימן קעה סעיף א</u>

כו. 1)מה הטעם שאין פוסקין על הפירות עד שיצא השער? ומה מהני שיצא השער?
2) האם פוסקין על הפירות כשיצא השער של עיירות, ומה הטעם?
3)אם יצא השער בכרך אחד, האם יכולות העיירות הסמוכות אליה לפסוק על שער של אותו כרך, כשמסתפקות ממנה וכשאין מסתפקות ממנה?
4) ומה הדין כשהעיירות הסמוכות מסתפקות ממנה ואין בעיר זו שער קבוע?

<u>סעיף ב</u>

כז. היו החדשות במדינה ד׳ סאין בסלע וישנות ג׳ בסלע;
1) האם אפשר לפסוק על החדשות בג׳ או בד׳, לדעת הרמב״ם והטור, ומה הטעם?
2)האם אפשר לפסוק על הישנות בג׳, לדעת הרמב״ם והטור, ומה הטעם?

<u>סעיף ג</u>

כח. היו חיטין של לקוטות ד׳ סאין בסלע ושל בעה״ב ג׳ בסלע;
1)האם פוסק ללקוטות כשער הלקוטות, לדעת הרמב״ם והטור דלעיל, ומה הטעם?
2) האם פוסק לבעה״ב שיתן לו ג׳ של בעה״ב?
3) ומה הטעם פסק בשו״ע לא יפסוק לבעה״ב עד שיקבע השער לבעל הבית?
4) ומה הדין אם אומר בעה״ב יהיבנא לך פירא דלקיט?

<u>סעיף ד</u>

כט. אם יש למוכר מאותו המין והוא מחוסר מלאכה אחת או שתים או שלוש - שגמרו בידי אדם או בידי שמים, האם יכול לפסוק עליו אע״פ שלא יצא השער - עד כדי השיעור שיש לו או יותר, ומה הטעם?

<u>סעיף ה</u>

ל. 1)הפוסק על השער האם מותר להרויח שכר הסרסור, ומה הטעם?
2)ומה הטעם שצריך לנכות למוכר החסרון שראויין להתחסר?

שאלות הנוגעות למעשה

יו"ד הלכות ריבית סי' קסא מס"י, סי' קסב, סי' קעה עד ס"ה

<u>סו"ס קס"א</u>

א. סוחר אתרוגים, או בגדים, היה זקוק לסכום כסף.

1. לוה מאחד וקבע שיתן לו גם אתרוגים או בגדים בחינם, נודע לו שעשה איסור חבל לו על אתרוגים ובגדים אלו האם יכול לתת לו תשלום עבורם.
2. קבע עמו שיתן לו אתרוגים בגדים בהנחה, נודע לו שאסור, האם צריך להחזירם.
3. לוה בתוספת תשלום על סמך היתר עיסקא, ובמקום התוספת נתן לו אתרוגים, נודע לו שנעשה שלא כדין, האם יכול לתת לו תשלום שווי האתרוגים.
4. בכל הנ"ל האם יש חילוק אם הסוחר מוכן לכך או לא.
5. עד שבא להחזיר לו את האתרוגים, המחיר עלה או ירד, כמה אמור לשלם לו, ואם לא שילם לו עד אחרי סוכות, כמה ישלם לו.
6. נודע לו בסוכות שהאתרוגים ריבית, האם יכול בינתים לצאת בהם ידי חובה, ע"ד להחזירם, או שווים אחרי סוכות. או כשימצא את המוכר.
7. קנה בגד וכדו' שיש לו מחיר קבוע בתוספת בגלל תשלומים, נודע לו שאסור, האם צריך להחזיר את החפץ, או יחזיר את התוספת לציו"ש. – למוכר נודע שאסור אבל לא מוכן בלי כאלו תשלומים האם יכול לתבוע חזרה ביטול המקח, או לחילופין תשלום מיידי. ואם מעדיף בכל מצב ביטול המקח.
8. מפעל או חנות שפירסם הנחה למשלמים מראש לפני יצור, או הגעת המוצר, אחרי שהגיע וקיבלו נודע שאסור, האם צריך להחזיר את הבגדים, או להוסיף כסף כפי שווי עכשיו, כשמוכן או לא מוכן.

[ס"ח–י. ט"ז סק"ו, פ"ת סק"ח–י"ח. מל"מ פ"ח הלט"ו. מנ"מ כ"ח כ"ב. חזו"ח ע' סק"ב].

מבואר בס"ח שאם קצץ ריבית וקיבל יותר שהיותרת אינה קצוצה, מאחר והכל קיבל ביחד עבור הריבית נחשב הכל בכלל הריבית. ומסתברא שזה רק בחפצים אבל בממון אם קצב סכום מסויים ונתן לו יותר את היותרת אינו חייב להחזיר. ואם התחייב מעות וקיבל חפץ מה שקיבל במקומו ה"ז כמקח הנעשה באיסור שהוא קיים, וממילא כ"ש כל קניה עם תוספת מחמת האיחור או בהנחה מחמת ההקדמה, המקח עצמו נשאר קיים.

אמנם כאשר קיבל חפץ במקום הריבית מבואר בס"ט שצריך להחזירו משום לזות. וא"כ חלוק אתרוגים מבגד וכדו'. וברמ"א כתב הואיל והוא דבר המסויים. ובספר התרומה כתב בגד שניכר לכל שהוא ריבית ובבר"י פ"ח הערה ל"ה כתב שלפי"ז לא רק שדוקא בגד, אלא דוקא בגד כזה שיחודו ניכר, ולא כל בגד הנקנה סתם בחנות. ובמל"מ פ"ח הט"ו כתב שגם בא"ר צריך להחזיר בכה"ג החפץ עצמו. ומ"מ כתב שכאשר הריבית הוא אצל הלוה כגון הקונה כלי ביוקר אין לזות ואין צריך להחזיר הכלי. ומאחר והריבית עצמו הוא השווי, וכל חיוב החזרת החפץ הוא רק משום לזות לכן כאשר הוזל צריך להשלים לו לפי שווי שהריבית בשעת קבלתו. כי הריבית הוא השווי. ומ"מ כתב החו"ד שאם נתרצו להשאירו ולהחזיר תמורת מהני. כלומר שלא לימרו הוא רק עד כמה שזה באמת אצלו בתורת ריבית. אבל בגדול"ת [הובא בפ"ת כאן] מסתפק בדבר האם מועיל ששניהם מתרצים, או שאיכא לזות. ובתפארת צבי [ציינו הפ"ת כאן] דן האם יכול לצאת באתרוגים שקיבל בריבית, או שה"ז כגזל בידו ולא קנאו כלל.

אבל בקצץ דבר המסויים לריבית, במל"מ כתב שבכה"ג לא קנאהו וממילא גם באינו מסויים צריך להחזירו, ובאבנ"מ כ"ח כ"ב חלק עליו שודאי כל ריבית עצמו נקנה ויש רק חיוב השבה, ובחזו"א ע' סק"ב ביאר שלמרות שנקנה מאחר וקיבל את החפץ עצמו, נהנה מעצם החפץ ולכן בהחזרת מעות אינו מבטלו. ואם כשנתן לו החפץ עצמו חייב להחזירו כי לא קנה, א"כ בהוזל יכול להחזיר לו כמות שהוא, אבל לדעת החזו"א לכאורה לא יוכל להחזיר החפץ, ובחו"ד כתב שודאי גם בנותן חפץ קנאהו ולא גרע מגזל, ואם הוזל צריך להוסיף כפי השווי שהיה כשקיבלו, מדין גזלן שמשלם כשעת הגזילה. ובערך שי כתב שגם להסוברים שנותן דמיהם זה רק אם יש להשיג חפץ זה בשוק דאם לא, נמצא שנהנה המלוה ולכן בהוקר החפץ גם להסוברים שקנה צריך להשלים דאל"כ נהנה המלוה. אבל כשהקציצה היתה על מעות ונתן תמורתם חפץ שכל הטעם שצריך להחזיר הוא בגלל הלזות ודאי שבהוזל לא יוכל לומר הרי שלך לפניך ויצטרך להשלים, ובהוקר יש לדון האם יוכל לתבוע מהמוכר [הלוה] את ההפרש. אבל בחזו"א כתב שגם בכה"ג והוזל רק אם מחזיר לו דמים יצטרך להשלים אבל אם מחזיר לו החפץ אפילו שקצצו דמים וקיבלו תמורתו מאחר וזה מה שקיבל אינו צריך להוסיף. ובקבע כסף ונתן אתרוגים להחזיר לו את האתרוג שנתן לו בתמורה אחרי שירד שוויו או לפני שירד רק נתן לו ביותר, לכאורה לדעת הט"ז סק"ו שגם אם קבעו על חפץ במקום המעות ביותר משוויו צריך להשלים לו מעות ולא יועיל שיחזיר את החפץ

כ״ש בזה ולדעת הפרישה שיכול להחזיר החפץ ונראה בדבריו שזה מפני שהגדר של ההחזרה הוא כאילו לא היה א״כ ה״ה כשירד משוויו ומחזיר החפץ וצ״ע.

<u>סימן קס״ב</u>

א. מגיע ללוות דולרים מחבירו.

1. האם צריך לברר אצלו האם יש לו דולרים. וכן לומר לו שיתכוין להקנות לו.
2. רואה אדם מלוה לחבירו מאכל, חפץ, מט״ח מבלי להזכיר כלל ענין וצורת הפרעון, האם חייב להודיע לו לפני ההלואה שאסור, או שישומו בדמים, או שיכול גם להודיע לו אח״כ.
3. לא ידע שיש איסור ללוות, לוה, נודע לו, האם צריך להזדרז לתקן, או מספיק שיחליט שאם ישתנה יסכם עם המלוה שישלם כפי השווי בשעת ההלואה.
4. הלוה שלח ילד שלו וכדו׳ שאינו יכול לשאול אותו, האם מותר לו להלוות לו על סמך שכשיפגוש אותו ישאלנו.
5. האם הלוה נאמן לומר שיש לו, וכן אם לא שאל בשעת ההלואה רק אח״כ נזכר ושאל, האם הלוה נאמן לומר שהיה לו.
6. אם בשעת ההלואה לא היה ללוה ואחרי ההלואה קיבל דולרים ועד שקיבל הדולר לא עלה כלל, האם יכול לשלם לו דולרים כמה שלווה.
7. האם משך כל זמן ההלואה צריך שישאר לו דולר אחד בבית או מספיק שהיה לו בשעת ההלואה.
8. אם בזמן ההלואה לא ידע שיש לו בבית דולר ואח״כ מצא שהיה לו.
9. שכן חילוני מבקש ללוות מוצר מסויים כיצד יוכל להלוות לו. – ואם יודע שיש לו מעט ממין זה, אבל גם אם יסביר לו את הענין לא יסכים להקנות, האם רשאי להלות לו. - והאם כדי לא לסבך יכול להקנות לו מעצמו מעט מאותו מין.

[ס״ק ט״ז סק״ג, ס״ך סקי״ג, ס״כ, גימור הגר״ק סקי״ט, וקס״ג סק״ה. רמ״ו נס״ה, ט״ז סק״ח, ס״ך סקי״ד, גימור הגר״ק סקט״ז].

לשון השו״ע שאסור ללוות סאה בסאה, אבל בט״ז מבואר שרק אם ההלואה היתה על דעת שיחזיר לו סאה גם ההלואה עצמה אסורה [וכן מבואר בש״ך סקי״ג] אבל אם מלוה לו סתם וגומר בדעתו שאם אין לו מאותו המין והמחיר יעלה לא יקח ממנו אלא כפי השווי של שעת ההלואה, ההלואה עצמה מותרת, ורק התשלום הוא האיסור. אמנם לכאורה זה רק בגומר בדעתו אבל במלוה סתם סאה בסאה ללא כל ידיעה מאיסור והיתר אם כל הלואת חפץ התמורה המתחייבת היא הכמות עצמו ולא השווי א״כ עצם מעשה הלואה שמחייבת תמורה של סב״ס גם מעשה איסור. אלא שגם בכה״ג יש לדון האם אחרי ההלואה כל רגע עובר על האיסור או רק בשעת ההלואה והפרעון עצמו. – ומבואר בשו״ע שאם עשאן דמים יוכל לפרוע כפי השווי ולכן אם יתנה בשעת ההלואה שעד שיברר האם יש לו דולרים מלוה לו את הדולרים לפי השווי, לפחות לא יפסיד אם הדולר ירד,אבל אם לא יתנה להדיא שמלוה על דעת כן יפסיד לשתי הכיונים. אלא שרק לדעת הט״ז שביש לו אין צריך לדעת בשעת ההלואה מועיל צורה זו, אבל לדעת הש״ך שגם ביש לו צריך לידע א״כ אינו יכול להלות על סמך שיברר אח״כ, וביותר לפי מש״כ החכמ״א שלכתחילה צריך שיתכוין להקנות לו.

ולוה שאומר שיש לו מבואר ברמ״א ס״ב שנאמן ומותר להלות לו, אלא שבביאור הגר״א כתב שהטעם שנאמן הוא דלא שביק התירא ועביד איסורא, ולכן בפסיקה שהוא טורח שיהיה לו כנגד כל שיעור מעותיוכתב [בסימן קס״ג] שאינו נאמן, וא״כ יש לעיין האם טעם זה שייך גם על למפרע אחרי שכבר עשה לומרשהיה לו דשמא שכח בשעת ההלואה לדאוג שיהיה לו. אבל בלבוש כתב שנאמן מפני שמוקמינן אחזקת כשרות וא״כ אפשר שגם לאחר מעשה נאמן.

אם כשפגש אח״כ את הלוה אמר לו שבשעת ההלואה לא זכר מהאיסור סב״ס ולא היה לו דולרים, אם למלוה יש עכשיו דולרים והמחיר השתנה, יקבעו שלפי שווי השקלים שמותר לו להחזיר תמורת הדולרים שהיו בשעת ההלואה מחשיבים עכשיו כפרעון וחוזר ולווה ממנו, ולפחות מעכשיו יהפך לחוב של דולרים ואם יש למלוה דולרים אינו צריך קנין בפועל, דהרי זה ככל פסיקה בחוב אלא שצריך שיהיה לו הכל. ואם לא השתנה בשארית חיים הסתפק האם ההיתר מחמת הסברא של ברשותו של מלוה אייקור הוא רק אם היה ללוה בשעת ההלואה עצמה, אבל אם רק אח״כ יש לו אפילו לא עלה בינתיים ההלואה עצמה אסורה, וממילא יצטרכו לקבוע שוב כהלואה מחודשת. או שגם אם אח״כ היה לו כל שלא עלה בינתים מותר. אבל אם היה לו בשעת ההלואה עצמה כמו שאפילו יש לו רק מעט מהני דנחשב כאילו הקנה לו וחזר והקנה ה״ה אם אח״כ אין לו כלל ואיקור מותר. - ובט״ז מבואר שאפילו אם הלוה לא ידע בכלל שיש לו דולרים ורק אח״כ מצא בבית דולר ג״כ מהני. ובש״ך נקט שלהלכה לכו״ע רק לכתחילה צריך שיהיה דעתו לכך אבל אם כבר לוה ולא היה דעתם לכך מותר.

ומאחר וזה רק כאילו הקנה לו ואינו קנין כלל לכאורה אפילו אם ידוע שאם הלוה ידע לא יסכים להקנות ג״כ מותר. אמנם זה רק כאשר יודע שיש לו מעט אבל להקנות לו מעט כדי שיוכל אח״כ להלוות לו דעת הרמ״א והש״ך שאינו יכול להקנות לו, אבל הט״ז והגר״א סוברים שיוכל להקנות. אמנם בנקוה״כ בסוף דבריו נראה שאפשר להחשיבו לזכות הבא לפני החוב ואפשר להקנות אלא שמאחר שסובר שגם ביש לו לכתחילה צריך ידיעת שניהם אינו יכול להקנות לו כדי להלוות לו שלא ידיעתו, ולפי״ז עדיין יש לדון במי שבין כך אינו מקפיד כלל לקיים הדין האם יוכל להקנות לו. ומאידך לסברא

הראשונה שזה רק קולא בפרוזבול אפשר שגם לדעת הט״ז אסור כי בט״ז כתב שגם כאן הלוה חפץ בזכות זו שלא לעבור איסור, וממילא בלוה כזה שבורר לנו שלא איכפט לו אפשר שגם לדעת הט״ז לא מהני להקנות לו.

ב. **קנה דירה וכדו׳**קבע עם המוכר שיביא לו דולרים עד שעה מסויימת, הקונה בדרך להביא למוכר אלא שמתעכב בפקק בדרך, המוכר חייב להפקיד את הדולרים בבנק עד למועד סגירת הבנק.

1. האם יכול ללוות מחבירו לדקות אלו דולרים.
2. אם יש לו מאותו מט״ח בבנק, בחשבון סגור, או פתוח, האם יכול ללות על סמך זה.
3. וכן אם ההלואה נדרשת לו ביום ו׳ אחה״צ או בשעות שהבנק סגור, האם יכול ללוות על סמך זה.
4. ואם יש לו אפשרות לבצע העברה לחשבון של המלוה האם יכול ללות על סמך זה.
5. אם יש לו בחשבון אבל יש לו עיקול וכן מי שיש לו במפעל כמות גדולה של סחורה אבל יש צו עיכול האם יכול ללות מסוחר אחר.
6. הזמין ושילם מראש במפעל בחו״ל כמות של סחורה, והעברה מתעכבת, האם יכול ללות מסוחר אחר על סמך אותה סחורה.
7. אם הסחורה מוכנה וכדי לשחרר אותה צריך לבוא לשם ויש לו צו עיכוב יציאה, האם יכול ללוות על סמך שיתן לאחר יפוי כח, או ימכור את הסחורה לאחר, או שלא צריך כלל להגיע ומספיק לשלוח מסמכים.
8. אם לוה ובינתים השער השתנה רק במשהו קטן מאוד האם יכול להחזיר לו אותו סכום.

[ס״ק, גכ״ז סל״ב].

בגר״ז מבואר שסב״ס כשאין לו אפילו לשעה קלה ג״כ אסור ללוות. וכשאין לו למרות שבסוף זה עלה רק בכמה אגורות שאין דרך אנשים להקפיד, מ״מ בסתם אנשים שלא הוגדר להדיא שאין דרכם להקפיד גם דבר מועט אסור, [כ״כ בכה״ג סקי״ג]. ועצם זה שאחרים חייבים לו אינו נחשב שיש לו, אא״כ יבקש שיקנה לו אותם ע״י אחר ויהפך לפקדון שמהני. ולפי״ז יש לדון כשיש לו בבנק האם נחשב כהלואה או שמחמת ההיתר עיסקא הרי מוגדר חציו לפקדון. וכן יש לדון כשצריך להפסיד כדי לפתוח את ההפקדה האם דומה לפקדון. וכן מיום ו׳ שהבנק סגור עד אחרי שבת האם נחשב יותר מהא שאין לו דרך לשם שיוכל ללוות על סמך זה. וכשיכול להוציא מהעמדה בשעה בהבנק סגור, נחשב כהלואה שיחשב אח״כ ולא יועיל. ואם החשבון מעוכל האם גם נחשב עד שיבוא בני או שנחשב ככבעיר אחרת ואין לו דרך לשם, ובב״י נראה שהדרך לשם הוא הרגילות ללכת, ובפשטות הוא רק סיבה שמחמת כן נחשב מצוי משא״כ כשאינו רגיל לילך וא״כ יש לדון שגם אם הלוה רגיל או יכול ללכת או אפילו כל צורה ודרך אחרת להביא כשאינו מורכב ובדרגה שנחשב כלא מצוי יחשב כיש לו דרך. אבל הרמ״א כתב מלוה נראה שאפילו אם הלוה יש דרך לא מהני. כל זה רק אם זה שלו אבל אם רק הזמין או אפילו שילם מראש כתב רש״י שה״ז כאית ליה אשראי במתא דלא מהני, אמנם יש לדון במקומות שנחשב מחמת התשלום כקנין גמור ומגדירים אפילו מה סחורה שלו או לפחות שחלק מהסחורה שלו האם נחשב כפקדון או שרק שלו ממש שהופקד אינו נחשב למחוסר גובינא ולא מה שנקנה לו ברשות המוכר.

ג. **רוצה ללוות מחבירו כמות של מטבע זר המשתנה, ואין לו מאותו סוג מטבע כלל.**

1. האם יכול למכור לומטבעבודד מאותו מטבע תמורת שקלים, ועל סמך זה ללוות ממנו את השאר, ואח״כ להחזיר לו את אותו דולר שקבעו שישמש כמכר במקום השקלים, ולחזור מיד וללוות ממנו גם את אותו סכום.
2. האם יכול לקבוע שתמורת דולר אחד מתוך ההלואה יתחייב שקלים, ועל סמך זה ללוות הכל, ומיד אח״כ לחזור ולקבוע שגם את אותו דולר בודד מחזיר לו, וחוזר וילווה גם אותו.
3. והאם יכול לקבוע שחלק מהדולרים נותן לו מתנה ע״מ להחזיר ועל סמך זה להלוות את השאר, ואחרי גמר ההלואה יחזיר לו את מה שהקנה לו ע״מ להחזיר ויחזור וילווה אותם.
4. והאם יכול לסכם את כל זה בתוך שטר אחד גדול, או שצריך שיהיה בנפרד.

[ס״כ, ט״ז סק״כ, ץ״ך סק״ו, וסק״ח, ניימוי הגר״ש סק״ח].

בשו״ע מבואר שאם ללוה אין מעט מאותו המין יתן לו המלוה מעט מאותו המין או ילוה לו מעט ואח״כ ילוה לו כמה סאין. דהיינו שעל סמך זה נותן לו השאר. אבל הט״ז והש״ך והגר״א כתבו כהב״ח שעל סמך מה שמלוה לו אינו מועיל, ומ״מ כתב הט״ז שאם תחלה הלווה לו מעט שלא כדי להתיר לו להלוות יותר, מותר אח״כ להלוות על סמך זה.

וכשנותן לו מעט במתנה שמותר להלות על סמך זה, יש לדון האם אפשר גם לעשותו בבת אחת ביחד עם ההלואה[1], וה״ה אפילו דולר אחד באותו שטר. ולענין מתנה ע״מ להחזיר בבר״י [פי״ז הערה מ״ב] כתב לתלות שאם הטעם שהלואה לא מהני כי להוצאה ניתנה, מתנה ע״מ להחזיר מהני, אבל אם הטעם הוא דמוכחא מילתא שאינו כאומר עד שיבא בני לא מהני עיי״ש.

ד. **רוצה ללוות מט״ח מחבירו ואין לו מאותה מטבע.**

1. האם יכול לקבוע שמוכר לו את המט״ח תמורת שקלים, וחוזר וקובע שתמורת סכום שקלים אלו שעכשיו מתחייב לו, יתן לו במועד הפרעון מאותו מט״ח.
2. או שיסכם עמו שמוכר לו עכשיו את המט״ח, ושווי התשלום עבורם הוא אותו סכום של מט״ח במדוייק שנותן לו עכשיו.
3. באופנים הנ״ל, האם יכול לקבוע שבזמן הפרעון יתן לו במקום אותומט״ח כל מטבע זר אחר לפי השווי של עכשיו.
4. באופנים הנ״ל כאשר קבעו שיתן לו מט״ח לפי שווי הדולר עכשיו והדולר ירד בהרבה האם יכול להחזיר לו דולרים הרבה יותר ממה שלו ממנו.
5. באופנים הנ״ל אחרי שכבר סיכמו וביצעו את מסירת המט״ח האם יכול אחד מהם לחזור בו מכל העיסקה.
6. בכל הנ״ל האם יש חילוק בין דולרים למט״ח אחר.
7. כן שכנים שרוצים ללוות ירקות פירות וכדו׳ שבכל חנות המחיר שונה מחמת הטריות הגודל ומיני שוני קטנים, האם יש להם עצה ללוות בהיתר. [ט״ז סק״ם, חו״ד סק״ם, חזו״ם ע״כ סק״ב וסק״ו, בינת מלס ז׳. שער לעה. ס״כ, ט״ז סק״ל, ץ״ך סק״ח. כ״ח קונ״ם].

בט״ז כתב שללות סאה בסאה דרך מכר מותר, והאחרונים נתקשו בדבריו, ובביאורו של החו״ד בדעת הט״ז מתבארשלא רק אם קבעו להחזיר לו אותו מין ממש שבכה״ג ההיתר הוא שמה שמקבל עכשיו הוא כתשלום על מה שמתחייב להחזיר לו וה״ז ככל פסיקה ואפילו שהרי מיירי שלא יצא השער מ״מ בעצם הנתינה עכשיו נחשב שיש לו ומתחייב ככל פסיקה ביש לו, אלא אפילו אם קבעו להחזיר לו מין אחר כל שנעשה בצורת מכר ופסיקה אינו מוגדר כהלואה וכן אינו מוגדר שמה שנותן עכשיו הוא תשלום עבור מה שיפרע לו שבכה״ג הוי פסיקה שאסור כשאין לו ולא יצא השער, אלא נחשב לטרשא כלומר שמה שמקבל עכשיו הוא הנקנה ומה שיתן לו אח״כ הוא הפרעון ובכה״ג גם כשלא יצא השער אפילו אם זה שתי מינים אחרים אם בדרך כלל המחיר של ב׳ מינים אלו זהה ואינו ניכר וגם אינו מעלהו הרבה ומותר. ולפי״ז בצורת מכר יכול אפילו לקבוע לתת לו סוג מטבע אחר שהשער שלו בדרך כלל קרוב ושוה אליו, והאיסור לקמלוות סאה חיטין בסאה דוחן הוא רק בדברים שהשווי שלהם אינו דומה. ובשעה״ד חולק על עיקר דברי הט״ז, אמנם מ״מ מסתפק שאפשר להתיר מטעם אחר.אבל בחזו״א כתב שכל תשלום מצד עצמו הוא רק מעות וכשמתחייב חפץ וכדו׳ עבור תשלום הוא רק מכח קנין שנעשה עבור זה בנתינה עצמה וה״ז כהלואה ממש, וכמו שבהלואה א״א להחשיב את מה שמקבל עכשיו עצמו ליש לו ה״ה כשקובע אותו בתורת תמורה, וכל ההיתר שייך רק כשקובע שמתחייב סכום מסויים ותמורת אותו סכום שוב קובע את התשלום כמקח וככל פסיקה וזה כבר בב׳ שלבים ומהני להחשב שיש לו,ולפי״זכתב שמאחר ואינו מכר ממש אלא רק פסיקה על סמך המעות, יכול אח״כ לחזור בו ולקבל מי שפרע.ומאידך מאחר וקבעו את החוב השני מצד מקח לפי השוויה״ז ככל פסיקה שיכול לקבוע גם שאם יוזל יתן לו אח״כ כפי השער שבשעת הפרעון. וכעי״ז כתב החכמ״א שכל החלפת חפץ בחפץ אינו מכירה אלא חליפין וממילא כשאין לו לא שייך חליפין. ומש״כ החו״ד שמהני גם לקבוע על מין אחר מצד שנחשב רק כתשלום א״א, כי תשלום של תמורה הוא רק מעות, והתחייבות לתת בר אחר הוא התחייבות חדשה של פסקה ע״י המעות וממילא צריך שיהיה לו מאותו המין או יצא השער. ועוד שמאחר ועתיד להתייקר לא שייך כלל ההיתר של טרשא של תשלום לאחר זמן שזה רק לפי מה שקובעים עכשיו ולא לפי מחיר שונה באותה שעה. אמנם כל הקולא של הט״ז הוא רק בסאה בסאה שעיקרו הוא דרבנן אבל במעות ממש לא יועיל שיקבע עמו שמוכר לו סך מסויים של כסף וקובעים שהשווי התשלום תמורת מכר זה הוא יותר, וכמש״כ הריב״ש [ש״ה] דאל״כ בטלת כל תורת ריבית, וא״כ יש לדון שבמט״ח מאחר שאינו ודאי וברור שנחשב לפירות א״א להשתמש בקולא זו כלל ולפחות בדולרים ודאי שא״א להשתמש בזה. אבל לקבוע להדיא שמוכר לו ואח״כ תמורת החוב קובע שיחזיר לו אותו מטבע עצמו שיש לו ואינו בבת אחת יועיל ורק מדין פסיקה, אלא שמאחר והוא בחובו הרי אסור להוזיל וכל קניה הרי פחות וניכר. ובב״ח כתב שכל שאין לו שער קצוב ולא קבע לו זמן אם עשאהו דמים מהני אפילו אם פוסק עמו יותר מהשער של עכשיו וא״כ כל הלואת דולרים כשאין לו והמלוה לא רוצה להפסיד, או כל הלואת מוצרים לפחות לדעת המחבר שלא הזכיר ההיתר של ככר בככר ואפילו לדעת הרמ״א בהבדלים דקים שיש לדון האם מוגדרים כב׳ מינים וכחיטים ודוחן שלא מהני הלואת סב״ס יכול לקבוע עכשיו את החיר של מה שלוה בסכום יותר גבוה ממה ששוה עכשיו ובשיעור כזה שאינו מרובה אבל לא נראה שיעלה יותר מזה ולפי זה להתחייב לו דמים, ואחרי שכבר עשאהו דמים יכול אח״כ לפרועלו גם בחיטים וכמש״כ החזו״א לענין עשאהו מכר.

ה. **מוצרי מזון וכן דלק וכדו׳ הנתונים תחת פיקוח ממשלתי.**

1. האם מותר ללוות גם כשמודיעים מראש שמחר המחיר אמור לעלות.

[1] בספר כללא דרביתא הערות הגרד״ל הוכיח מביאור הגר״א סק״ח שאפשר.

2. שכר רכב לחודש ומקבל אותו ביחד עם דלק, ומתחייב להחזיר גם אותו כמות דלק, ועד שיחזיר את הרכב המחיר אמור להשתנות.
3. האם מותר ללוות דולרים על סמך השער היציג.
4. מכשירי כתיבה, פירות, ירקות, תרופות, קופסאות שימורים, וכל דברים שמחירם אינו שוה בכל החנויות, האם מותר ללוות מחברים, שכנים, גמחי"ם. וכן ללות משקאות חריפים וכל מיני מוצרים המצויים הרבה בשוק, אבל כל אחד מוכר במחיר שונה.
5. נגמר לו הבלון גז, האם יכול ללוות מהשכן בלון כאשר כבר סוף החודש, ועד שהחברה תביא כבר יעלה המחיר.
6. האם יכול לסכם איתו שכשיחזיר לו את הבלון החדש במידה ויעלה המחיר ישלים המלוה ללווה את ההפרש, ובפועל כשיחזיר לו ימחל לו על זה כדי שלא יפסיד.
7. ומה הדין אם זה אירע סמוך לשבת.
8. חסר לו תרופה מסויימת או מוצר מסויים באמצע הלילה האם יכול ללות משכן או סתם אדם.
9. מוצאי פסח כשלא ניתן להשיג קמח וכדו׳האם יכול ללוות ממי שמכר את חמצו לגוי.
10. כאשר יתכן שבחלק מהחנויות כבר ניתן להשיג קמח או שמרים חדשים, האם מותר ללות כשלא ידוע לא או למלוה או לשתיהם שכבר ניתן להשיג.
11. לוו מבלי שידעו שכבר ניתן לקנות, האם מותר לחזיר לו אותו כמות או צריך לחשב כמה השנתה המחיר.
12. ואם ניתן לקנות רק בטחנת קמח, או מפעלים, או סופרים גדולים שנמצאים רחוק, או בעיר אחרת.

[קס״ג, חכמ״ם קמ״ם זין מ׳, ובשו״ע הרב כ״ה– כ״ו, קע״ה, חו״ד סק״ג, שער העה קע״ג סק״מ].

בהיתר ללות על סמך שיצא השער מתבאר בחלק מהראשונים שהוא כי ניתן להשיגו, ובחלק מהראשונים נראה שהטעם הוא כדי שלא יתייקר, ומעתה אם צריך לחשוש לשתי הטעמים א״כ יש נפק״מ לשתי הצדדים, דאם הטעם כדי שיכולו לקנות א״כ באופנים כאלו שכרגע א״א לקנות יש לדון האם דנים ממש לפי זמן ההלואה או בכללויות במשך הזמן וכמה זמן נחשב שאפשר ואי אפשר, ולטעם שצריך כדי שלא יתייקר, דברים שיש להם שער אבל מהות השער שלו הוא שער שמשתנה כל הזמן אבל זה לא סיבה שאין לקנות לא יחשב ליצא השער, ועוד יש לדון כאשר יצא השער וגם יש לקנות האם הביאור הוא שעצם זה שיש שער עומד בכל מקום כשלעצמו סגי, אבל לא צריך שיהיה שער אחיד בכל המקומות כולם, או הגדרת יצא השער הוא שער שוה בכולם[2], וגם בשער אחיד יש לדון האם רק כששוה ממש או כשבני אדם לא מחשיבים אותו לשינוי מהותי נחשב לשער אחד. ונפק״מ בזה הוא פירות וירקות ושר דברים שאין להם פיקוח ממשלתי אבל השינוי בכל מקום אינו מהותי האם יהיה ניתן ללות. אמנם גם בזה יש חילוק בין קופסאות שימורים וכדו׳ לפירות וירקות שכל כמה ימים משתנה המחיר בגלל הגודל, או שיש רק כאלו שכבר נמצאים כמה ימים.

ובחלק מהפוסקים מבואר שצריך שער הנמשך כמה ימים, וכן מבואר בחכמ״א קמ״א דין א׳, ובשו״ע הרב כ״ה- כ״ו כתב שצריך גם שיהיה הרבה סחורה בשוק, וגם שיהיה נמשך כמה ימים,ויל״ע על הצדשכדי שיהיה אפשר להשתמש בהיתר של יצא השער צריך שהשער ימשך כמה ימים, במחיר כזה שעמד זמן ארוך אבל ההלואה היא ביום אחרון של אותו שער שודאי שמחר אמור להשתנות האם גם נחשב עדיין שיש לו שער, או שגם צריך מרווח של זמן כזה שיוכל לקנות ואת זה הגדירו לכמה ימים, אבל בחו״ד יש שפירשו שגם שער של יום אחד נחשב לשער.

ובשער דעה כתב שכל מה שצריך שער ידוע זה כדי שיוכלו להשיג, אבל אם הוא דבר מצוי אלא שאין לו שער, דינו שוה ליצא השער.- ואפשר יותר שאם צריך שיוכל לקנות א״כ בער״ש או באמצע הלילה לא יועיל כלל ללוות ע״ס יצא השער, ותלוי מה וכמה מרחק הנכנס לכלל שאפילו אם כאן לא יצא השער ורק במקום אחר כל המקומות הסמוכים סומכים עליו ומותר ללוות, לענין שיוכל לסמוך על תורנות בתי מרקחת או איזה חנות וכדו׳ במקום מרכזיים רחוקים שפתוחים גם בשעות כאלו. - אמנם אפשר שבמציאות נשאר איזה טיפה קטנה של גז בבלון הקודם ומחמתו יחשב שיש לו מעט, אלא שיש לדון שזה יותר גרוע מכל מעט ממש כי א״א לממש בפועל את אותו מעט. - וכן ללוות דולרים וכל מט״ח על סמך השער היציג, מאחר ומשתנה כל הזמן, א״א להחשיבו ליצא השער. מאידך אם כל הטעם שצריך יצא השער כי אפשר לקנות, א״כ אין חיסרון בכך שהשער משתנה אפילו כמה פעמים באותו יום, וכן בלילה בערים ומקומות שישנם גם סוחרי מט״ח, לדעה זו יהיה מותר ללוות- ואם שכר את הרכב לזמן וכל חודש עולה המחיר מאחר וקבע לו זמן אפילו אם נגדירו ליצא השער למרות שזמן הפרעון הוא אחרי שודאי יעלה, מ״מ מאחר וקבע לו זמן אם החברה לא חייב לקבל חזרה לפני הזמן מבואר בש״ך שלא מהני היתר יצא השער. ומאחר וכל שלא ניתן להשיג אין לו מעלה של יצא השער. ומה שיכול להשיג ממה שנמכר תלוי האם בזכות המלוה לעכב עליו שלא רוצה להשתמש בכזה קמח.

ולדעת הט״ז גם כשאין לו ולא יצא השער כל שיש לו מעות שיכול לקנות בזה אין איסור של סאה בסאה, אבל הרע״א חולק עליו דלא קיי״ל הכי לדינא.אבל אם כבר ניתן להשיג ויצא השער אבל אינם יודעים שכבר ניתן להשיג לכו״ע לכתחילה אסור ללוות עד שידעו אבל אם כבר לווה לדעת הט״ז ביצא השער ולא ידעו מותר להחזיר רק לפי שווי, אבל לדעת הש״ך והגר״א גם ביצא השער בדיעבד מותר להחזיר אפילו שלא ידעו. ואפילו אם רק במפעלים שאינם סמוכים ממש ניתן כבר להשיג נחשב יצא השער כמבואר בט״ז מדברי הרא״ש שסומכים על אותו שער כל סביבותיו וממילא מאחר ועצם זה שכבר ניתן להשיג מהני מדין יצא השער גם בזה מהני.

[2] עיין בזה בספר שערי ריבית.

ו. חברי חדר או שכנים בעלי חנויות סמוכות.

1. האם מותר להם לוות מוצרים שא״א או קשה להחזיר דומה או מדויק, כגון 1) חצי כוס חלב 2) חצי חבילת קמח. 3) חבילת גפרורים שלא מלאה. 4) וכן לוהמספר של ירקות או פירות האם כשמחזיר לו צריך לדקדק שיהיו באותו גודל ומשקל. 5) וכן לוה ביצים האם צריך לדייק להחזיר לו אותו גודל ומספר. 6) או שלוה ביצה שאינה מבושלת האם יכול להחזיר ביצה מבושלת, 7) האם יש חילוק בין זמן שניתן לבשל, או שמחזיר לו בשבת.
2. חברים שאחד מעשן סיגריות מסוג פשוט וזול יותר האם יכול מי שמעשן מסוג יקר ללוות את הפשוט ולהחזיר את היקר בגלל שחבל לו לקנות מיוחד חבילה מהזול כדי להחזיר ממנו. - והאם שונה כאשר מי שמעשן את הפשוט אין כל הנאה מהיקר – וכן כשיש לו סיגריות שנקנו במקום שאין עליו מיסים האם מותר לו להלוות לחבר שברור שיחזיר ממה שקנה בחנות. –או שלוה ממנו ביום ומחזיר לו בלילה שרק הקיוסקים שמוכרים ביוקר פתוחים.
3. לוה משכן תבלינים אבקות וכדו׳ מחברה מסויימת האם יכול להחזיר לו מחברה אחרת שמחירו יותר כשאין לו כל משמעות בשינוי. – לוה ממי שאינו מקפיד לעשר שוב מאכל שאינו מעושר ומחזיר לו מאכל שעישרו שוב. – או שלוה בער״ש שמן כדי להדליק וכבר עבר עליו התאריך והשכן מחזיר לו שמן שלא עבר התאריך, אבל המלוה צריך את זה רק להדלקה.
4. לוה ירקות שכבר קצת אינם טריים, האם צריך להקפיד לא להחזיר ירקות טריים, וכן לוה בקבוק מיץ ענבים שכבר קצת מתחיל להחמיץ ולא יחזיק זמן רב האם מותר לו להחזיר בקבוק רגיל.
5. לוה קמח שאינו מנופה האם יכול להחזיר לו קמח מנופה, והאם יש חילוק אם מחזיר לו בזמן לחוץ או בזמן רגיל, וכן לוה ממנו כוס סיר חדש שאינו מוכשר או טבול האם יכול להחזיר לו כלי מוכשר, או שאינו טעון הכשר, וטבול.
6. לוה בקבוק יין, או פירות של שביעית, האם יכול לפרוע לו פירות או יין סתם.
7. בכל הנ״ל האם יש חילוק באופי המלוה אם הוא קפדן על כל פרוטה.
8. וכן מי שמלוה לחבירו ציק האם מותר לו להחזיר אותו סכום במזומן.

[ס״א רמ״א, ביאור הגר״א סק״ג, ריטב״א ע״ז ס״ב ע״ב, אגרו״מ ח״ו לסימן קס״ב].

לדעת המחבר בכל אופן אין היתר של סב״ס כמבואר בביאור הגר״א, אבל ברמ״א מבואר שככר בככר מותר דדבר מועט לא קפדי בני אדם, ובכנה״ג [הגה״ט ל״ד] כתב שאם נתייקר יכול הלוה להשתמט מלפרוע דקי״ל כהמחבר[3]. וברמ״א כתב הטעם דמותר דלא קפדי וממילא יש לדון האם נמדד לפי המציאות ההקפדה של כל אחדאו שזה סיבה שבשיעור זה חז״ל לא החמירו, אבל בגר״ז הוסיף שלא החמירו חכמים לדקדק באיסור ריבית מדבריהם כ״כ, וא״כ אפשר שאינו נמדד לפי קפידת אדם המיוחד. ובאגרו״מ ביאר דברי רש״י שהוא לכאורה מקור דברי הגר״ז שמאחר והוא דבר מועט שא״א לעמוד בזה לא גזרו בזה חז״ל. ובאגרו״מ ביאר דברי הרמ״א באופן אחר שבכל הלואת סב״ס המחייב הוא החפץ עצמו ולא השווי אלא שנראה לבנ״א כשווי וכריבית אבל הלואת ככר וכדו׳ שהשינוי שלהם הוא מעט, גם לבני אדם אינו נראה ונחשב הלואת שווי ובכה״ג לא אסרו סב״ס. ובעיקר הדבר מיהת לכו״ע לא הוזכר תנאי של שכנים וכדו׳ וא״כ ה״ה כל אדם כן.

ולדעת הרמ״א דנו הפוסקיםהאם גם בריבוי בשיעור מעט שאינו ניכר כגון במשקל של אותם פירות או שלא מחזירים מדוייק ממש אותו מידה, גם קיים ההיתר של לא קפדי, ודומה למבואר בסימן ק״ס סי״ח על ת״ח, או שלא קפדי שמחמת כן אין משמעות לשינוי המעט שלו הוא רק טעם שלא אסרו חז״ל להחשיב ההלואת סב״ס כריבית, אבל הוספה מעט ה״ז ככל ריבית. אמנם גם בזה ישנם חילוקי מציאות שמשנים את ההגדרות, דיש דבר שגודלו שוה ומשקל כל אחד שונה מעט כגון ירק או פרי ולחם וכדו׳ שבהם מצד מהותו ובפרט שכל הגדרתו אינו כלל לפי משקל אלא לחם או ירק וכדו׳ שבהם בגודל מסויים השוה בערך שגם בתוספת זו ודאי נחשב יותר שוה ממש מאשר חבילת קמח שקדי מרק וכדו׳ שאמנם שם המשקל שוה אבל כל חברה או אפילו אותה חברה ביצור אחר שונה במעט בכמות או משקל, אבל גם בהם עדיין שם אחד יש לו של אותו משקל, וממילא אפשר שה״ז בכלל הלואת ככר בככר שמותר, משא״כ בלוה חצי שקית חלב, או כוס שמן וכדו׳ שכאשר מחזיר נותן באמת מעט יותר, וגם לא שייך להגיד בהם שמצד השם הוא שוה כי לא לקח חבילה או שקית שנוכל להגדירו לפי שמו, וכל הצד הוא כי במציאות לא מקפידים ולזה אין כל ראיה להתיר. ויתירא מכך זה ביצים וכדו׳ כשהמספר הוא שונה אפילו אם לא קפדי מ״מ אפשר שנחשב שנותן לו להדיא דבר אחר עם תוספת, ומהכ״ת להתיר מחמת לא קפדי.

וכשנותן לו מחברה יותר יקרה והמלוה והלוה לעולם אינם קונים מחברה זו ואין להם כל מעלה וענין בכך אפשר שכלפיהם נחשב שהחזיר את אותו מוצר עצמו, וממילא דומה ללא קפדי או שמכל מקום נחשב שקיבל שווי יותר, וכן כאשר לוה ממנו מוצר מכשרות מסויימת והחזיר מכשרות שנמכרת הרבה יותר אבל הוא אמור להשתמש במוצר ואין לו כל צד בעולם למכור אותו האם נחשב שקיבל יותר, וכעין זה יש לדון באלו שקונים סיגריות במקומות הפטורים ממס שמותרים רק לשימוש עצמי ולא למכירה ומחמת זה שווים פחות אבל למלוה אין כל צד למוכרם כי קנה אותם לצרכו וגם מה

[3] בבן איש חי פרשת עקב כתב שמותר בדבר המועט.

שחבירו יחזיר לו שכן ניתן למכירה לא חושב למכור, האם נחשב שקיבל יותר בעצם האפשרות למכירה למרות שאין לו צד למכור.וכן אם פורע לו שתיה קרה בזמן או מקום ואין לו ענין דוקא בזה האם נחשב שקיבל יותר. ובדרכ"ת סקט"ו הביא לדון בכעין זה שלוה ממנו דבר שלא שילם עליו ואינו יכול למכרו בפרהסיא ומחזיר לו מה שיכול למכרו אמנם שם אפשר שמיירי שבאמת יש לו צד למכור, וכן שבאמת מפחד למכור בפרהסיא. ובגר"ז מבואר שלוה מטבע שהוא פירות אפילו שניהם מין אחד אלא שאחד משובח ממנו כל שהוא ואפילו אין נותנים בעדו פירות יותר מחבירו, אלא שהוא כסף צרוף יותר מחבירו אסור. כלומר עצם הדבר שהוא מוגדר ליותר אסור. ובריטב"א בע"ז מבואר שהיו לווין פירות שביעית להדיא ע"מ לפרוע בשמינית, ולכאורה אפילו לפרוע בפועל לא להתנות ג"כ צריך לאסור דפירות שביעית מוגבלים בשימוש שלהם לכמה דברים אא"כ נימא שלמלוה אין כל צורך בשימושים אלו האסורים בפירות שביעית ובכה"ג אינו נחשב שפורע יותר.

ז. מי שלוה יום לפני פסח משפרי אפיה, משקאות חריפים שהם חמץ וכדו'.

1. האם יכול להתנות עמו שיחזיר לו רק אחרי פסח.
2. האם יש חילוק בין אם יש ללוה קצת מאותם משפרי אפיה או אין לו.
3. האם יש חילוק בזה בין סתם אדם לשכן.
4. והאם שונה כאשר ברור שאחרי פסח מאחר ועדיין א"א להשיג המחיר יותר יקר.
5. האם יש חילוק בין משפרי אפיה וכדו' למשקאות חריפים וכדו'.
6. לוה ממנו פירות שביעית לפני זמן הביעור האם יכול להתנות שיפרע לו אחרי זמן הביעור.

[סמ"ג, ס"ך סקי"ח, בימוי הגר"ח סקי"ד. מ"כ סימן ת"נ סק"ב, יל מכהסס].

במוצרים אלו כשעדיין ניתן להשיג אותם בחנויות, ויש לו מחיר קבוע, שההיתר הוא מצד יצא השער, מבואר ברמ"א שאינו יכול להתנות עמו שיחזיר לו רק בשעת היוקר. ובש"ך מבואר שכן הדין גם אם אומר לו לא אקבל עד זמן פלוני, ועוד שאפילו לא אמר לו שלא יקבל עד זמן פלוני אלא סתם קבע לו זמן כזה שניכר להדיא שאם יקבל לפני אותו זמן יפסיד כגון שיפרענו בער"פ ג"כ נחשב כקבע לו זמן, כלומר כל קביעות זמן שהוא לטובת וזכותו של המלוה לאפוקי אם זה רק לטובתו של הלוה, אסור. וממילא כשהתנה עמו להדיא שלא יחזיר לו עד אחרי הפסח, הרי זה לטובתו, וזכותו לעכב, שלא רוצה להשתמש בקולא של מכירת חמץ, וממילא אסורללוות. אבל סתם קביעות זמן ללא סיבה הניכרת של קפידא לטובת המלוה לקבל קודם, וללא התנאה מפורשת שלא יקבל קודם, מבואר בש"ך שקי"ל כהרא"ש דלא כהרמב"ם ומותר אבל בביאור הגר"א מתבאר שלדעת המחבר בס"א שאפילו דברים שמשתנים רק בדבר מועט אסור ללוות סאה בסאה, ה"ה שכל קביעות זמן אסור, אפילו כשאין סיבת עיכוב תשלום מיוחד. ויש לדון האם לדעת המחבר לפי"ז נימא שגם כל הלואה סתם מאחר וסתם הלואה ל' יום[4] יאסר כקבע לו זמן. אבל אם יש לו מעט אלא שרק חסר לו בכמות, שההיתר הוא מצד שיש לו ונחשב שמיד נקנה אותו מעט חזרה, בזה אפילו קבע לו זמן מותרכמבואר בש"ך. אמנם בגדר יש לו ג"כ יש לדון האם צריך שיהיה לו ממש אותו דבר או שגם אם יש לו קמח לבן ולא מלא וכן כל שינוים דומים קלים נחשב שיש לו, ולכאורה כל דבר שאינו יכול לחייבו לקבל כפרעון א"א להחשיבו כיש לו. ועיין בדברי סופרים [עמ"ד סקס"א] שדן האם גם בכה"ג שיהיה חייב לבערו ולא יכול להחזיקו עד לזמן הפרעון שייך ההיתר של יש לו בקבע לו זמן. - אמנם כל זה בסתם אדם אבל בככר בככר לדעת הרמ"א שמותר שההיתר הוא מחמת שדבר מועט לא קפדי, באופן שברור שיעלה המחיר כתב המ"ב שמאחר והוא דבר מועט דלא קפדי לכן מותר, אפילו שאחרי הפסח שוה יותר. ובשעה"צ הביא לאסור מאחר וידוע שאחר הפסח שוה יותר. ומ"מ מאחר וזה רק דבר מועט מותר. ולדבריו לכאורה אם לווה כמות גדולה, ואפילו לא גדולה במיוחד כי הרי כל יסוד ההיתר של ככר הוא רק מחמת היותו דבר מועט, וכל שיותר מזה כבר בכלל לא שייך ההיתר, או משקאות יקרים, באופן שודאי שאחרי פסח קשה להשיג את אותם משקאות, ולכן המחירים אז יותר יקרים אסור. וביותר אפשר שאם יסוד ההיתר של ככר כי ההפרש הוא מועט א"כ משקאות וכדו' שמהותם הם יקרים לכו"ע יאסר להלוות, כי להלואה סאה בסאה אין צריך שיחשב הרבה ובהכרח שההיתר של ככר כי הוא ממש מעט. אלא שביד אברהם כתב שבהלואת סב"ס ע"ס יצא השער צריך לנכות לו חסרונות, וא"כ בהלואה של מוצרי מאפה וכדו' בפרט עד אחרי זמן יש לדון האם צריך לחשב כמה זה יכול להתקלקל ולהחסיר מזה, או אם זה כמות כמה עלות איכסון בקירור. אבל בריטב"א בע"ז כתב שמותר להלוה פירות שביעית ולקבוע שיפרע לו אחר השביעית ובפשטות יהיה באמצע חובת ביעור ואעפ"כ מותר.

ח. מי שלוה דולרים על סמך שיש ללוה קצת.

1. האם יכול אח"כ להחזיר במקום הדולרים שקלים לפי שווי זמן הפרעון.
2. האם יכול לסכם על כך מראש.
3. האם יכול לסכם שההלואה היא בדולרים, אבל אם הדולר ירד מוכר לו מעכשיו את הדולרים, וממילא יתן לו שקלים לפי שער הדולר של עכשיו.

[4] במג"א או"ח ש"ז הביאו המ"ב מבואר שבזמנינו אינו כן.

4. אם התנה עמו כך ולבסוף הדולר התייקר, או אפילו לא התייקר, האם יכול להחזיר לו את כל החוב.
5. לווה סכום מט״ח כשהיה לו מאותו מטבע, הגיע זמן הפרעון וביקש מהמלוה שיאריך לו את הזמן, ובשעה שביקש לא היה לו כלל מאותו מטבע.

[קס״ב ס״ב, שו״ע גר״ז סק״ל, חזו״ח סימן ע״ב סק״ד, חו״ד סק״ה, פ״ת סק״ב, מחנ״ח כ״ז. מבנ״ז קע״ו].

כאשר ההלואה היתה בהיתר של סאה בסאה ויש לו ונתחייב כדין להחזיר לו דולרים, יכול אח״כ גם לתת לו דמים מדין מה לי הן מה לי דמיהן. ואפילו להתנות להדיא ע״ד כן, כ״כ החו״ד בקס״ג, והגר״ז ס״ל,[ועיין מה שהקשה בבר״י פי״ז סקס״ב].ולהתנות שאם המחיר ירד יתן לו שווי של עכשיו מבואר ברמ״א דנחשב קרוב לשכר ורחוק מהפסד ואסור, ובפשטות בכה״ג הוא רק הלואת סב״ס באיסור, אבל בחו״ד מבואר שעצם זה שהלוה מקבל על עצמו שאם יוקיר יתן לו דולרים ואם יוזל יתן לו שקלים, נחשב לקבלת אחריות על ההלואה עצמה, והיא עצמה שוה פרוטה וזה עצמו הריבית, ולפי דבריו אפילו אם הדולר נשאר באותו שווי, יהיה אסור לו להחזיר את אותו סכום בדיוק אלא יצטרך להוריד מזה כמה ששוה קבלת אחריות על כזה הלואה, וכן נראה בפ״ת סק״ב. – ומאחר והרווחת זמן לפי חלק מהראשונים נחשב כזמן ההלואה לענין קציצה אם לא יהיה לו מאותו מטבע כשמאריך את הזמן יחשב כהלואה ואין לו, אמנם אפשר שלענין הלואת סאה בסאה יהיה אפשר להקל להחשיבו כהמשך ההלואה הראשונה ובנתיב״ש כתב שדמיון לזה הוא פסיקה כשבא בחובו שאסור וכשמכח מכירה מותר. ובאבנ״ז כתב מטעם אחר דסובר דכל האיסור בסאה בסאה הוא עצם מעשה הנתינה עצמה וכל שכבר נתן אפילו אם נחשב כהלואה חדשה אין איסור.

ט. מלוה לו דולרים באר״י ואין לו כלל.

1. האם מותר ללוות כאשר מתנה עמו להחזיר לו בארה״ב, וכן כל מט״ח שמלוה לו במדינה שלא מטבע שלה ומתנה להחזיר לו באותה מדינה.
2. להיפך מלוה לו דולרים בארה״ב ומתנה עמו לפרוע לו דולרים באר״י.
3. מלוה לו באר״י קבעו להחזיר בארץ, או לא קבעו כלום ואח״כ נפגשו בארה״ב ובינתיים הדולר עלה.
4. להיפך לוה ממנו דולרים בארה״ב בסתמא נפגשו באר״י האם יכול לפרוע לו שם.
5. לוה דולרים בארה״ב ע״מ לפרוע לפי אותו שווי במטבע היוצא במדינה אחרת באותה מדינה.

[ס״א]

בהלואת מטבע שאינו יוצא שמוגדר כפירות לענין סאה בסאה דנו בזה הפוסקים[5] בכמה צדדים האיך להגדירו כי כאשר קבע לפרוע בארה״ב מחד הרי קבעו שיפרע לו דבר שלא ישתנה ולא יתייקר, מאידך אם עד שעת הפרעון כבר התייקר החוב, לפחות כשלא קבעו שיפרע לו שם נחשב עדיין ביחס להלואה ובמקומו כן נחשב שהתייקר, אבל באופן שהתנה בהלואה בצורה המחייבת את מקום הפרעון והוא תנאי גמור המחייב לפרוע דוקא באותו מקום הרי נתחייב לפרוע לו מטבע, ובמטבע אין יוקר וזול. אבל להיפך שקבעו את הפרעון במקום שנחשב לפירי שיש בו יוקר וזול, ובצורה המחייבת את מקום הפרעון, הרי קבע לו פרעון של פירות וה״ז כפסיקה. או שבעצם עיקר הגדרת החיב הוא המקום והמצב של שעת ההלואה, וממילא כשלוה ממנו במקום שנחשב כמטבע אפילו שמקום הפרעון נחשב פירות מתחלק לב׳ חיובים האחד התחייבות ההלואה והוא לפי מצבו והגדרתו בשעת ההלואה, והשני הוא מקום הפרעון, ומקום הפרעון הוא התחייבות נוספת ואינו משנה את הגדרת החוב לשתי הצדדים. וכשההלואה היתה במקום שנחשב למטבע ולא קבעו מקום מסויים נחשב כהלואת מטבע ובסתמא תנאי התשלום הוא כההלואה עצמה, וא״כ גם כאשר בפועל פורע לו במקום שנחשב כפירא אפשר שאינו נידון כפירי, ולהיפך כשההלואה היתה במקום שנחשב פירי, בסתמא אם כבר הוקר מאחר ומצד איסור ריבית חיוב הלואת הסב״ס נחשב כהלואת פירות ולכן נשאר החיוב רק לפי שווי שהיה בשעת ההלואה, גם כאשר לבסוף נותן לו במקום שנחשב כמטבע אבל אין לו חיוב יותר משער שהיה בשעת ההלואה, אא״כ נימא שמאחר ובאמת חיוב מחמת ההלואה הוא החפץ עצמו ולא השווי, והאיסור לפרוע כשעת ההלואה הוא רק כי נראה שמקבל יותר, האיסור הוא רק בשעת הפרעון עצמו, וכל שבפועל בשעת הפרעון נותן לו מטבע שלא נראה כפורע יותר, צריך לפרוע סכום של ההלואה. אבל להלות מטבע שבאותה מדינה ע״מ לפרוע מטבע במדינה השניה שיוצא שם אינו נחשב הלואת מטבע במטבע כי זה הותר רק באותו מטבע עצמו כ״כ בשו״ת הרשב״א ח״ד רפ״ז.

י. לווה מחבירו סכום גדול של מט״ח על סמך שיש לו, אח״כ נודע לו שטעה, בנתים הדולר עלה בהרבה.

1. האם כשלא רוצה שהמלווה יפסד, מותר לו להחזיר אותו סכום שלווה.
2. וכן אם נודע למלוה מיד אחרי ההלואה שלא היה ללוה מאותו מטבע, ותבע שהלווה יחזיר לו מיידי את ההלואה, והלוה לא החזיר, ובינתים הדולר עלה בהרבה, כמה חייב להחזיר לו.

---

[5] עיין בזה בדיני ריבית פ״ג ס״ב, פ״ד ס״ו, בר״י י״ח ה׳ תו״ר י״ט ט״ו והערה לא עיקרי דינים י״ג י״ב,

3. לוה ממנו מבלי לדעת שצריך שיהיה לו ועד זמן הפרעות המט״ח השתנה כמה פעמים בעליות וירידות, בשעת הפרעון שוה כשעת ההלואה האם יכול לפרוע לו כפי מה שלוה.
4. נחוץ לו סכום גדול של מט״ח קשה להשיג מחמת חשש שעומד להיות שינוי גדול במט״ח, האם יש עצה שיוכל להתנות שאם המט״ח ירד יתן לו מט״ח לפי סכום בשקלים של עכשיו ואם יתייקר יפרע לו סכום מט״ח כפי שקיבל בפועל.
5. במידה וקבעו שאם יוזל יתן לו כשעת ההלואה, ואכן ירד ונתן לו, האם יכול לתבוע ממנו חזרה את כל ההפרש או חלקו.
6. שבר חפץ לחבירו ועד ששילם לו עלה שווי של אותו חפץ בהרבה כמה צריך לשלם.

[ס״א, כנה״ג הגהת הטור ה׳, ס״ב, חו״ד ביאורים סק״ה. פ״ת סק״ב. מחנ״א מ׳].

כאשר ההלואה היתה באיסור כי לא היה לו, ואח״כ עלה הרבה, למרות שמותר לשלם לו רק כפי שווי של זמן ההלואה, מ״מ כשנותן כמה שלווה רק כדי שלא יפסד, במחנ״א העמיד בזה מחלוקת האם נחשב לריבית. אמנם זה רק כאשר הסיבה הוא כדי שלא יפסד אבל אם התנה להדיא שאם ירד ישלם כשעת ההלואה כתב הרמ״א שאסור דהוי קרוב לשכר ורחוק להפסד, ובפשטות נראה מהרמ״א שהוא רק דרבנן, והיינו שאפילו שהצד של ההלואה הוא ככל הלואת סב״ס ויש לו, והצד של המכר הוא מכר, עצם ההלואה בצורה של קרוב לשכר ורחוק להפסד אסור. אבל בחוו״ד דן שאפשר שעצם ההסכמה לקבל אחריות שאם יוזל לא יפסיד זה עצמו שוה כסף וממילא זה עצמו הריבית קצוצה. ומאידך דעת החו״ד שאם יקבע שעכשיו מוכר לו לפי דמים של עכשיו ותמורת זה עושה עמו פסיקה כשער ביוקר של שעת התשלום ה״ז כמבואר לקמן שיכול פסוק עמו כשער הגבוה שאם יוזלו יתן לו לפי שער הזול ואם יתייקר יתן לו כשער של עכשיו ה״ה כאשר הפסיקה אינה בדמים אלא החיטים מותר. ובבית אפרים [שהביא הפ״ת סק״ב] כתב שרק אם סיכמו שמוכר לו לפי הוי בשעת ההלואה, אלא שאם יוקר יחשב כהלואה אסור רק מדרבנן מצד קרוב לשכר ורחוק מהפסד, אבל באופן שהעיקר היה ההלואה שיחזיר לו כמו שהלוה אלא שקבע שאם יוזל יתן לו כפי שווי ההלואה אפילו אם גם בדאורייתא יש ברירה נחשב כריבית גמורה. ולדעת הפוסקים שעיקר החויב בעצם הוא כפי השווי אלא שכשפורע בשעה ששוה יותר נראה כריבית ולכן גם עצם ההלואה בקביעה זו שיחזיר לו כמות שהוא אסורה, אבל אם לוה מבלי לדעת שיש איסור בדבר כי היכא שאם לא השתנה עד שעת הפרעון מותר לפרוע מה שלוה כי אין כאן ריבית ה״ה אם השתנה כמה פעמים שווי המטבע אם בשעת הפרעון שוויו כשעת ההלואה אפילו שאם היה פורע לו באמצע הזמן כשהיה שוה פחות היה נותן לו פחות זה בגלל שיש איסור בנתינה אבל לא שנתשתנה כאן בעצם החוב וממילא אם בפועל אינו נחשב כלל שנותן יותר הן בסכום והן בשווי אין איסור, ובאבנ״ז דן בזה מטעמים אחרים. ולענין מזיק במהרש״ם יור״ד קכ״ב כתב שיכול לשלם לפי שעת התשלום. ויש לעיין שאפשר שלפי זה אם המוכר כבר תבע ממנו את השקלים בזמן הפרעון ולא שילם לו, יחשב למזיק או גזלן שלכו״ע יוכל אח״כ להשלים לו את ההפרש.[ועיין בזה עוד בבר״י פט״ז הערה י״ח, ובפרק י״ז סי״ב].

יא. שכן נוסע לנופש

1. האם יכול ללוות משכנו מאכלים, וכדו׳ כשברור לו שיחזיר רק כשיחזור.
2. חבר לווה בקבוק שתיה, האם יכול לסכם איתו שמחר כשיהיו ביחד בטיול יקנה ויחזיר לו.
3. האם יש הבדל בין אם יש אפשרות לקנות שם באותו מחיר אושהאפשרות הוא רק לקנות בקיוסק שהמחיר יותר יקר.
4. לוה ממנו סיגריות האם יכול להתנות עמו שיחזיר לו כשיצטרך בלילה שאין להשיג, או שנמכר רק בקיוסקים והמחיר יקר יותר.
5. כל אלו האם יש הבדל אם יש לו מעט או שלוה ממנו על סמך שהמחיר שוה בכל החנויות.
6. חנויות שלפעמים מוכרים תלושי קניה שלהם בהנחה, האם יכול להלוות תלוש כזה לחבירו שיחזיר לו במכירה הבאה שלהם.

[ס״ג, ס״ה, ע״ך סקי״ח, גימור הגר״ח סקי״ד. גדול״ת ח״ג ל״ב, נכ״י פי״ז כ״ח].

בקבע לו זמן שהוא לזכותו של המלוה אם ההיתר הוא כי יש לו מעט מותר, אבל אם ההיתר הוא רק ע״ס יצא השער מבואר בש״ך שאסור, וממילא כשנוסע לחופש ולא יקח עכשיו ממנו כי יתקלקל אסור, אבל אם רק ברור שלא יחזיר לו אבל אין עיכוב בעצם מותר, וכן כאשר מתנה עמו שיחזיר לו בלילה או בטיול שהוא סיבה ברורה שרוצה אותו שם ה״ז כקבע לו זמן ולא יועיל יצא השער, ולא רק להחזיר במקום שיותר יקר שאסור גם מצד שיקר יותר כמבואר במחבר, אלא א״כ יש לו כבר עכשיו באותו מקום שמבואר לקמן [בקע״ג סי״ז] שמותר אפילו אם באותו מקום הוא יקר יותר. וגם אם במקום שיגיעו לא שוה יותר או שיחזיר לו את זה בתחלת הטיול, למרות שמצד המחיר אין חילוק אבל מצד הקביעות זמן כל שאפשר שבאותו זמן ישוה יותר מבואר בש״ך שאסור בקובע זמן, אמנם כששם המחיר שוה, וכל החיסרון שקבע לו זמן רק יצא השער לא מהני אבל אם יש לו מותר אפילו קבע לו זמן, אלא שעדיין יש לדון האם מועיל שיש לו בבית כאשר החיוב לפרוע במקום אחר ובגדול״ת כתב שצריך שיהיה לו דוקא באותו מקום אבל מצד יצא השער מהני כשיש לו באותו מקום, שו״ר בבר״י שדן שכאשר מצד חיוב ההלואה חייב לפרוע דוקא שם ה״ז כקבע לו זמן ולא מהני. ובתלושים מאחר ונמכרים בהנחה ורק בזמני חגים וכדו׳ תלוי האם בזמן שמלוה לו עדיין אפשר להשיג.

יב. חנות לממכר משקאות חריפים או יין וכדו׳ שנגמרו לו כל הבקבוקים, וקיים שביתה במפעל.

1. יש לו בקבוק אחד פתוח שמשתמש בו האם יכול ללוות מחנות אחרת על סמך זה.
2. נמצא בטיול רוצה ללוות מחבירו פחית שתיה, סודה וכדו׳, האם מותר על סמך שיש לו בבית בקבוק פתוח חצי משומש מאותו משקה.
3. אם אזל לו רק יין של חברה מסויימת האם יכול ללוות מסוחר שיש לו עדיין מאותו חברה.
4. אשה שנגמר לה הקמח ויש שביתה, נשארו לה כמה גרגירי קמח בשולי הכלי, האם יכולה ללוות על סמך זה קמח מהשכינה.
5. נגמר לה תפוחי גרנד ויש לה תפוח רגיל, או צבע שונה, וכן אחרי פסח כשיש מחסור בשמרים, אשה שיש לה שמרים מסוג מסויים, ורוצה ללות מהשכנה שיש לה סוג קצת שונה, שמטפים מסויימים יש משמעות בהבדל ביניהם.
6. וכן מי שלווה מגמ״ח תרופה מסויימת בזמן שכל הבתי מרקחת סגורים ויש לו מזה קצת בבקבוק פתוח.
7. וכן מי שלוה סכום גדול של דולרים האם יכול ללוות על סמך דולר בודד שיש לו בבית.
8. והאם יש חילוק בין אם התנה איתו שלא יפרע לו בדולרים בודדים.

[קס״ב ס״ג].

בהיתר של יצא השער אחד מהטעמים הוא כי מצוי לקנות, ממילא כשיש שביתה, גם מוצרים רגילים שיש להם מחיר אסור ללוות סב״ס.אבל כשיש לו שמהני זה רק אם יש לו מאותו המין, ולכן כשנגמר לו היין אפילו שהמחיר קבוע, מאחר ויש שביתה, ללוות על סמך מה שיש לו עדיין ממין אחר אסור, כי כל חברה יש לה את המעלה שלה עצמה, ואם יש לו מעט בכוסית וכדו׳, יש לעיין מאחר וכל מטרת החנות הוא למכור לאחרים, אפשר שגם אם ביחס לאדם פרטי גם מעט ממש שיש לו בכוס נחשב שיש לו, כלפי החנות שכל השימוש הוא מכירה יחשב כמין אחר, כי יכול לעכב בעדו שלא יחזיר לו בכוסיות, וכעין זה במי שלוה מגמ״ח תרופות ויש לו מזה בבקבוק פתוח קצת, שודאי שלא יקבל ממנו בכזה צורה, אפשר שיחשב כב׳ מינים ולא יועיל יש לו. וכן ללוות פחית על סמך בקבוק פתוח בבית שכשיחזיר לו ממנו טעמו וערכו שונה בגלל שכבר פתוח, וכעין זה דנו הפוסקים בהלואה גדולה של דולרים ויש ללווה רק דולר אחד, מאחר ויכול לעכב ממנו שלא לפרוע ובפרט אם התנה, אלא שבדולר יש סברא שאם לא יחזיר לו כלום וכל האפשרות לקבל את החוב יהיה רק בבודדים יעדיף פרעון כזה מכלום, אבל בחנות לא יחשב אצלו לפרעון כלל, אלא שאם סברא זו שיכול המלוה לעכב בעדו מלקבל היא נכונה גם ביחס להיתר של יש לו א״כ אשה שנשאר לה מעט קמח בשולי הכלי שודאי שהשכנה לא תקבל כזה פרעון ממנה ובזכותה לעכב מלקבלך. וגם כל אדם אפשר שיכול לעכב מלקבל טיפות אבל בב״י הביא משו״ת הרא״ש אפילו יש לו כל שהוא וכלשון הגמרא שיש לו טיפי יין ושמן. אמנם עדיין יש לדון ביחס לחנות האם נחשב כמין אחר. וכן יש לדון על כל שוני של סוג הפרי והמאכל האם תלוי במה שאנשים קוראים לו ומחשיבים אותו כמין אחר, או רק כאשר מקפידים להחשיב אותו כמין אחר, או כל שבמציאות הוא אחר א״א להחשיבו שיש לו מאותו המין. או שאותו המין נמדד לפי זכויות חו״מ לפרוע ממנו שרק בכה״ג יכול להועיל יש לו כמי שפרע לו, וכן לענין יצא השער שיכול לקנות ולפרוע לו.

יג. לווה בקבוק שתיה מחבירו.

1) האם יכול לסכם שיחזיר לו מאותו חברה בטעם אחר שמחירו שוה אליו.
2) לווה דולרים על סמך שיש לו קצת, האם יש דרך שיוכל לסכם עמו שיחזיר לו מט״ח אחר ששוה כמוהו.
3) וכן מי שלוה מחבירו כמות של אבקת כביסה, האם יכול להחזיר לו מסוג שפחות מרוכז כמות כזו שיש בה את האיכות של הכמות המרוכזת שלווה.
4) וכן מי שלווה כל מיני קופסאות שימורים או חריפים האם יכול להחזיר לו מחברה אחרת שמאחר והאיכות פחותה באותו מחיר של הסוג שלווה יש כמות יותר גדולה בקופסא
5) וכן מי שלווה מחבירו בקבוק שתיה בטיול או בים וכדו׳ שיותר יקר האם מותר לפרוע בעיר יותר,עד כפי שווי המחיר שעלה בטיול.
6) האם יכול ללוות חבילת קמח מלא ולקבוע שיחזיר לו שתי חבילות קמח לבן שמחירו כמו חבילת קמח מלא
7) בכל האופנים הנ״ל האם צריך שבשעת ההלואה יהיה לו את כל הכמות של המין השני או מספיק שיהיה לו מעט ממנו.

[ס״ה, ט״ז סק״ט, ק״ך סקט״ז, רע״ח, שו״ע הגר״ז סק״ל, וסקל״ג]

גם בהיתר של סאה בסאה כשיש לו מבואר ברמ״א שהותר רק ללוות אותו המין, אבל שתי דברים גם כאלו שהרגילות הוא שהמחיר שלהם שוה כלשמוגדרים כב׳ מינים אסור. ואיסור זה בין ביש לו בין ביצא השער כמבואר ברמ״א ובש״ך, אלא שמ״מ כל האיסור של ב׳ מינים הוא שיכול פעם אחת להשתנות המחיר כמבואר בט״ז שלפעמים אינם שוות, וממילא כאלו שיש להם פיקוח ממשלתי וכל המוצרים עולים ביחד ובאותם אחוזים כגון כל מיני לחמים, או ירקות וכדו׳ לכאורה לא יאסר. - אמנם העצה הפשוטה כמבואר בט״ז ובש״ך שציין הרע״א שכשלווה יקבע את המחיר של מה שלווה ויהפכו לתשלום עבור המין שיחזירלפי גדרי ודיני פסיקה–ובגדר שתי מינים שאסור, גם אם לענין תוספת נתבאר לעילשיש

לדון האם כל מעלה יותר וכן כל שוני מגדיר לב' מינים, אבל לענין האיסור של חיטים ודוחן גם אם נימא שכשרגיל להשתמש בשל חברה אחרת למרות שאין לו הבדלאיזה החזיר אם יהיה שוה יחשב לנתן יותר, אבל כשמחירם שוה מאחר והטעם הוא שרגיל להתייקר יותר כאשר כל סוגי מוצרים אלו נמצאים בפיקוח ועולים בבת אחת באותם אחוזים אין חשש זה ולא יהיה חיסרון מעצם הדבר שנחשב לב' מינים. ואם כן יש לדון שגם באופן שלוה מין אחד ויקבע עמו להחזיר מסוג אחר שמאותו מין כגון לוה קמח מלא וקובע עמו להחזיר לו כמות של קמח לבן לפי שווי ועלות של כמות הקמח מלא שלווה ממנו, לא מיבעיא אם להדיא יחשיבו כבר עכשיו לפי המחיר דהיינו לפי מה ששוה עכשיו יתן לו אח"כ מהמין השני שה"ז כאליו עשהו דמים והוי פסיקה וממילא כל שיש לו מלא השיעור של המין השני עכשיו או שיצא השער של המין השני מועיל, אלא אפילו אם יש ללוה עכשיו רק מעט מהמין השני ולא יצא השער שמדין פסיקה א"א רק מדין הלואת סב"ס אם קובעים עכשיו שיתן את כמות מוגדרת מהמין השני והכמות שמקבלים הוא כפול אבל לעולם מחמת הפיקוח עלית המחירים של כל מוצרי הקמח ביחד באותו שווי אחוזים, האם גם יהיה מותר להלות. שו"ר בבר"י [פי"ז הערה כ"ח] שהביא מהמהרש"ם וביאר דבריו כן.

סימן קע"ה

א. רוצה להזמין מגילה, פרשיות, מזוזות, בתים, ס"ת.

1. האם מותר לשלם על כך מראש ולקבלם בזמנו לפי המחיר של מועד ההזמנה.
2. האם יש חילוק אם יש לסופר את הקלף או אין לו.
3. אם לסופר יש עכשיו מזוזות ברמה יותר נמוכה, או באותה רמה אלא שמחירו נמוך יותר כי זה מקלף עבודת מכונה והוא מזמין עבודת יד.
4. ואם יש לו רק מזוזה אחת ומזמין אצלו כמות של מזוזות.
5. ואם מסכמים שהסופר לא ישתמש בכסף אלא מקבל ממנו כדי שבכך יהיה בטוח שלא יחזור בו.
6. חנות בגדים שמוכרת בגדי יוקרה ופשוטים אין להם כרגע מהיוקרה האם ניתן לשלם מראש עליהם.
7. רוצה לקנות ש"ס מסויים שכרגע רק בהדפסה, למוכר יש מהדורה או צבע או גודל שונה, האם יכול לשלם מראש על הש"ס שיגיע.
8. הש"ס מודפס כבר וממתין לכריכה, אריזה, יבוש, ובמבצע למשלמים מראש

[ס"ל, רע"מ קמ"ו נ"כ, נימוק הגר"מ קס"ג סק"כ, ק"ד סק"ז, חו"ד קס סק"מ, וסימן קע"ה נימוקים סק"מ, וסימן קע"ג סקי"מ].

מבואר בס"ד שפסיקה ביש לו מותר, אבל רק כשאינו מחוסר ג' מלאכות. אמנם יש לדון כשהקלף והדיו כבר אצל הסופר האם מחוסר כתיבה נחשב כמלאכה אחת כללית על כל הדבר, וכן אין חילוק בין מזוזה אחת לס"ת שלם, או שהדבר מתחלק לפי מספר הפעולות או גודל הטירחה וכדו'[6]. - ובשו"ע מבואר שבפסיקה על סמך יש לו מועיל רק כנגד מה שיש לו כלומר שלא יועיל לשלם עבור כמה מזוזות על סמך ההיתר של יש לו מזוזה אחת, אבל אם יסכם כמה פעמים בזה אחר זה כפי כמה מזוזות שיש לו עכשיו יחשב פסיקות נפרדות שזה מותר אפילו שאין לו כנגד כולם, ובחו"ד נראה שגם בזה אחר זה כל שהוא במעמד אחד אסור, מאידך בביאור הגר"א נראה שגם בפסיקה מהני אפילו יש לו מעט. – ובאופן ששער בעה"ב בד' ועדיין לא נקבע השער שלו ושל לקוטות הוא בג' אסור לבעה"ב למכור בד' מחמת ב' טעמים או כי זילא ליה למכור יותר בזול או בסתמא יהיב על אפירי שפירי ובט"ז כתב שנפק"מ ביניהם הוא אם הלוקח מסכים לקנות של לקוטות והשו"ע פסק לחומרא כלומר שאמרינן שזילא ליה למכור סחורה פחותה א"כ כשיש לו מזוזות ששווין פחות כי הם ברמה פחותה אפילו באופן שהלוקח יסכים לקחת אם המוכר לא יסכים למכור כזו מזוזה שלא לפגום בשמו וכדו' אינו נחשב שיש לו, אמנם אם יש לו קלף עבודת מכונה שלכן מכירו יותר נמוך, והלוקח יסכים לפחות כשיהיה לחוץ לקחת גם מזוזה כזו, יכול לפסוק על סמך זה, [אא"כ נימא שנחשב כב' מינים]. – ואם אין לו כלל אבל ניתן להשיג מזוזות במקומות אחרים אם הלוקח מעונין דוקא בשל אותו סופר לא מהני ההיתר של יצא השער, כנראה מהדין של בעה"ב ולקוט, אא"כ יש של אותו סופר עצמו אצל סוחרים וכדו'. מאידך לדעת החו"ד כל הדין שמחוסר ג' מלאכות אינו נחשב ליש לו זה רק מתחייב להביא מהשוק ע"ס היתר של יש לו מחוסר ג' אינו נחשב שיש לו מאותו המין, אבל בקונה דבר ידוע באופן שהמוכר מחוייב לעשותו גם מחוסר ג' אין חיסרון, ולדבריו אדרבה אם מעונין דוקא בכתיבה שלו יכול להקדים לו אפילו מחוסר כמה מלאכות.

אלא מאחר ולכל סופר יש מחיר אחר נחשב כדבר שאין שומתו ידועה וממילא אין חיסרון של פסיקה, ואפילו שלכל רמה של מזוזות יש ממוצע של מחיר מ"מ כל שכדי לדעת את מחירו לא מספיק לשמוע את הגודל שלו או הכמות וכדו', אלא צריך לבדוק אותו ורק אז להגדיר את מחירו אינו נחשב שומתו ידועה כמבואר בחו"ד ובגר"ז שכדי שיוגדר כשומתו ידועה צריך שיהיו רגילים לקנותו ויודעים מה מחירו.

ואם כל המטרה של המוכר הוא להבטיח לעצמו שלא יחזור בו ומתחייב לא להשתמש בכסף או סוגר בבנק מבלי אפשרות שימוש מבואר ברע"א שבכל האופנים מותר.

---

[6] עיין בבר"י עיקרי דינים מה שמצדד בזה.

ושוני של הגדרת יש לו הוא לכארוה כל אופן שהמוכר או הלוקח יכולים לעכב שאינו בכלל קבלת המכר גם אם לבסוף יסיכמו אם יכולים לעכב נחשב שלא היה לו ובדברים גבוליים כגון צבע וכוד' יש לעיין האם נמדד בופעל או שיכול לומר שאינו מקפיד ועי"ז להתיר את הפסיקה, אבל אם רק מחוסר כריכה שכבר פחות מג' מלאכות מותר פסיקה אבל רק כשער הנמוך ולהוזיל יותר מזה אסור כמבואר בש"ך.

ב. זוג צעיר שדירתם באמצע הבניה ועדיין לא ברור להם צורתו הסופית, ואיזה צבע וצורה של ריהוט יקנו.

1. רוצים להבטיח לעצמם מחירים, האם יכולים לשלם לחנות מוצרי חשמל או רהיטים וכשהדירה תהיה מוכנה יחליטו איזה צורה וצבע לוקחים.
2. האם יש חילוק בין אם מסכמים לפחות שברור שיקנו את אחד מהדגמים שיש עכשיו או שלא סיכמו כלום.
3. אם קונים באותה חנות את כל הריהוט של הדירה, ואין לחנות עכשיו את הריהוט הנדרש, האם יועיל כאשר יעשו קנין ע"י סודר או כל קנין שמועיל גם על דבר שאינו ברשותו כדי שיוכל מחמת כך להשאיר על המחיר של עכשיו.
4. כאשר עושה את ההזמנה על כל הריהוט של הדירה, ומשלם מראש רק סכום פעוט לעומת כל הקניה, או שהחנות דורש רק סכום פעוט ובפועל נותן יותר, האם יועיל שיוכל לקבל כפי המחיר של עכשיו.
5. האם יש חילוק בין אם בעל החנות מייצג איזה מפעל, או שרק קונה ממפעלים ואם לא ישיג יוכל לבטל את העיסקה.
6. בכל הנ"ל האם שונה כאשר הקונה נותן מראש צ"ק דחוי.

[קס"ג ס"ק, גילוי הגר"מ סק"ה, חו"ד סק"ק, קלוה"ח ונתיה"מ סימן ר"ז, מקפט שלוס סימן ר"ט, חו"ד קע"ג סקי"ק].

מאחר והוא פסיקה שיכולה להתייקר וצריך להיתר של יש לו או יצא השער, כאשר אין לחנות או המפעל עדיין את הריהוט הוא רק על סמך של יצא השער, ומאחר ויסוד ההיתר של יצא השער כי המוכר כבר יכול עכשיו לקנות עבורם במחיר של עכשיו ולתת להם אח"כ, באופן שלא יודעים עדיין סופית גודל צורה וצבע לא שייך להיתר זה. אבל אם למפעל יש והחנות מייצגת את המפעל אם הזמנה בחנות מחייבת את המפעל היש לו נמדד ביחס למפעל אבל אם הוא סוכן שסיכום איתו לא מחייב את המפעל לא יועיל מה שיש במפעל.

ואם למפעל יש כמה דגמים וצבעים ורוצה להקדים על סמך יש לו, דנו הפוסקים האם הדבר תלוי לדין ברירה בקנינים שמחמת זה נימא שנחשב שיש לו. וכן לדעת החו"ד [קס"ג סק"א] שצריך שידע הלוקח שיש למוכר האם מועיל גם אם רק אח"כ כשהלוקח יבחר את הדגם והצבע מסויים יתברר שהיה למוכר, וגם אם ידיעה מאוחרת אינה נחשבת כידיעה האם מועיל כשודאי יקנה את אחד מאותם דגמים שיש לו עכשיו אלא לא ידוע מה יקנה. [אמנם י"א שברמ"א נראה שלא צריך שהלוקח ידע שיש לו וכן שבביאור הגר"א נראה שחולק עליו]. - ומבואר בקצוה"ח ונתיה"מ שגם אם יעשה קנין המועיל כל שאין לו ולא יצא השער לא יועיל. מאידך במהרש"ם כתב שאם נותנים רק סכום קטן מאוד שניכר להדיא שהסיבה שיקבל אח"כ לפי המחיר של עכשיו אינה בגלל ההקדמת מעות שבתשלום אלא בהבטחה הקניה שבתשלום מראש א"כ אינו נחשב ששמירת המחיר הוא מחמת ההמתנה ומותר. ולכאורה בכה"ג גם אם בפועל הלוקח שילם חלק גדול מראש יהיה את ההיתר כי מוכח להדיא ששמירת המחיר אינה מחמתו. - ובחו"ד מתבאר שכאשר ההתחייבות של המוכר היא רק להשיג את הדבר הנדרש ואם לא ישיג יוכל לבטל את המקח, גם אם אין את ההתירים הנדרשים כדי לתת לו לפי המחיר של זמן הפסיקה, לפחות כאשר מוכר לו בשווי של עכשיו לא בהוזלה יכול לפסוק עמו ולתת כשיבוא לידו לפי מה שסיכם עכשיו. – אמנם כל האיסור הוא רק מחמת ההקדמת מעות ולפי"ז דנו הפוסקים שכאשר הלוקח נותן ציק דחוי למרות שהמוכר יכול לסחור עמו לא נחשב כלל להקדמת מעות וכל עוד שלא משך או לפחות לא הגיע הזמן שיש לו אפשרות למשוך לא נחשב שקיבל כלום ואין חיסרון של הקדמת מעות. למרות שהיה מקום לדון שאם נימא כמבואר בשאלה ??? שלתת סחורה שתמורתה יתן לו אח"כ סחורה שאין לו נחשב כפסיקה ואסור ה"ה ציק אפילו שעדיין לא הגיע זמנו מאחר ובפועל יכול לסחור בו ולהשתמש בו יחשב שקיבל כהקדמה תשלום של שווי לפחות חלקי ויהיה כפסיקה אבל מאחר ואם לא יהיה כיסוי וכדו' יחזור על הכל ולא מצד אחריות בעלמא אלא שנחשב שלא שילם עדיין נמצא שהיחס כאן הוא תשלום הממון ולא מסחר הציק.

ג. זוג צעיר שמזמין ריהוט אצל נגר או במפעל, האם יכול לשלם מראש ולקבל באותו מחיר.

1. כאשר הדירה שלהם עדיין לא מוכנה ואין להם היכן להניחו, ומתנים שיביא להם רק כאשר יכנסו לדירה.
2. האם שונה כאשר יש כבר קרשים אבל עדיין לא חתוכים, או רק לא מחוברים, או שכבר מחוברים אבל הריפוד עדיין לא הגיע, או לא מוכן, או לא מחובר, או שחסר בכמות שדרוש
3. האם צריך לחשב גם את העטיפה שמניחים על הכסאות כדי שיגיעו נקיים. וההובלה כאשר טעון הרכבה בבית או לא צריך הרכבה.
4. יש עכשיו במפעל כסאות דומים מאוד למה שמזמין, וכן מי שמשלם מראש על מקרר, וקיים עכשיו במפעל רק דגם דומה, או צבע שונה, או אותו דגם אבל מחברה שונה, או קצת יותר ישן.
5. ואם יש במפעל רק מקרר אחד שמונח בתצוגה וברור שלא ימכרו אותו.
6. אם יש לחברה את המוצרים במפעל שלהם שנמצא בעיר אחרת, או בסין וכדו' שאר מקומות היצור. או שמזמין אצל בעל חנות אבל אמור להביא לו בעיר שהולך לגור שם.

7. בכל הנ״ל האם מותר להם גם למכור לו בהנחה תמורת שמשלם מראש.
8. אם בשעת ההזמנה היה מקרר מסויים הלוקח רוצה אותו והמוכר רוצה להביא לו כמוהו ממש ממקום אחר.
9. אירעה שריפה במפעל וכל תכולתו נשרף האם יכול לתת לו סחורה ממקום אחר במחיר החדש.

[נעה״ת מ״ו ח״ד נ״ו, רע״ח קמ״ח נ״ב, חז״ח יו״ד ע״ו סק״כ–ג, ב״ך סק״ז, סימן קע״ג ס״ז, מהנ״ח כ״ט, גכ״ז סכ״ג, וס״ל, מקור מיס חייס סימן קס״כ].

בפסיקה על סמך של יצא השער שמותר, אם קבע לו זמן המחייב שלא יביא קודם ברע״א דן שאם שתלוי בטעמים דאם משום מאי אהנית לי מועיל אפילו קבע זמן אבל להחשיב כמי שיש לו א״א, ומצדד שמותר דלא כבהלואת סב״ס שאסור, ובסימן קע״ג על הש״ך סקכ״ד נראה שסובר שבקבע לו זמן נחשב שכל האחריות על המוכר ואסור, ובבעה״ת הביא ב׳ דעות בזה ובמקור מים חיים כתב להיתר. ובחזו״א כתב בדעת הריטב״א באופנים מסויימים שאסור, אמנם מאחר וצריך שלא ירויח בפסיקה זו גם אם מותר להתנות אבל מאחר ולא יכול לתת לו אלא באותו זמן צריך לנכות כמה שעולה איכסון מקום, ולכאורה אפילו אם לא התנה עמו באופן המחייב שלא יוכל להביאו קודם כדי שלא יהיה צד איסור של קביעות זמן מ״מ מאחר ובפועל קבעו זמן ועל סמך יצא השער כבר היה צריך לקבל את הסחורה נמצא שמרויח מחמת הפסיקה דבר ששוה ממון וצריך לחשבו, ורק אם זה קיים במפעל וכדו׳ שההיתר הוא מחמת יש לו יש אומרים שכמו שמותר להוזיל ה״ה שלא צריך לחשב את האיכסון.

ובגדר ג׳ מלאכות שלא נחשב יש לו, לכאורה דנים לפי המצב של כל פריט בפנ״ע ולא מצרפין לדון על כל הקניה כולה. ויש לדון האם פעולת אריזה וכדו׳ שמיועדת רק כדי שלא יפגם בשעה שיביאו אותה נחשב למחוסר עוד מלאכה, אבל הובלה עצמה לכאורה אינה חלק מהקניה וממילא אינה בכלל חיסרון מלאכה, אבל בארון וכדו׳ שצריך גם הרכבה אפשר שגם ההובלה הוא חלק מהקניה כי כל עוד שלא הורכב לא נחשב עדיין כלל כאילו קיבל וממילא נחשב לעוד חיסרון מלאכה, אלא שיכול לחלק את המכירה לב׳ חלקים תשלום אחד על המוצר ותשלום נפרד על הובלה והרכבה ואז גם אם בחישוב יצא שמחמת התשלום מראש שילם יותר בזול עבור ההובלה והרכבה אין בזה איסור דנחשב כמוזיל בשכירות פועלים[7]. ובדרכ״ת הביא שגם אם כל המלאכות נעשות במכונה בבת אחת ובמהירות כל שמוגדר כג׳ מלאכות נחשב שאין לו.

היתר זה הוא רק לענין תשלום בשוויו אבל בהנחה עבור התשלום מראש כשאין לו אסור אבל בהיתר של פסיקה ביש לו מותר אפילו להוזיל גביה כמבואר בסימן קע״ג ובש״ך כאן מתבאר שלגבי להוזיל אפילו מחוסר מלאכה אחת אסור ורק כשהוא בידו ואינו מחוסר שום תיקון מותר להוזיל, גדולה מזו כתב המחנ״א שאפילו מחוסר הולכה למקום אחר נחשב לענין הוזלה כמחוסר מלאכה ואסור, אמנם עדיין ניתן לחלק בין אם המוצר נמצא בעיר אחרת או שקונה במקום מסויים וצריך שיגיע למקום מגורם בעיר אחרת וכדו׳ שבזה אפשר שהמכר מוגדר שנעשה במקום שיש לו ואינו מחוסר כלל אלא שיש עוד התחייבות נפרדת או אפילו כתנאי שיביאו למקום השני אבל הפסיקה נעשית במקום שיש לו שמותר להוזיל, אבל בגר״ז כתב שביש לו בעיר אחרת מותר להוזיל.

אמנם כל זה במוצר מוגדר וידוע כגון מקרר וכדו׳ או שולחן רגיל וכדו׳ שאחרי שיודע את שם המוצר גודל שלו והדגם שלו יודע כל אחד את מחירו ולכן אפשר להחשיבם כדבר ששומתו ידוע, אבל דבר שהוא לא סטנדרט וצריך לבדוק אותו כדי להחליט ולהגדיר את מחירו, לא נחשב כדבר ששומתו ידועה כמבואר בחו״ד ובגר״ז וממילא אין בזה איסור לשלם מראש.

ובחזו״א מבואר שגם ביש לו אינו חייב לתת לו דוקא מה שהיה בשעת הפסיקה, וגם אם ברור שהמוכר לא יסכים לתת לו את הפריט שיש לו מאחר ובפועל יש לו ואם ירצה יוכל לתת לו כגון המונח בתצוגה והלוקח יסכים לקבלו נחשב יש לו כ״כ בחוט שני אלא שגם לדבריו יש לעיין מאחר ובעצם זכות הלוקח לעכב שלא רוצה מתצוגה ונמכר בפחות אם לכתחילה לא סוכם שזה על סמך התצוגה אלא סתם שיש לו גם אם לבסוף יסכים שלא יחשב שיש לו.

ואפילו נאבד באונס יש כאן התחייבות של מכירה וחייב לתת לו אחר ולא אמרינן שא״כ יוצא שכל האחריות על המוכר שנחשב להלואה כ״כ הנמוק״י דף ס״ד מהתוספתא.

ד. ספר שעדיין לא יצא לאור אבל מפרסמים אותו כבר עם מחיר, וכן קטלוגים שיוצאים על כל מיני מכירות עם מחירים ועדיין לא ניתן להשיגם.

1. האם מותר לשלם עליו כבר לסוחר כדי שיקבל אח״כ באותו מחיר.
2. שבוע שיש מבצע על מחיר מוזל, האם מותר לשלם גם ביום האחרון של המבצע עבור שיספק לו במשך כל השנה באותו מחיר.
3. וכן מוצרי מזון וכן דלק וכדו׳ הנתונים תחת פיקוח ממשלתי, האם יכול לשלם מראש לתקופה כשמודיעים מראש שבסוף החודש המחיר אמור לעלות.
4. מוצרים רגילים שניתן בקלות לקנות אותם אבל כל חנות לוקחת מחיר שונה, האם יכול לשלם עליהם מראש לבעל חנות שיספק לו במשך כל השנה.
5. וכן כשכבר מתחיל קצת השוק של ד׳ מינים, וכבר ידוע בערך מחיר לולב ואתרוג לפי דרגת כשרותם, אבל רוב הסוחרים עדיין ממתינים מלמכור עד שיהיה ביקוש יותר גדול, האם יכול כבר לשלם לסוחר שעדיין אין לו סחורה, במחיר הנמוך כדי שיתן לו לפני סוכות באותו מחיר.
6. וכן חנות בגדים האם ניתן להזמין ולשלם מראש ולקבל בעונה שהמחיר יותר יקר, והאם יש חילוק בין בגדים המצויים ממש בחנויות או דגמים בלעדים או יחודיים בצורה, מידה, דוגמא, או שרוצה דוקא מחייט זה.

---

[7] רק באופן שהוא עצמו מרכיב ואכ״מ. אמנם ברוב המקרים אין בזה נפק״מ כי במציאות מחשיבים את זה כתשלום נפרד.

[ס"ח, ש"ד סק"ח, קס"ב ס"ג, תכמ"ח קמ"ח דין ח', גר"ז כ"ה– כ"ו, חו"ד סק"ג, שער העה קע"ג סק"ח]

ב' טעמים נאמרו ביצא השער, גם כי מאחר וכבר יצא השער ביד הלוקח להשיגו וממילא הקדמת מעותיו לא הועיל לו כלום, וגם שהמוכר יכול להשיגו עכשיו וממילא לא הפסיד והרויח כלום, ובב"י ובש"ך ממבאור שנקטו שצריל ב' הטעמים ומשלימים זה את זה, דלא כהחו"ד והשע"ד שחילוק אימת צריך לכל טעם, וא"כ גם אם יש כבר מחירון אבל הספר לא יצא לא יועיל המחירון להחשיבו ליצא השער, וכן הדין בד' מינים אם הסוחרים עדיין לא רוצים למכור כי ממתינים יותר קרוב לסוכות שהמחירים יהיו יותר יקרים, כל שאין לו עדיין או שבגדרי מחוסר מלאכה לא נחשב שיש לו לא יועיל להחשב שיצא השער.

ובהגדרת יצא השער לדעת הרמ"א שאי"צ הנמשך כמה חדשים בחלק מהפוסקים מבואר שצריך שער הנמשך כמה ימים וכן מבואר בחכמ"א, אבל בגר"ז כתב שצריך גם שיהיה הרבה סחורה בשוק, וגם שיהיה נמשך כמה ימים. - ואם צריך שימשך השער כמה ימים, יל"ע האם גם פסיקה ביום אחרון הוא עדיין בכלל הלשעבר, או שצריך מרווח של זמן שיוכל לקנות, ואת זה הגדירו לכמה ימים, אבל בחו"ד יש שפירשו שגם שער של יום אחד נחשב לשער. - ובשער דעה כתב שכל מה שצריך שער ידוע הוא כדי שיוכלו להשיג, אבל אם הוא דבר מצוי אלא שאין לו שער, דינו שוה ליצא השער, ולדבריו לכאורה אפילו אם המחיר שונה בחנויות יכול לשלם מראש לכל השנה. [ועיין במבי"ט ח"א קי"ד שנראה שמחמיר בזה] וכן בגדים שלכל דגם וצורה יש מחיר אפילו רק קצת שונה אבל הסיבה שאין לו מחיר אחיד הוא בגלל שורתו שונה, וכדי לדעת את מחירו צריך לראות ולקבוע נחשב אין שומתו ידוע, אבל אם יש מאותו דגם עצמו בשוק וצריך רק לראות כדי לדעת איזה דגם ומידה, נחשב רק לראות איזה בגד אבל אינו חיסרון בשומתו ידוע, וכל שלא יצא השער אסור, אבל יצא השער למרות שבפועל כל חנות מוכרת בשינוי מחיר מסויים, אבל אם יש מחיר ממוצע לכזה בגד אבל הוא הזמין דוקא אצל חייט זה כי רוצה דוקא מיצירתו לא יועיל יצא השער כי לא יכול להביא לו ממקום אחר.

ה. **האם מותר לשלם מראש, ולקבל הנחה.**

1. למנוי שנתי על עיתון, או לקורסים שונים לכל השנה, או לגני ילדים, וכן להופעה מסויימת שתערך לאחר זמן, או לכרטיס טיסה לחגים וכדו' שברור שבמועדו יעלה יותר.
2. וכן כשמזמין לשמחה שתערך לאחר זמן קייטרינג, או אולם עם האוכל שלו, ועד אז ספק או ודאי שהמוצרים יעלו.
3. והאם יכול לסכם שמשלם עכשיו על המאכלים שכבר קיימים, או אפילו יקנה לו את המוצרים בקנין גמור, ותמורת זה יתן לו אח"כ את כל האירוע לפי מחר של עכשיו
4. ומה ההיתר להטעין בהנחה כרטיס מקוה, בריכה, רב קו, או מספר צילומים.

[ס"ח, ס"ד, שע"ד סק"ח, מנ"ז כי"ד, מקפט שלוס חו"מ כ"ט סקכ"ה]

בחלק מאופנים אלו לא שייך יצא השער כי לא יכול לקבל עכשיו דבר שכל מהותו הוא לאחר זמן, ועוד חיסרון יש בזה שה"ז כקבע זמן המחייב את שניהם, וכן לא שייך יש לו או מחוסר מעט מלאכות, וכן לא יכול לשמור את המוצרים עד אז, אמנם יש מהדברים שההנחה הוא כי עי"ז יודעים כמה צריך, או בגלל מעלת התשלום המרוכז ולא בגלל הזמן המתמשך או בגלל הסיכון שיאבד, וכל שאפשר לתלות שההנחה היא עבור דבר אחר יש אומרים [עיין מה שדן בזה בבר"י כ"ג ס"כ, ופ"ט סי"ז] שמותר בכל האופנים ולפחות כאשר מפרש כן להדיא. ובקייטרינג יש לדון אולי אפשר להחשיב שחלק מהתשלום הוא עבור פעולת ההכנה שבשכירות פועל מותר להוזיל. וממילא ביחס לשאר המאכלים כבר יצא השער שלהם, אבל בזה לדעת השו"ע כתב בשע"ד שההיתר של יצא השער צריך לתת כשיעור מעותיו ולא יותר כלומר שהפסיקה הנחשבת על המוצרים יצטרך לשלם כולו, וטעמו של המחבר דאזיל לשיטתו ששתי הטעמים נצרכים להיתר ועל טעם של מאי אהנית לי לא שייך לומר שישלם על חלק ויחשב שעליו הקנין והשאר נותן לו כטובת הנאה על מה שנתן לו מראש, אבל לדעת השע"ד שגם הטעם שמאחר והמוכר יכול עכשיו לקנות נחשב כאילו נקנה לו מספיק להיתר, א"כ ביחס לריבית לא נחשב שיש כאן הלואה כלל אלא מכר, וטעם זה שפיר יתיר מה שכנגד המעות שנתן והשאר בשעת הקניה יוזיל לו לפי מחיר של עכשיו אבל ללא קשר לריבית כי אין כאן הלואה, ובאבנ"ז חולק עליו דשכנותן מעות על מקצת הוא מחייב את הכל ומילא נחשב פסיקה על כולו, ויש לעיין לפי"ז כאשר הקנה לו קנין גמור שקונה לענין מי שפרע גם שייך טענה זו או שיש כאן ב' חלקים. ובמשפט שלום כתב שבמקום שדרך הסוחרים לספק את כל הסחורה עבור תשלום חלקי קיימים היתרי פסיקה גם בתשלום חלקי כי שניהם יכולים לקנות עכשיו בסכום זה. אמנם כשיש לו כל שיעור הסחורה ביחס לסחורה עצמה יכול להוזיל גביה מדין יש לו וממילא על שאר הדברים יחשב כשיעור מה שישוה בשעה שמקבל ולא יחשב שקיבל על ההקדמה.

ו. **סוחר אתרוגים**

1. האם יכול לשלם לספק באמצע הקיץ על לולבים או אתרוגים לסוכות, שעדיין לא גדלו, או כבר גדלו, נקטפו, נארזו, בקירור.
2. האם יכול להזמין ולשלם מראש לסוחר שלפעמים מקבל ישירות ממגדלים ולפעמים דרך סוכנים או שתמיד קונה ישירות מהמגדלים.
3. וכן ישיבה או מוסד האם יכולים לשלם למאפיה, או סוכן ירקות, או לתנובה או לשימורים וכדו' שמתקלקלים או שאינם מתקלקלים, מראש על כל השנה. או להזמין קיטרינג לשמחה בתשלום מראש וישאיר לו את אותו המחיר.

4. האם יש חילוק איזה כמות הם מזמינים, או שמתנים שרוצים דוקא סחורה טריה, או מתנים מפורש שיקבלו את זה רק במשך כל השנה.
5. חנויות שמפרסמים שמשלם מראש לא צריך לשלם על דמי משלוח.
6. בכל האופנים הנ״ל לא ידע שיש איסור לשלם מראש ובפועל נשאר אותו מחיר האם צריך לקזז לו מהמחיר. - והאם יש הבדל אם עלות כל הפרשים אלו משמעותי
7. הזמין בגד מכשיר חשמלי וכדו׳ יקח זמן עד שייגע האם יכול המוכר לתת לו בינתים להשתמש בדגם שונה דומה וכדו׳

בפסיקה המותרת על סמך של יצא השער מבואר בס״ה שצריך שלא ירויח בדבר כלום וצריך לנכות חסרונות ודמי סרסור ולכן אם ההיתר הוא כי האתרוגים כבר קיימים, וכן בירקות ומוצרי חלב אם אין להם את כל הכמות כל ההיתר הוא רק מדין יצא השער שצריך להוריד לו דמי איכסון, ואם יש עכשיו את כל הכמות של כל השנה וכמבואר בשו״ע שצריך שיהיה לו כנגד כל מעותיו, מחד בפשטות מאחר וצריך איכסון אין את הסברא של מאי אהנית לי כי זה אמור להתקלקל וממילא בכה״ג גם ביש לו יצטרך לנכות את הוצאות האיכסון, אמנם מאידך כשיש לו מאחר ומתייחס ונחשב כמכר גמור ולכן מותר אפילו להוזיל ה״ה שיכול להרויח מחמת הקדמתו וממילא אי״צ לחשב חסרונות ואפילו במוצרים כאלו שאם לא יאכסנם יתקלקלו וביותר אפילו שקבעו זמן להדיא לכל השנה ובאופן המחייב שלא יוכלו לתת לפני כן מאחר וההיתר הוא בגלל יש לו שנחשב כמכר ולא כהלואה ומחמת כן מותר להוזיל וכן אינו צריך לקבל על עצמו שלא יהיה ריוח ה״ה שאין חיסרון של קביעת זמן ואפילו באופן שמתנה לסחורה טריה וסחורה של עכשיו בודאי יתקלקל מאחר ובפועל יש לו ואינו מחוסר מלאכה ונחשב כקנה מותר. וה״ה לקיטרינג שלמרות שכל המוצרים כבר יש להם שער אבל מאחר והם יתקלקלו צריך לחשב הוצאות קירור ואיכסון אמנם גם באלו שאינם מתקלקלים מאחר וההזמנה היא על אספקה מפוזרת למשך כל השנה ולא בבת אחת ובה המחיר יקר יותר צריך גם לחשב הפרש זה כמש״כ בפ״ת, אבל אם בשעת ההזמנה יש להם אפילו שאמורים להשתמש בהם לאירוע באותו יום מהני דביש לו מספיק שבאותו שעה יש לו אפילו שעתיד מיד להשתמש בהם, וכן לפסוק בהם לאחר בזה אחר זה, אלא שאם ההיתר הוא דלא גרע ממוזיל לדעת הש״ך סק״ז שמחוסר מלאכה אחת מותר רק לפסוק כמחירו אבל אינו רשאי להוזיל א״כ כשלא ארוז וכדו׳ אפילו שיש לו יצטרך לנכות כל הוצאה שחסך חיסרון קירור. ובפרישה כתב שבסתימת השו״ע כרש״י שצריך לנקות דמי סרסור אפילו אם באמת המוכר לא קנה דרך סרסור, ובגמרא מבואר שהטעם שצריך להוציא חסרונות הוא כדי שיהיה מאי אהנית לי וכל שמרויח נחשב שהועיל לו וא״כ אם בפועל לבסוף נשאר באותו מחיר אפילו שאם היה קונה בשעת הפסיקה היה לו חסרונות מ״מ אינו נחשב שמה שאינו מנכה לו הוא בשביל הקדמת המעות דלא גרע מפסיקה עכשיו מחדש ומ״מ אינו נחשב כפסיקה בחוב כי בא בתחלה באיסרו, ובב״י וכן בש״ך כתבו שההיתר של יצא השער הוא משתי הטעמים ביחד של מאי אהנית לי וגם שקנה למי שפרע אבל בשער דעה האריך שיצא השער מהני להחשיבו כמי שיש לו וא״כ לדבריו אם יש לו אין צריך לנכות החסרונות ה״ה ביצא השער כן וכן לדעת החו״ד קס״ג סק״ב שמחלק שבשער הקטן לא מהני קנין למי שפרע וצריך לטעם דמאי אהנית לי ורק בשער הגדול יש מי שפרע ואי״צ למי אהנית לי א״כ בשער הגדול לא יצטרך לחשב חסרונות.מלשון השו״ע כלום נראה שכלל לא כלומר שאין הבדל בין מעט לרב ואע״פ שזה הוספה דרך מקח שמותר במעט אפשר שכאן מוכח שהוא בגלל ההקדמה.. .

ז. זקוק בעוד חודשיים לסכום גדול של דולרים ולא רוצה להנזק מעליית הדולר או שירד.

1. האם יכול לתת שקלים לסוחר דולרים, ולסכם עמו שאם ירד הדולר בזמן שקבעו יתן לו יותר, דהיינו כפי כמה שמשלמים באותו זמן, ואם יעלה יתן כפי השווי כיום.
2. והאם יכול לסכם עמו שבמידה ובאמצע הדולר ירד ואח״כ יעלה שוב, יתן לו דולרים כפי השער הנמוך ביותר שהיה באותה תקופה.
3. והאם יכול גם לתת לו דולרים בתחלה ולשער אותם לפי שווי השקלים עכשיו, ולסכם שאם הדולר ירד בזמן שקבעו יתן לו דולרים לפי השוויי אז, ואם יעלה יתן לו לפי השווי של עכשיו.

[ס״ז, מו״ד ניתוריס סק״ג, וקס״ב סק״ה, מקור מיס חייס].

מבואר שביצא השער יכול לפסוק שיתן לו כפי שער הגבוה דהיינו הזול, ומ״מ אם יתייקר יתן לו כפי השער של עכשיו למרות שזה קרוב לשכר ורחוק מהפסד, [כן מבואר בבית מאיר ובשעה״ד דלא כהש״ך [בסימן קע״ג סקכ״ד אבל בחו״ד שם ביאר דבריו באופן אחר]. אבל לפסוק גם כפי מחיר שיהיה באמצע, כלומר שאם ירד באמצע ואח״כ יעלה תן לו כפי האמצע, החו״ד אוסר, אבל המקמ״ח מתיר. - ובחו״ד כתב שלא רק במעות יכול לפסוק על שתי השערים אלא גם בפירות, ואפילו באותו מין פירות עצמו, ולא נחשב כהלואת סאה בסאתיים, ולפי״ז אם נגדיר דולרים כפירות או מט״ח אחר שיותר קל להגדירו כן מותר.

ח. סוחר ספרים, או בגדים.

1. האם יכול לתת לסוחר שני כמות מהסוג שכבר יצא בהסכמה לתת לו כנגד כמות מסוג אחר שהשני עומד להוציא.
2. האם שונה כשכבר יצא אלא שעדיין לו אין את הספר,
3. ריהוט מוצרי חשמל וכדו׳ וכדו׳ הנסחרים באר״י בדולרים, כשאין חשש שיעלה המחיר האם מותר לשלם עליהם מראש.

[סימן קס״ג ט״ז סק״ח וסק״ט, חו״ד קס״ח סק״ח, חזו״ח סימן ע״כ סק״ה,

בט״ז כתב שללות סאה בסאה דרך מכר מותר, ובביאורו של החו״ד בדעת הט״ז מתבאר שלא רק אם קבעו להחזיר לו אותו מין ממש שבכה״ג ההיתר הוא שמה שמקבל עכשיו הוא כתשלום על מה שמתחייב להחזיר לו וה״ז ככל פסיקה ואפילו שלא יצא השער מ״מ בעצם הנתינה עכשיו נחשב שיש לו ומתחייב ככל פסיקה ביש לו, אלא אפילו אם קבעו להחזיר לו מין אחר כל שנעשה בצורת מכר ופסיקה אינו מוגדר כהלואה וכן אינו מוגדר שמה שנותן עכשיו הוא תשלום עבור מה שיפרע לו שבכה״ג הוי פסיקה שאסור כשאין לו ולא יצא השער, אלא נחשב לטרשא כלומר שמה שמקבל עכשיו הוא הנקנה ומה שיתן לו אח״כ הוא הפרעון ובכה״ג גם כשלא יצא השער אפילו אם זה שתי מינים אחרים אם בדרך כלל המחיר של ב׳ מינים אלו זהה ואינו ניכר וגם אינו מעלהו הרבה ומותר. ולפי״ז בצורת מכר יכול אפילו לקבוע לתת לו סוג מטבע אחר שהשער שלו בדרך כלל קרוב ושוה אליו, והאיסור לקמן ללוות סאה חיטין בסאה דוחן הוא רק בדברים שהשווי שלהם אינו דומה. אבל בחזו״א כתב שכל תשלום מצד עצמו הוא רק מעות וכשמתחייב חפץ וכדו׳ עבור תשלום הוא רק מכח קנין שנעשה עבור זה בנתינה עצמה וה״ז כהלואה ממש, וכמו שבהלואה א״א להחשיב את מה שמקבל עכשיו עצמו ליש לו ה״ה כשקובע אותו בתורת תמורה, וכל ההיתר שייך רק כשקובע שמתחייב סכום מסויים ותמורת אותו סכום שוב קובע את התשלום כמקח וככל פסיקה וזה כבר בב׳ שלבים ומהני להחשב שיש לו, ולפי״ז כתב שמאחר ואינו מכר ממש אלא רק פסיקה על סמך המעות, יכול אח״כ לחזור בו ולקבל מי שפרע. ומאידך מאחר וקבעו את החוב השני מצד מקח לפי השוויה״ז ככל פסיקה שיכול לקבוע גם שאם יוזל יתן לו אח״כ כפי השער שבשעת הפרעון. וכעי״ז כתב החכמ״א שכל החלפת חפץ בחפץ אינו מכירה אלא חליפין וממילא כשאין לו לא שייך חליפין. ומש״כ החו״ד שמהני גם לקבוע על מין אחר מצד שנחשב רק כתשלום א״א, כי תשלום של תמורה הוא רק מעות, והתחייבות לתת דבר אחר הוא התחייבות חדשה של פסיקה ע״י המעות וממילא צריך שיהיה לו מאותו המין או יצא השער. ועוד שמאחר ועתיד להתייקר לא שייך כלל ההיתר של טרשא של תשלום לאחר זמן שזה רק לפי מה שקובעים עכשיו ולא לפי מחיר שונה באותה שעה. [וע״ע מש״כ בנתיה״מ ר״ג סק״ז]

אבל אם כבר ניתן להשיג את הספר וכבר יצא השער שלו מותר לעשות פסיקה של מין אחד כנגד השני כמבואר ברמ״א בס״ו וברע״א על הט״ז סימן קס״ב, ולפי״ז מאחר ומט״ח לדידן הוא פירות נמצא שנותן לו עכשיו פירות ותמורת זה יתן לו אח״כ פירות אחרים ולמרות שאין חש שהמחיר יעלה אבל שווי הדולר ישתנה ומאחר והוא פירות ממילא יחשב שעלה מחיר המוצר וקיבל שווי אחר.